

Liisa Sorvoja

Palkkatyö onnen tuo?

**Tutkimus alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien nuorten
identiteetistä, arjesta ja suhteesta viranomaisiin**

Sosiaalityön pro gradu –tutkielma

Sosiaalityön maisteriohjelma

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

kevät 2009

Palkkatyö onnen tuo?

Tutkimus alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien nuorten identiteetistä, arjesta ja suhteesta viranomaisiin

Liisa Sorvoja

Sosiaalityön pro gradu – tutkielma

Sosiaalityön maisteriohjelma

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaajat : Aila-Leena Matthies ja Tuomo Kokkonen

Kevät 2009

95 sivua, 7 liitettä

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena on kartoittaa alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien nuorten kuvaama käsitys elämästään ja arjestaan. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata sitä elämää, jota nämä nuoret aikuiset elävät ja ymmärtää sitä prosessia mitä tapahtuu, kun nuori ei ole hankkinut ammatillista koulutusta. Lisäksi tarkastelun kohteena on viranomaisten kanssa tehtävän yhteistyön ja nuorten odotusten välinen suhde.

Taustateorianä tässä tutkimuksessa olen käyttänyt keskusteluja aktivointipolitiikasta nuoriin kohdistuvan sosiaalityön jäsentäjänä sekä syrjäytymistä kulttuurisena ilmiönä ja teorioita identiteetin muodostumisesta yhteiskunnallisessa kontekstissa. Katson, että näillä tekijöillä on merkitys tutkimuskohteeni, alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien nuorten, kokemukseen arjesta ja identiteetistä. Tarkoitus on siis tutkia ja pohtia, mitkä eri tekijät vaikuttavat näiden nuorten arkeen, identiteettiin ja odotuksiin viranomaistyöstä.

Tutkimusaineistona on viiden nuoren teemahaastattelu. Haastatellut nuoret ovat valikoituneet tutkimukseen vapaaehtoisesti joko Oulun sosiaalitoimen kautta tai Kalajokilaaksossa toimivan Etsivän nuoriso- ja perhetyön projektityöntekijöiden kautta. Aineiston olen analysoinut aineistolähtöisellä grounded-theory menetelmällä.

Haastatteluaineiston perusteella nuorten kokema arki ja identiteetti vaikuttavat suhteellisen normaalilta erilaisine vastoinkäymisineen. Kolhut ja käännekohdat elämässä ovat joillakin olleet varsin tavanomaisia, toisilla taas rankkoja. Jokaisen kohdalla kuitenkin nykyisen tilanteen valinta ei ole ollut oma. Siihen ovat johtaneet erilaiset tapahtumat elämänkulun varrella. Nuorten usko ”normaalin” arjen tavoittamiseksi oli luja, mutta nuoret olivat varovaisia tulevaisuutensa suhteen. Työelämän nuoret kokivat turvana, joka poistaisi arjesta olevan epävarmuuden. Mutta uskallus astua työelämään tai opiskeluun tuntui nuorista pelottavalta. Suhteessaan viranomaisiin nuoret näyttäytyivät kuitenkin varsin ongelmallisilta. Tämän tutkimuksen mukaan nuorten suhdetta viranomaisiin värittää Suomessa harjoitettu aktivointipolitiikka ja näin ollen nuorten tilanne näyttäytyy suhteessa viranomaisiin ongelmalliselta.

asiasanat: aktivointipolitiikka, aikuissosiaalityö, syrjäytyminen, identiteetti

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	5
2. AKTIVOINTIPOLITIikka NUORIIN KOHDISTUVAN SOSIAALITYÖN JÄSENTÄJÄNÄ	8
2.2 AKTIVOINTIPOLITIIKAN MERKITYS SOSIAALITYÖN SISÄLTÖÖN	11
2.3 AKTIVOINTIIN LIITTYVÄ KRITIikki	12
3. SYRJÄYTYMINEN JA ELÄMÄNPOLITIikka SOSIAALITYÖN TAUSTAKESKUSTELUINA	15
3.1 NÄKÖKULMIA SYRJÄYTYMISEEN	15
3.2 SYRJÄYTYMINEN – YKSILÖLLINEN VAI YHTEISKUNNALLINEN ONGELMA?	18
3.3 IDENTITEETIN MUODOSTUMINEN SYRJÄYTYMISEN NÄKÖKULMASTA JA ELÄMÄNPOLITIikka	21
3.4. SOSIAALITYÖN TAUSTALLA VALLITSEVAT DISKURSSIT	22
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	25
4.1 TUTKIMUSOTE JA TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	25
4.2 GROUNDED- THEORYN LÄHTÖKOHTIA	28
<i>Tutkijan positio</i>	30
4.3 TUTKIMUSMENETELMÄT	30
4.4 AINEISTONKERUUPROSESSI.....	32
<i>Miten tavoitan nuoret?</i>	33
4.5 HAASTATELLUT HENKILÖT JA HAASTATTELUT	35
4.6 AINEISTOLÄHTÖINEN ANALYYSI.....	37
5. NUORTEN IDENTITEETIN MUODOSTUMINEN	43
5.1 LAPSUUDEN PERHEEN MERKITYS IDENTITEETIN OSANA	44
5.2 KOULUKOKEMUSTEN MERKITYS IDENTITEETIN OSANA.....	45
5.3 KÄÄNNEKOHDAN MERKITYS IDENTITEETIN OSANA.....	47
5.4 TYÖKOKEMUSTEN MERKITYS IDENTITEETIN OSANA	50
5.5 PÄIhteiden ja rikosten osuus IDENTITEETISSÄ	52
5.6 YHTEENVETOA NUORTEN IDENTITEETEISTÄ	53
6. NUORTEN ARKI.....	54
6.1 NUORTEN ARJEN TOIMINNAT	54
6.2 SOSIAALISTEN SUHTEIDEN MERKITYS ARJESSA	57
6.3 HARRASTUSTEN MERKITYS ARJEN OSANA	59
6.4 MITÄ ONGELMIA NUORTEN ARJESSA ESIINTYI?.....	60
<i>Rikoksista johtuvien sakkojen maksaminen arjen huolena</i>	61
6.5 YHTEENVETOA NUORTEN ARJEN MUODOSTUMISESTA.....	63
8. NUORET AKTIVOINNIN KOHTEENA	65
8.1 NUORTEN KOKEMUKSET PALVELUSEKTORISSA.....	66
9. TUTKIMUKSEN JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	71
10. ARVIOINTIA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSIA	77
LÄHTEET	81

KUVIOT JA LIITTEET

KUVIO 1. Nuorten arjen osa-alueet

KUVIO 2. Nuorten arjen ja identiteetin väliset suhteet

KUVIO 3. Nuorten odotusten ja viranomaistyön väliset suhteet

KUVIO 4. Nuorten odotusten ja viranomaistyön väliseen suhteeseen vaikuttavat seikat

KUVIO 5. Nuorten identiteetin muodostukseen vaikuttaneet kokemukset

KUVIO 6. Käännekohdan merkitys identiteetin rakentumisessa

LIITE 1. Kirje Ouluun tutkimusluvan hakemista varten

LIITE 2. Kirje tutkimukseen osallistuville nuorille

LIITE 3. Suostumuslomake yhteystietojen antamiseksi

LIITE 4. Kirje tutkimukseen osallistuville nuorille päiväkirjan täyttöä varten

LIITE 5. Ohjeet päiväkirjan täyttämistä varten

LIITE 6. Uudelleen laadittu kirje haastatteluun osallistuville nuorille

LIITE 7. Teemahaastattelurunko

1. JOHDANTO

Ajatus tutkia alle 25-vuotiaita kouluttamattomia nuoria heidän omasta näkökulmastaan on syntynyt oman työkokemuksen kautta kunnan perussosiaalityöstä. Tätä kautta muodostunut kuva aktiivisen sosiaalipolitiikan tavoitteiden (työllisyysasteen lisääminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen) onnistumisen vaikeudesta nuorten alle 25-vuotiaiden kohdalla on tuonut ammatillisen kiinnostuksen heidän elämänsä ymmärtämisestä. Halusin tietää, mitä he itse ajattelevat. Lisäksi kiinnostuin myös nuorten odotusten ja viranomaistyön välisistä suhteista. Myös tiedotusvälineissä keskustellaan paljon kadotetuista nuorista ja nuorisotyöttömyyden kasvusta. Valtiosihteeri Raimo Sailas kysyi jo syksyllä 2007 missä ovat nuoret, jotka ovat yhteiskunnan ulottumattomissa.

Yhteiskunnallisissa keskusteluissa koulutuksen ulkopuolella oleminen ja nuorisotyöttömyys liitetään sosiaalisiin ongelmiin ja syrjäytymisprosessiin. Siirtymävaihe nuoruudesta aikuisuuteen on nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa pitkittynyt ja mutkistunut. Yhä useammalla nuorella tähän siirtymävaiheeseen kuuluu epävarmuutta, katkollisuutta ja erilaisia riskejä. Tämä näkyy tulevaisuuden suunnitelmien ja ammatin valinnan vaikeutumisenä, koulutusaikojen pidentymisenä, työttömyysjaksoina, koulutuksen keskeytymisenä, määräaikaaisina ja osa-aikaaisina työsuhteina, kotoa muuttamisen ja perheen perustamisen lykkääntymisenä sekä riippuvuutena hyvinvointivaltion tuista tai vanhempien avustuksista (Pietikäinen 2007, 5.)

Sosiaalityön lähtökohtana nähdään yleensä syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten integroiminen yhteiskuntaan, heidän palauttamien yhteiskunnan normaaleiksi kansalaisiksi (Raunio 2000, 14). Tuula Helneen (2002, ix) mukaan puhe syrjäytymisestä kohdistaa huomion usein syrjäytyneisiin ja heidän oletettuihin luonteenpiirteisiinsä: passiivisuuteen, poikkeavuuteen, avuttomuuteen. Helne on lähestynyt syrjäytymisen käsitettä toisesta näkökulmasta: hän pyrkii kiinnittämään huomion siihen kontekstiin, jossa syrjäytyminen on konstruoitu sosiaalisesti ongelmaksi. Hän puhuu ”syrjäytymisen yhteiskunnasta”, yhteiskunnasta, jossa syrjäytymisdiskurssi on syntynyt sekä yhteiskunnasta, jota syrjäytymisdiskurssi pyrkii tuottamaan.

Tuija Kotirannan (2008, 15) mukaan jälkiteollisessa 2000-luvun Suomessa työttömyys on ollut ja on vaikea sosiaali- ja yhteiskuntapoliittinen ongelma. Hänen mukaansa Suomessa voidaan suuren määrän ihmisiä jäävän ns. ikityöttömiksi. Tämä on Kotirannan mukaan seurausta Suomessa viimeisen 20 vuoden aikana tapahtuneen työvoiman kysynnän määrällisestä ja laadullisesta muutoksesta. Tämä kehitystrendi on tuonut mukanaan Kotirannan mukaan työvoiman seulonnan, joka on ollut seurausta läntisten maiden siirryttyä tietoyhteiskuntaan. Työvoima seulotaan niihin, joilla on tietoyhteiskunnan kaipaamia ominaisuuksia; tietoa, taitoa, terveyttä, luotettavuutta, tehokkuutta, sopeutumiskykyä ja miellyttävyyttä. Toiset taas eivät täytä näitä tuotannon edellyttämiä laatuvaatimuksia.

Näillä Suomessa tapahtuneilla yhteiskunnallisilla muutoksilla on ollut vaikutusta myös kuntien peruspalveluiden sosiaalityön toimintaympäristöön. 1990-luvun lamasta lähtien hyvinvointimallimme on muuttunut. Näiden rakennemuutosten myötä sosiaalityöntekijöille on asetettu entistä suurempia vaatimuksia oman työn suhteen. Sosiaalityöntekijöiltä odotetaan markkinatalouden tavoin vaikuttavuutta kuten työttömyyden katkaisussa, työllisyyden tukemisessa – aktivoivaa, kuntouttavaa ja verkostomaista työtettä ja nimenomaan valmiuksia työskennellä ”uudentyyppisten” ongelmien ratkaisemiseksi.

Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena on kartoittaa nuorten kohdalla heidän kuvaamana käsitys elämästään ja arjestaan. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata sitä elämää, jota nämä nuoret aikuiset elävät. Lisäksi tarkastelun kohteena on viranomaisten kanssa tehtävän yhteistyön ja nuorten odotusten välinen suhde.

Taustateorianä tutkimuksessani olen käyttänyt keskusteluja aktivointipolitiikasta nuoriin kohdistuvan sosiaalityön jäsentäjänä sekä syrjäytymisestä kulttuurisena ilmiönä ja teorioita identiteetin muodostumisesta yhteiskunnallisessa kontekstissa. Katson, että näillä tekijöillä on merkitys tutkimuskohteeni, alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien nuorten, kokemukseen arjesta ja identiteetistä.

Tutkimusaineistona ovat 5 nuoren teemahaastattelut, jotka olen tehnyt marraskuun 2008 ja tammikuun 2009 välisenä aikana. Nuoret ovat valikoituneet tutkimukseen vapaaehtoisesti joko Oulun sosiaalitoimen kautta tai Kalajokilaaksossa toimivan Etsivän nuoriso- ja perhe-

työn projektityöntekijöiden kautta. Aineiston olen analysoinut aineistolähtöisellä grounded-theory menetelmällä.

Tutkimusmatka nuorten maailmaan on ollut vaativa, mutta hyvin antoisa. Itseäni en voinut enää lukea nuoriin ja voin sanoa oppineeni nuorilta uutta tämän päivän yhteiskunnan vaatimuksista heitä kohtaan. Tutkimuksen tekeminen ei ole ollut helppoa ja suoraviivaista. Suunnitelmia on pitänyt matkan varrella muuttaa useampaan otteeseen ja haastavimmaksi tehtäväksi nousivat tutkimukseni kohderyhmän – alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien nuorten - tavoittaminen. Jouduin käyttämään useampaa eri kanavaa ja osa nuorista yritti myös itse saada minulle haastateltavia.

Tutkimukseen osallistuneet nuoret ovat tuoneet hyvin avoimesti esille omia ajatuksiaan arjestaan ja suhteistaan viranomaisiin. Toivon tämän tutkimuksen tuovan viranomaisille työkaluja kohdata nuoria sekä ajatuksia palveluiden rakenteiden kehittämiseen. Toivon myös päättäjien ottavan tosissaan nuorten esille tuomat seikat. Tahdon kiittää tutkimukseeni osallistuneita nuoria. Ilman heidän vilpittömyyttään kertoa arjestaan ja elämästään ja halua tuoda esille omaa näkemystään nykyisestä yhteiskunnallisesta palvelujärjestelmästä tämän tutkimuksen tekeminen ei olisi ollut mahdollista. Haluan osoittaa heille suuren kiitoksen tutkimukseen osallistumisesta.

Tutkimusraportti etenee siten, että luvuissa 2-3 hahmotan aktivointipolitiikkaa nuoriin kohdistuvan sosiaalityön jäsentäjänä, syrjäytymistä kulttuurisena ilmiönä ja identiteetin muodostumista nykyisessä yhteiskunnallisessa kontekstissa. Luvussa 4 käyn läpi tutkimusmetodologiset valinnat ja tutkimuksen toteuttamisen. Luvuissa 5-8 esittelen tutkimukseni tuloksia ja luvussa 9 esittelen johtopäätöksiä. Luvussa 10 arvioin mitä annettavaa tällä tutkimuksella on nuoriin kohdistuvan sosiaalityön kehittämiseen.

2. AKTIVOINTIPOLITIikka NUORIIN KOHDISTUVAN SOSIAALITYÖN JÄSENTÄJÄNÄ

Aktivoinnin käsite on noussut eurooppalaiseen sosiaali- ja työvoimapolitiittiseen keskusteluun 1990-luvulta alkaen. Aktivointikeskustelun taustatekijöiksi nostetaan yleensä aihetta käsittelevässä kirjallisuudessa korkea työttömyys ja siitä aiheutunut sosiaalimenojen kasvu. Vuonna 1996 EU:ssa vallitsi 11 prosentin työttömyys. Samanaikaisesti EU:n jäsenvaltiot käyttivät 28 prosenttia bruttokansantuotteestaan sosiaaliturvaan. Työttömyysluvut ovat sen jälkeen hieman alentuneet, Suomessa työttömyysprosentti oli vuonna 2003 8-9 % (sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 81 – 82). Suomessa aktiivinen sosiaalipolitiikka ja sosiaalietuuksien vastikkeellisuus nousivat merkittäviksi kysymyksiksi vuosina 1999–2000. Taustalla katsotaan olevan 1990-luvun talouden taantuma sekä siitä seurannut työttömien ja toimeentulotukea saavien määrän kasvu (Heikkilä & Keskitalo, 2002, 9, 14.)

Suomessa 1990-luvun lama merkitsi hyvinvointivaltiollisen kasvukauden päättymistä. Työttömyyden huikea kasvu sekä taloudellisten voimavarojen heikkeneminen johtivat sosiaalimenojen kasvun hillintään ja lopulta 1992 aloitettiin sosiaaliturvan leikkaukset. Toisaalta on puhuttu siitä, että uudenlaisen politiikan toteuttaminen oli mahdollista julkisen talouskriisin vuoksi. Nimittäin laman aikana sosiaalipolitiikan ideologinen muutos toi tulkintoja kuvata mm. työttömyyttä tai laajemmin köyhyyden syitä. Työssäkäynti käsitettiin hyvinvointivaltion laajentumisen aikana sosiaalisesti oikeudeksi ja ihmiset periaatteessa työhaluisiksi. Näissä oloissa sosiaaliturva oli antelias ja näin ollen tehokas köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Laman aikana tulkinta muuttui; työstä tuli velvollisuus ja sosiaaliturvasta syy työn välttämiseen. Sosiaaliturva ei enää torjunutkaan köyhyyttä ja syrjäytymistä, vaan synnytti hyvinvointitappioita aiheuttavia loukkuja. (Kuivalainen, Airio & Niemelä 2005, 68.)

Elsa Keskitalo (2008, 7) on tutkinut väitöskirjassaan suomalaisen aktivointipolitiikan kehittymistä ja sisältöä poliittisen oppimisen käsitteen avulla 1990-luvun puolivälistä alkaen. Keskitalo puhuu hyvinvointiparadigman muutoksesta. Tällä hän tarkoittaa sosiaaliturvan vastikkeellistamista. Suomessa on 1990-luvun puolivälistä alkaen lisätty työttömyys- ja toimeentuloturvaan työhön aktivoivia ja pakottavia elementtejä. Taustalla ovat Keskitalon

mukaan kansainväliset libertanistiset ja uutta paternalismia edustavat ajatukset, jotka ovat saaneet alkunsa 1980-luvun puolivälissä Yhdysvalloissa.

Heikkilän (1999,5) mukaan työmarkkinoiden kyky tuottaa hyvinvointia on katsottu olevan vakaalaudella työttömyyden korkean tason vuoksi. Työttömyys koskettaa erityisesti nuoria, heikosti koulutettuja sekä hiipumassa olevien teollisuuden alojen piirissä työskenteleviä. Vastauksena vallitsevaan tilanteeseen on alettu keskustella hyvinvoinnin ja työn välisen yhteyden uudelleen löytämisestä. Kyse on politiikan muutoksesta, jossa työn ja hyvinvoinnin välisen yhteyden etsiminen sisältää työllisyyttä lisääviä toimia monesta eri näkökulmasta.

Heikkilä (1999, 5,10) mainitsee työn ja hyvinvoinnin uudelaissa yhdistämisessä kolme erilaista lähestymistapaa. Työkannustin – näkökulmassa työllisyyttä pyritään lisäämään vero- ja etuusjärjestelyin. Tämän katsotaan lisäävän työn kannattavuutta. Integraationäkökulmassa aktivointi nähdään ratkaisuna työttömyysongelmaan. Aktiivisen työvoimapolitiikan nähdään tässä tarjoavan työttömille mahdollisuuksia ja väyliä työelämään. Toisaalta aktivointiin katsotaan kuuluvan myös sanktiot ja muu työn vastaanottamiseen vaikuttamiseen pyrkiminen. Kolmas näkökulma liittyy viimesijaiseen sosiaaliturvaan. Siinä liitetään sosiaaliturvan myöntämiseen erilaiset sopimukset tuen saajan integroimiseksi työelämään.

Aktivointi voidaan käsittää politiikkana, toimina ja välineinä, joilla pyritään integroimaan työttömät sosiaaliavun saajat työmarkkinoille. Sillä myös voidaan viitata sekä työvoiman kysyntä- että tarjouspuolen strategioihin. Tarjontapuolen strategioilla viitataan työttömiin kohdistettaviin toimiin ja kysyntäpuolen strategioilla työnantajiin ja työmarkkinoihin kohdistettaviin toimiin. Hanesch & Baltzer (2001, 4) jakavat nämä toimet laki-interventioihin sekä taloudellisiin ja palveluinterventioihin. Työttömien asiakkaiden sekä työnantajien oikeuksia ja velvollisuuksia voidaan määrittää laki-interventiolla. Työtöntä sosiaalietuuden saajaa voidaan esimerkiksi velvoittaa osallistumaan aktivointitoimiin etuuden ehtona ja toisaalta julkisen sektorin työnantajaa voidaan velvoittaa osallistumaan työllistäviin toimiin. Taloudelliset interventiot taas käsittävät työttömiin kohdistuessaan työn vastaanottamiseen liittyviä kannusteita tai sanktioita ja työnantajille voidaan myöntää työllistämistukia työttömän henkilön työllistämiseksi. Palveluinterventioita ovat esimerkiksi työllistymiseen liittyvä ohjaus ja neuvonta, tukityöllistäminen tai työvoimakoulutus. Näiden katsotaan olevan työelämään integroivia toimia. Niillä myös viitataan sosiaaliseen integraatioon täh-

täviin toimiin kuten erilaisiin sosiaalipalveluihin tai vapaaehtoistyön järjestämiseen. Näiden palveluiden tarkoituksena on lisätä työttömien osallisuutta.

Haneschin & Balzterin (2001, 3) mukaan aktivointikeskustelussa voidaan erottaa erilaisia painotuksia sen suhteen kuinka laajasti aktivointi ymmärretään. Laajassa ymmärtämistavassa korostuu myös sosiaalinen ulottuvuus eikä aktivoinnin tavoitteita aseteta pelkästään työttömien työmarkkinoille integroimiseen.

Geldof (1999, 13,16–19) käyttää käsitettä sosiaalinen aktivointi kuvatessaan politiikkoja, joilla pyritään integroimaan yhteiskuntaan työmarkkinoiden tai muulla tavoin heikosti koulutettuja, pääasiassa sosiaaliavun varassa eläviä pitkäaikaistyöttömiä. Sosiaalityön yhteydessä aktivoinnin käsitettä on käytetty hänen mukaansa jo pitempään, työvoimapolitiikassa tai sosiaaliturvan piirissä sitä ei ole niinkään käytetty. Sosiaalityön piirissä kuitenkin aktivointi ymmärretään eri tavoin kuin työvoima- ja sosiaalipoliittisissa keskusteluissa. Sosiaalityössä aktivoinnilla on viitattu emansipatorisiin ja valtaistamiseen pyrkiviin työmenetelmiin. Tällöin aktivointi tarkoittaa kohderyhmien sosiaaliseen kehitykseen tähtäävää tukea ja ohjausta. Sosiaalisella kehityksellä viitataan asiakkaiden mahdollisuuksien lisäämistä yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja sosiaaliseen emansipaatioon. Emansipaatio tarkoittaa pyrkimystä vähentää ihmisen tuntemuksia huonommuudesta sekä heidän intressien parempaa tiedostamista ja niiden intressien puolustamista. Geldof korostaa työmarkkinoilta syrjäytyneiden ihmisten sosiaalisia oikeuksia aktivoinnin perusteluna. Hän katsoo näihin oikeuksiin kuuluvan aineellisen hyvinvoinnin lisäksi mm. oikeuden työhön. Aktivoinnissa onkin tällaisessa näkökulmassa osaltaan kyse havainnosta sosiaalisten oikeuksien toteutumattomuudesta tilanteessa, jossa osa ihmisistä on syrjäytynyt työelämästä.

Kotiranta (2008, 24, 84, 91) tuo esille, että aktivointi sanana voi tarkoittaa hyvin eri asioita eri ihmisille. Hänen mukaansa työllisyyspolitiikassa aktivointi käsitteenä tarkoittaa lähinnä erilaisten sanktioiden liittämistä työllisyyspolitiikkaan. Lisäksi hän tuo esille, että yksi keskeisin kysymys koskien aktivointia, on omaehtoisuuden oivaltaminen ja sen mahdollistaminen. Kotiranta (2008) kysyykin, että miten aktivoitumista voidaan tukea pakottamalla, velvoittamalla, kun aktivoitumisen idea on omaehtoisuus, itsestä lähtevä aktiivisuus.

2.2 Aktivointipolitiikan merkitys sosiaalityön sisältöön

Aktiivista sosiaalipolitiikkaa on alettu viedä kunnalliseen sosiaalitoimeen 1990-luvulta lähtien lainsäädännön kautta. Esimerkiksi vuonna 1998 voimaan tullut toimeentulotukilaki (1412/1997) mahdollisti toimeentulotuen perusosan alentamisen väliaikaisesti 20 tai jopa 40 prosenttia. Tämän yhteydessä tuli laatia mahdollisuuksien mukaan suunnitelma asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi.

Toinen selkeä aktiivisen sosiaalipolitiikan ilmentymä on 1.9.2001 voimaan tullut Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (Liukko 2006, 24). Aktiivisen sosiaalipolitiikan ja aktivoinnin tarkoituksena on kuntouttavan työtoimintalain mukaan työttömän henkilön syrjäytymisen ehkäiseminen, pyrkimys parantaa pitkään työttömänä olleen henkilön edellytyksiä työllistyä ja elämänhallinnan parantaminen. Tavoitteena on sosiaali- ja työvoimahallinnon yhteistyön avulla auttaa pitkäaikaistyöttömiä löytämään polku työelämään. Niille pitkäaikaistyöttömille, jotka eivät pysty työllistymään aktiivisen työvoimapolitiikan keinoin, tarjotaan kuntouttavaa työtoimintaa työkyvyn lisäämiseksi ennen muita työvoimahallinnon toimenpiteitä. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001)

Kunnalliseen sosiaalityöhön on siis liitetty vahvoja työvoimapolitiittisia piirteitä aktiivisen sosiaalipolitiikan myötä. Aktiivisen sosiaalipolitiikan katsotaan kytkeytyvän työttömyyden yksilölliseen ja yhteiskunnalliseen problematiikkaan. Perussosiaalityön rooli työllistymisen ja työttömyyden kysymyksissä on vahvistunut aktiivisen sosiaalipolitiikan myötä. Lisäksi huomion kohteeksi on noussut aktivoivan työtteen myötä kuntouttavan sosiaalityön tarve. Kunnalliseen perussosiaalityöhön kuntouttava työote on kuitenkin vasta tulossa.(Liukko 2006, 25–26.)

Aktiivisen sosiaalipolitiikan kansallisena tavoitteena on siis työllisyysasteen lisääminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Tämä ei ole pelkästään Suomessa tapahtuva asia, vaan asia koskee koko Eurooppaa. 1990-luvun alusta lähtien työttömyyden kasvu EU:n jäsenmaissa on johtanut siihen, että EU on edellyttänyt jäsenmailtaan aktiivista työllisyyspolitiikkaa. Julkunen (2006, 206) tuokin esille, että jos sosiaalipolitiikan kansalaisuuden perusideologia pitäisi valita, se olisi aktiivisuus. Hänen mukaansa ns. vanha sosiaalipolitiikka teki ”

ihmisistä passiivisia viranomaisten ja asiantuntijoiden määrittelemien etuuksien ja palveluiden kohteita, riisti heiltä oman yrittämisen sekä jätti heitä sosiaaliriippuvuuteen.”

Julkusen (2006, 209) mukaan aktiivisessa sosiaalipolitiikassa on kyse paitsi julkisen ja oman vastuun rajanvedosta myös valtion ja kuntien välisestä vastuunjaosta, valtion työvoimapaalvelujen ja kuntien sosiaalitoimen välisestä suhteesta. Uudistuksilla on haettu niiden yhteistyötä ja kuntien vastuullistamista pitkäaikaistyöttömistä. Työmarkkinatuen rahoituksen uudistuksella halutaan antaa kunnille kannustin työttömien työllistämiseen ja aktivointiin. Yhdistelmätuki antoi puolestaan järjestöille rahoitusta (kannustimen) työttömien palkkaamiseen

Aktivointipolitiikka on siis sävyttänyt 1990-luvulta saakka sosiaalityön käytäntöjä ja sosiaalityön kulttuuri painottuu tällä hetkellä kansalaisten aktivoimiseen. Tässä tutkimuksessa on mielenkiintoista yrittää avata tätä aktivointipolitiikan ilmentymää kansalaisten näkökulmasta ja sellaisen ryhmän kohdalla eli kouluttamattomat ja tulottomat nuoret, jonka katsotaan olevan suurimman aktivoinnin tarpeessa.

2.3 Aktivointiin liittyvä kritiikki

Aktiivisen sosiaalipolitiikan vaikuttavuutta voidaan epäillä etenkin, jos tavoitteena on avoimille työmarkkinoille siirtyminen. Mutta vaikka aktivoinnin vaikutukset ovat olleet vaatimattomia, sillä on luotu kuntiin eri viranomaisten yhteistyöhön nojaavaa aktiivimallia ja toistaiseksi suurimmat vaikutukset ovat uusien työtapojen juurruttamisessa (Julkunen 2006, 209). Saman ovat todenneet myös Ala-Kauhaluoma ym. (2004). Nuorten alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien kohdalla painopiste voisi olla enemmänkin kuntoutuksessa kuin suoraan avoimille työmarkkinoille. Mutta aktivointiin on kohdistunut kritiikkiä viime vuosina.

Tuija Kotirannan (2008, 169) mukaan aktivoinnin tausta-ajattelu on osoittautunut ristiriitaiseksi. Aktivoidavien kohtaloksi jää aktivoitavana oleminen. Hän tuo edelleen esille, että ennemmin tulisi puhua aktivoinnin esteiden poistamisesta tai aktivoitumisen tukemisesta, ei niinkään aktivoinnista.

Kotirannan (2008) väitöskirjan näkökulma aktivointiin on ennen kaikkea ihmisen näkökulma, ei järjestelmän. Hänen mielenkiinnon kohteena on ollut miten ja millaisilla käsitteillä aktivointi-ilmiötä voisi paremmin tarkastella, ymmärtää ja kuvata. Kotirannan tutkimus perustuu empiirisesti kahdella aktivointikurssilla suoritettuun osallistuvaan havainnointiin ja kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain arviointitutkimukseen, jossa Kotiranta tutki erityisesti kuntouttavan työtoiminnan toteutumista kahdessa kunnassa. Tutkimuksen teoreettisena aineistona on käytetty eri tieteenalojen, erityisesti filosofian piirissä aktivoitumisesta, elämänvoimasta, voimaantumista ja niiden lähikäsitteistä eri aikoina käytyä keskustelua. Kotirannan (2008, 155) mukaan aktivointipolitiikan todellinen tarkoitus on ihmisten tahtoon pureutuminen. Kotiranta pitää tavoitetta moraalipoliittisena ja hän näkee taustalla olevan huolen työmoraaalin rapautumisesta. Erityisen huolen kohteena ovat nuoret työttömät.

Anneli Pohjola (2001, 202–203) on kritisoinut erityisesti nuoriin kohdistuvaa aktivointiretoriikkaa. Hän näkee nuorten tukemisen sinänsä hyvänä asiana, mutta kohdistaa kritiikkinsä aktivointiajatteluun liittyvään nuoriin kohdistuvaan epäluottamukseen ja ylhäältä päin ohjautuvaan valtaan. Hänen mukaansa epäluottamuksen varaan rakentuva toimintamalli on ongelmallinen aktiivisuuden ja työmarkkinoille kuntoutumisen tuottaja. Luottamukseen perustavan toiminnan omaksumisen ja nuorten, myös niin sanottujen syrjäytyneiden, ajatusten huomioiminen yhteiskunnallisten asioiden kehittämistyössä hän näkee yhteiskunnallisena haasteena.

Aktivointipolitiikan merkitys nuoriin kohdistuvan sosiaalityön määrittäjänä on tällä hetkellä varsin merkittävä. Kouluttamattomien, alle 25-vuotiaiden, työttömien nuorten painopiste aktivoinnissa on koulutuksen hankkimisessa ja sitä kautta suora väylä työmarkkinoille. Lisäksi nuoret tulevat aktivoinnin piiriin aiemmin kuntouttavan työtoimintalain mukaan. Julkunen (2006) ja myös Ala-Kauhaluoma ym. (2004) ovat todenneet nuorten alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien kohdalla, että painopiste voisi olla enemmänkin kuntoutuksessa kuin suoraan avoimille työmarkkinoille. Kuitenkin eurooppalaisessa aktivointipolitiikassa painopiste on aktivoinnin näkeminen ratkaisuna työttömyysongelmaan ja sitä kautta ratkaisu myös syrjäytymisen lieve-ilmiöihin. Kotiranta (2008, 121) pitää aktivointia hankalana tutkimusaiheena sen vuoksi, että sitä on vaikea tarkastella moraalisesti neutraalina kysymyksenä. Aktivointi on Kotirannan (2008) mukaan sekä poliittinen että ihmisarvon

kysymyksiä käsittelevä aihepiiri. Loppujen lopuksi on kysymys eurooppalaisen aktivointi-politiikan ja sosiaalityön omien tavoitteiden välisestä ristiriidasta.

3. SYRJÄYTYMINEN JA ELÄMÄNPOLITIikka SOSIAALITYÖN TAUSTAKESKUSTELUINA

Modernissa yhteiskunnassa palkkatyöntekijän elämän on katsottu olevan se latu, jota pitkin normaalielämä kulkee. Sosiaalipolitiikan keinoin ihmiset on johdettu työuralle ja saatu pysymään siellä. Sosiaalipolitiikan keinoin on myös helpotettu työstä irtaantumista. Ihmiset ovat oppineet rakentamaan elämänsuunnitelmiaan jatkuvan palkkatyön ja sen tuomien tulo-odotusten sekä hyvinvointipalvelujen ja sosiaalietuuksien varaan (Karisto 2000, 186.) Entäs sitten, kun elämä poikkeaa palkkatyöntekijän ladusta? Ei ole koulutusta tai työkoke-
musta palkkatöistä. Tutkimukseni nuoret aikuiset ovat ammattitaidottomia, osa viimesijai-
sen tulon varassa eläviä nuoria. Tässä tilanteessa myös Suomessa on alettu puhumaan syr-
jäytymisestä. Mistä puhe syrjäytymisestä tässä yhteiskunnallisessa kontekstissa nousee?

3.1 Näkökulmia syrjäytymiseen

Sosiaalitieteellisten tutkimusten ohella syrjäytymisen käsite on levinnyt sosiaalialan hallin-
toon, ammatillisiin käytäntöihin, koulutukseen ja julkiseen keskusteluun. Sosiaali- ja ter-
veysministeriön hallinnonala on ottanut yhdeksi strategiseksi yleistavoitteeksi syrjäytymi-
sen vähentämisen, samoin kuin hallituksen ohjelman sosiaali- ja terveystieteellisen osan
yhtenä painopistealueena on vähentää syrjäytymistä (sosiaali- ja terveysministeriö 1999:4).
Syrjäytyneisiin kohdistetaan paljon katseita, vaikka heidän sanotaan olevan sivussa ja
unohdettuja. He ovat tiedotusvälineiden, elokuvien ja kirjallisuuden kestoteemoja. Ne, jot-
ka katsovat syrjäytyneitä ja puhuvat heistä, elävät samassa ympäristössä kohteensa kanssa.
(Helne 2002, 74,86) Matthies (2002, 233) toteaa, että epävirallisesti Euroopan unioni
myöntää sen piirissä vallitsevan talouspolitiikan päävirtauksen tuottavan syrjäytymistä.
Syrjäytymisen seurauksia lievennetään sitten erillishankkeilla. On tärkeää hahmottaa eri-
laisia näkökulmia syrjäytymiseen, koska sillä kuinka syrjäytymisestä keskustellaan ja
kuinka se käsitetään, on vaikutusta sosiaalisten ongelmien syntyprosessin käsittämiseen ja
näin ollen myös siihen kuinka niitä pyritään ratkaisemaan.

Järvisen ja Jahnukaisen (2001, 127) mukaan syrjäytymiskeskustelua on käyty kolmella eri
tasolla: yhteiskunnan, sosiaalisten ryhmien sekä yksilön näkökulmista. Yhteistä niille on

syрjäytymisen hahmottaminen negatiivisena, ei-toivottavana ilmiönä. Yhteiskunnallisella tasolla tavallisesti eritellään erityyppisten tuotanto- ja uusintamisprosessien sekä poliittisten ja kulttuuristen muutostendenssien ja niiden seuraamuksista. Tällöin pyritään etsimään vastausta siihen, minkälaiset yhteiskunnalliset muutokset aiheuttavat elinolojen kurjistumista sekä väestön polarisaatiota hyvä- ja huono-osaisiin. Jahnukaisen ja Järvisen (2001) mukaan tällöin on yleensä keskiössä köyhyys ja siihen johtavat tekijät.

Mikäli syrjäytymistä tarkastellaan sosiaalisten ryhmien tasolla, mielenkiinnon kohteena ovat Järvisen ja Jahnukaisen (2001, 128) mukaan vaikeuksissa elävät ihmisryhmät. Syrjäytyneet määritellään hallinnollisin kriteerein, sosiaalihuollon asiakkuuden kautta (Lehtonen ym.1986) Jahnukainen ja Järvinen (emt., 128) tuovat esille, että syrjäytyneitä voidaan lähestyä myös sosiaalisesti sopeutumattomien yksilöiden muodostamana ryhmänä. Tuolloin syrjäytymiseen yhteydessä olevia tekijöitä etsitään ihmisten omasta toiminnasta sekä heidän kulttuuri- ja elinympäristöistään. Yhteiskunnan taso tuodaan esille lähinnä siten, että hyvinvointivaltiollisten etuuksien ja tukien katsotaan pikemminkin edistävän syrjäytymistä mm. synnyttämällä passiivisuutta sekä riippuvuutta järjestelmästä. Näitä ei nähdä syrjäytymisen ehkäisijänä. Tämän katsotaan vähitellen johtavan ”alaluokkaistumiseen”, valtavirrasta poikkeavan alakulttuurisen elämäntavan muodostumiseen.

Tästä klassisena esimerkkinä on Paul Willisin (1984) tutkimus 1970-luvulla työväenluokkaan kuuluvien useiden poikaryhmien kulttuureista eräässä Keski- Englannin poikakoulussa. Hänen mielenkiintonsa kohteena on ollut tutkia syytä miksi osa työväenluokasta lähtöisin olevista nuorista jatkuvasti lähtee koulusta ensimmäisen tilaisuuden tullen ja menee ammattitaitoa vaatimattomiin töihin. Tutkimusmenetelminä Willis (1984, xi) on käyttänyt tapaustutkimusta, haastatteluja, ryhmäkeskusteluja ja osallistuvaa havainnointia työväenluokkaisten poikien ryhmissä kahden viimeisen kouluvuoden ja ensimmäisten työkuukausien aikana. Päähuomion Willis on kiinnittänyt poikiin, jotka kutsuvat itseään ”kavereiksi”(lads), joille on tärkeintä koulussa pitää hauskaa. Oppitunneilla he ovat jatkuvasti opettajien harmina, kiusaavat luokkatovereitaan, joita kutsuvat niuhoksi. Kaikkea oppimiseen liittyvää pidetään ikävänä, ”naismaisena ” sekä myös kaukana käytännöstä olevana.

Paul Willisin (1984) mukaan tämä poikien oma miehisyttä korostava kulttuuri tuomitsee heidät samaan ruumiilliseen työhön, jossa heidän vanhempansakin toimivat. Willisin mukaan pojat itse kokevat kulttuurinsa vastarinnaksi ja aidoksi vaihtoehdoksi koulun antamal-

le opetukselle. Willis esittää, että työväenluokan poikien oma kulttuuri ja sen kouluvastaisuus, vaikka ne koetaan vahvistavana vastarintana, ovat itse asiassa tehokkain tekijä siinä prosessissa, jonka seurauksena monet heistä päätyvät ruumiilliseen työhön. He tavallaan tuomitsevat itse itsensä tällaiseen työhön. Kaveriporukan identiteettiä vahvistava kulttuuri kääntyy tiedostamattomasti porukoita itseään vastaan.

Willisin (emt., 74) mukaan valtion ylläpitämä koulujärjestelmä tarjoaa kehittyneen kapitalismin oloissa ja sitä vastustava työväenluokan kulttuuri keskeisen esimerkin välittyneestä luokkakonfliktista ja luokka uusintamisesta kapitalistisen järjestyksen mukaisesti. Willis puhuu tahattomista seuraamusten kehästä, jotka ovat lopulta uusintamassa alueellisen kulttuurin lisäksi luokkakulttuuria ja myös koko yhteiskuntarakennetta. Willis (emt., 29) tuo esille, että juuri ryhmä muodostaa ”kaverina olemisen” ytimen. Yhteiskunnallista identiteettiä, erityistä ilmapiiriä eikä hauskuutta voida luoda yksin. Koulunvastaiseen kulttuuriin liittyminen merkitsee liittymistä ryhmään, ja siitä nauttiminen merkitsee ryhmän kanssa oloa.

Willisin (1984) tutkimukseen perehtyminen on tuonut tutkimukseeni historiallista perspektiiviä. Lisäksi identiteetin käsitteen keskeisyys tutkittaessa tämän tutkimuksen kohteena olevien nuorten arkea on vahvistunut. Yhteiskunta on muuttunut valtavasti 1970-luvulta lähtien. Hyvinvointivaltio ei ole enää 1990-luvun muutosten jälkeen samanlainen kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Suomessakin hoettiin 70-luvulla sanontaa ”On lottovoitto syntyä Suomeen”, koska maa oli hyvinvointivaltio, joka piti meistä kaikista huolta. Toki hyvinvointipalvelut kehittyivät aina 1990-luvun lamaan saakka. Nyt tilanne on toisenlainen. Kansainvälinen politiikka, sisäpolitiikka ja ennen kaikkea talous ovat aivan erilaisia. Jo pelkästään nykyiset avoimet rahamarkkinat pitävät huolen siitä, että kansantalouteen perustunut 60-lukulainen hyvinvointivaltio ei voi toteutua: pääomat voivat liikkua vapaasti kansallisvaltioiden rajoista välittämättä. Kotimaisen hyvinvointivaltion on tämän vuoksi löydettävä uusi taloudellinen perusta, puhumattakaan väestön ikääntymisen ja sen seurauksenaisten vaikutuksesta Suomen taloudelliseen varallisuuteen. Aikaisempien vuosikymmenten toimintaympäristö on muuttunut lopullisesti.

Anneli Pohjola (1994) on väitöskirjassaan ”Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänselitys toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa”, tutkinut miten nuorten aikuisten elämänselitys näyttää pitkään taloudellista tukea vaativien elämäntilanteiden varjossa.

Kyseessä on tapaustutkimus, jossa yhden kaupungin yhden sosiaaliviraston pitkäaikaisasiakkaina olevien nuorten aikuisten eriytyvät elämänkulut muodostavat monen tapauksen kokonaisuuden. Pohjola on rakentanut tarinan ilmiöiden paikallisuudelle, prosessuaalisuudelle ja historiallisuudelle sekä myös toimijan näkökulmalle toiseuden analyysin kautta.

Pohjola (emt., 15) tuo esille, että elämänkulkua säätelevät aikakauden paikalliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset ehdot. Yksilön ja yhteiskunnan suhde on osa elämisen prosessia. Kiinnostavana Pohjola pitää sitä, miten nuoret miehet ja naiset ovat suhteessa maailmaan, jossa he elävät. Itse pidän kiinnostavana Pohjolan mainitsemaa kohderyhmän suhdetta maailmaan, jossa he elävät. Katson tärkeänä kartoittaa tutkimuksessani paitsi nuorten käsitystä arjestaan ja identiteetistään, myös suhdetta ympäristöön, yhteiskuntaan, missä nämä nuoret elävät.

Pohjola (emt., 15, 47) on pyrkinyt paikantamaan nuorten hankkimia tai heille tarjolla olevia elämän valttikortteja tai niiden puuttumista. Hänen tutkimuksessa ne hahmottuivat merkityksiltään erilaisina järjestelmän ja toimijoiden näkökulmista. Pohjolan mukaan palveluorganisaatioiden asiakirjat tarkastelevat ihmistä sosiaalisen ongelman ja asiakkuuden kautta. Tällöin näkökulmat elämänkulkuun näyttäytyvät näiden ongelmien ja asiakkuuden kautta. Asiakirjojen informaation intressi on lähinnä organisaation tavoitteen toteuttamista varten eli hallinnollisten päätösten tekemistä ja perustelemista varten.

Pohjolan(emt., 176) mukaan yksilöiden elämänkulkuun vaikuttaa väistämättömästi yhteiskunnallisissa rakenteissa tapahtuvat muutokset. Elämisen prosessi on näin riippuvainen monin tavoin ympäröivistä sosiaalisista rakenteista ja aikakauden historiallisista kehityskuluista. Nuoret aikuiset ovat elämänvaiheessa, jossa on tärkeää perheellistyminen sekä kiinnittyminen koulutus- ja työmarkkinoille. Tärkeänä pidetään sitä, miten nuorten suhde yhteiskuntaan ja erityisesti työn yhteiskuntaan alkaa muodostua. Myös aktivointi- ja syrjäytymiskurssin takaa löytyy vahva nuorten integroiminen palkkatyöhön.

3.2 Syrjäytyminen – yksilöllinen vai yhteiskunnallinen ongelma?

Suutarin (2002, 101) mukaan vallitsevaan järjestelmään integroitumisen pakko tullut konkreettisesti esiin viime vuosina nuoriin kohdistetuissa yhteiskuntapoliittisissa toimenpiteissä,

jotka myös muovaavat sosiaalityön käytäntöjä. Esimerkiksi työmarkkinatukilainsäädännön muutokset, jotka asettavat alle 25-vuotiaiden työttömien ja kouluttamattomien nuorten työmarkkinatuen saannin edellytykseksi koulutukseen hakeutumisen tai erilaisiin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumisen. Voidaankin sanoa, että suomalainen hyvinvointi perustuu hyvin pitkälti ajatukseen, että kaikki ihmiset integroituvat – tai ainakin integroidaan – samaan kulttuuriseen arvojärjestelmään. Yksilöiden uskotaan kiinnittyvän yhteiskuntaan ja nivoutuvan yhteiskunnaksi tiettyjen sosiaalisten siteiden kautta.

Tuula Helne (Pohjola 2001, 189) on todennut, että ilman näkemystä yhteiskunnan integraatiosta ei syrjäytymisen tematiikka olisi. Anneli Pohjolan mukaan (emt., 187) erityisesti nuorille katsotaan olevan tärkeää sosiaalistuminen yhteiskunnan vastuulliseksi jäseniksi ja sen edelleen rakentajiksi. Tämän vuoksi kansalaisuuden etiikan vahvistaminen on heidän kiinnittämisessä järjestelmään ensiarvoisen tärkeää puuttua. Pohjola pitää tätä syrjäytymiskeskustelua osana yhteiskunnallista hallintaa. Se määrittelee asiantiloja, ryhmittelee ihmisiä, osoittaa ongelmakohtia ja järjestelee yhteiskunnallis-taloudellista toimintaa. Samalla se tuottaa erilaisuutta.

Pohjola (emt., 198, 200) katsoo aktivointiretoriikan sisältävän näkemyksen oletetusta passiivisuudesta. Aktivoinnilla tämä passiivisuus on käännettävä oikeaan suuntaan, hyväksyttäväksi toiminnaksi. Näin hän katsoo aktiivisuuden retoriikan perustuvan epäluottamuslauseeseen. Aktivoinnin korostuneena ryhmänä ovat nuoret ja tämän epäluottamuslauseen vuoksi ajatus työttömistä sisältää automaattisesti ajatuksen työttömien passiivisuudesta ja ehkä myös työhaluttomuudesta. Tämä näkemys työttömien omaehtoisen aktiivisuuden puuttumisesta aiheuttaa Pohjolan mukaan sen, että heitä on ohjattava viranomaistoimenpiteillä ja erilaisilla sanktioilla. Aktiivisuuden kriteerit määritellään ylhäältä päin ja vasta aktivoidut nuoret ovat käyttökelpoisia yhteiskunnalle.

Aktivoinnin retoriikan sisältämä epäluottamuksen sivumaku aiheuttaa Pohjolan (emt., 200-201) mukaan nuorten määrittämisen varsin kapeasti ja yksisuuntaisesti. Heistä tulee kohteita ja heidän toimintansa ehdollistuu. Siinä arvioidaan nuorten haluttomuutta tai kyvyttömyyttä esimerkiksi koulutukseen hakeutumisessa eikä niinkään kyseenalaisteta kouluinstitutioiden toiminnan mielekkyyttä tai opettamisen sisältöjä ja tapoja. Pohjola kritisoikin aktivoinnin nimissä aloitettua kuntouttavaa työtoimintaa erityisesti nuorten kiinnittämisek-

si työelämään. Hänen mukaansa siihen on liitetty etukäteiskeskusteluissa vahvasti morali-soiva, epäluottamukseen perustuva ja sanktioiva perusviritys.

Minna Suutari (2001, 155) on käsitellyt väitöskirjassaan ”Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa” syrjäytymiskeskustelua luottamuksen käsitteen avulla. Hän pitää keskeisenä selviytymisresurssina työmarkkinoiden marginaalissa sosiaalisissa verkostoissa rakentuvaa luottamusta ihmiseen ja instituutioihin. Myös Kortteinen ja Tuomikoski (1998) ovat havainneet pitkäaikaistyöttömiä koskevassa tutkimuksessaan, että luottamus kannattelee työtöntä monin tavoin ja kannattelee mm. sairastumiselta. Suutari pitää ensiarvoisen tärkeänä luottamuksen rakentamisen kannalta vuoropuhelua yksilön ja yhteisön tarpeiden ja toiveiden välissä sekä myös oikean suhteen löytymistä oikeuksien ja velvollisuuksien välille.

Tutkimukseni nuoret aikuiset, alle 25-vuotiaat kouluttamattomat nuoret, ovat usein toimeentulotukiasiakkaita ja näin ollen riippuvaisia järjestelmän etuisuuksista. Heillä on velvollisuus osallistua mm. aktivointisuunnitelmien laatimiseen yhteistyössä työvoimaviranomaisten kanssa. Katson, että tutkimuskohteena olevien nuorten aikuisten elämään liittyy huono-osaisuutta ja olen kiinnostunut tutkimaan miten heidän arkensa ja identiteettinsä rakentuu. Tässä tutkimuksessa yhtenä mielenkiinnon kohteena on tarkastella nuorten odotusten ja viranomaisten kanssa tehtävän työn suhdetta. Tärkeää on pyrkiä löytämään tietoa siitä, mitä nuoret odottavat viranomaisten kanssa tehtävästä työstä ja miten he sen kokevat ja käsittävät.

Lisäksi on mielenkiintoista katsoa, löytyykö suhteista Suutarin (2001) mainitsemaa luottamusta ja oikean suhteen löytymistä oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. Aktivointipolitiikka on tuonut sosiaalityöhön tarpeen asiakkaiden aktivoimiseen ja tämä on taas tuonut sosiaalityöhön asiakkaiden velvollisuuden osallistua esim. kuntouttava työtoiminta lain puitteissa aktivointisuunnitelman laatimiseen. Pohjolan (2001) mainitsema aktivointiretoriikkaan jo ennen lain voimaantulemista liittyvä moralisoiva, epäluottamukseen perustuva ja sanktioiva perusviritys on mielenkiintoinen näkökulma ja on mielenkiintoista katsoa näkyykö sitä tutkimuskohteeni kautta. Lisäksi Juhilan (2008) havainnoima sosiaalisten ongelmien yksilöllistyminen on tärkeä huomioitava seikka tutkittaessa näiden nuorten elämää.

3.3 Identiteetin muodostuminen syrjäytymisen näkökulmasta ja elämänpolitiikka

Tuula Helneen (2002, 81) mukaan syrjäytynyt joutuu luomaan identiteettiään samalla kun etsii paikkaansa yhteiskunnassa. Ihmiset eivät enää pysty yhteiskuntarakenteen olemassa oleviin lokeroihin, eikä paikkaa enää tarjota valmiina. Ellei sitten tarjota syrjäytyneen identiteettiä ja paikkaa. Yhteiskunnan on tuotettava itsensä neuvottelemalla erikseen jokaisen yksilön sisäänpääsystä ja näin koettava ylittää hajoamisensa seuraukset. Yksilöiden on nykyisin itse löydettävä elämänorientaationsa, valittava elämänpolitiikkansa ja turvattava elämänhallintansa. Aiemmin yksilöiden tehtävänä oli enemmänkin vallitsevan järjestyksen uusintaminen kuin sen tuottaminen. Myöhäismodernilla ihmisellä ajatellaan olevan useita identiteettejä, jotka voivat olla keskenään ristiriitaisia.

Yksilön valintoja korostava elämänpolitiikka, Giddensin esittämä käsite *life politics*, on ollut näkyvästi esillä suomalaisessa akateemisissa keskusteluissa 1990-luvulla. Vuosituhannen vaihteessa on kysytty, onko 2000-luku elämänpolitiikan vuosituhat (Hoikkala & Roos, 2000), ja myös epäilty hyvinvointivaltion siirtymisestä historiaan tilalle tarjoutuvan yksilöityvän vapauden ja valintojen valtakunnan tieltä (Simpura, 1998). Käsittelen tässä lyhyesti elämänpolitiikkaa, koska se kytkeytyy olennaisesti myöhäismodernin yhteiskunnan ihmisen identiteetin muodostumiseen.

Giddens (1991, 214–215) esittää seuraavan määritelmän: ” elämänpolitiikka käsittää sellaiset poliittiset kysymykset, jotka nousevat itsensä toteuttamisen prosesseista jälkitraditionaalisisessa yhteydessä, missä globalisoivat vaikutukset työntyvät syvälle minän refleksiiviseen projektiin ja kääntäen, jossa itsensä toteuttaminen vaikuttaa globaaliin strategiaihin. Elämänpolitiikka on elämää koskevien päätösten politiikka.” Roosin (1998) mukaan Giddens tarkoittaa elämänpolitiikalla politiikkaa, jolla on tekemistä minän, identiteetin, itserefleksisyyden, elämänkulun, hyvinvoinnin ja elämäntyylin kanssa.

Giddens (1994, 185–187) käyttää myös käsitettä toisten mahdollisuuksien politiikka, *politics of second chances*. Uudelleen alkamisen mahdollisuus on tärkeä osa ihmisen elämää. Toisen mahdollisuuksien politiikassa, kuten koko elämänpolitiikassa, ei voi olla kysymys vain materiaalisen hyvän järjestämisestä, vaan fokus on henkilökohtaisessa kokemuksessa

ja identiteetissä. Tämän mukaan työttömyyttä ei voi olla ilman subjektiivista kokemusta, ollakseen työtön täytyy haluta palkkatyöhön.

Toisten mahdollisuuksien politiikassa on Giddensin mukaan kysymys kolhiintuneiden identiteettien korjaamisesta ja itsekunnioituksen kehittämisestä. Kunnianhimoisimmillaan giddensiläinen elämänpolitiikka on jonkinlaista kaikkiin kohdistuvaa sosiaalityötä. (Roos & Hoikkala, 1998, 14.) Silvennoinen (2002, 187) tuo esiin, että kuten kaikissa kilpailussa, koulutuksessakin jää joku aina viimeiseksi ja tämä on yhteydessä perheen sosiaaliseen aseman ohella sekä kodin aineellisiin että kulttuurisiin voimavaroihin. Stuart Hallin (1999, 9, 23) mukaan identiteetistä käydään vilkasta keskustelua yhteiskuntateorian piirissä. Hänen mukaansa identiteetti on kuin ”liikkuva juhla”; se muuntuu jatkuvasti suhteessa kultuuriin tapoihin, joilla yksilöä puhutellaan vaihtelevissa kulttuurisissa järjestelmissä.

Tutkimuskohteeni, alle 25-vuotiaat kouluttamattomien nuorten elämän tilanteeseen edellä mainitut identiteetin rakentumiseen liittyvät tekijät modernissa yhteiskunnassa eivät mielestäni kohtaa. Ne pätevät elämässään hyvin pärjänneiden nuorten kohdalla. Tutkimuskohteeni nuorten elämään liittyy mitä todennäköisesti huono-osaisuutta ja mielenkiintoni kohteena on lähestyä identiteetin rakentumista syrjäytymisen näkökulmasta. Pohjola (2001, 191) tuo esille puhuessaan nuoriin liitetystä ongelmapuheesta, että tarkastelun ulkopuolella jää usein se, mitkä ovat nuorten yhteiskunnalliset realiteetit. Hänen mukaansa nykyisessä yhteiskunnassa koulutuksen, ammatin ja työn valinnat eivät ole yksisuuntaisesti hallittavissa. Vaikka tilanne olisi ongelmallinen nuorille, se ei merkitse nuorten olevan ongelmallisia. Nuorten arjen, identiteetin ja nuorten odotusten ja viranomaistyön väliset suhteen tutkiminen edellyttää mielestäni nykyisen yhteiskunnallisen tilanteen huomioon ottamisen eli minkälaisessa yhteiskunnassa nämä nuoret yrittävät identiteettiään rakentaa.

3.4. Sosiaalityön taustalla vallitsevat diskurssit

Kirsi Juhilan (2008, 48, 78) mukaan aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön ehtoja ja sisältöjä muokkaavat vallitsevat yhteiskuntapoliittiset, hallinnolliset ja taloudelliset diskurssit. Juhila puhuu yksityisen vastuun diskurssista ja eriarvoistumisdiskurssista. Nämä kaksi diskurssia ovat läsnä kaikessa sosiaalityössä. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön kannalta

on tärkeää tiedostaa se, että kumman diskurssin kautta sitä jäsennetään. Seuraava taulukko selvittää diskurssien keskeiset sisällöt.

Taulukko: Yksityisen vastuun diskurssi ja eriarvoistumisdiskurssi vertailussa (Juhila 2008, 78)

	Vallitseva yksityisen vastuun diskurssi	Vallitsevaa haastava eriarvoistumisdiskurssi
Näkemyks yhteiskunnasta	Uusliberalismi, kommunatarismi, kilpailukyky	Uuden kapitalismin kulttuuri, projektimaisuus
Kansalaisen asema suhteessa toisiinsa	Kansalaisten kannustaminen, menestyjien palkitseminen	Kansalaisten keskinäinen eriarvoistuminen, huono-osaisuuden syveneminen
Ongelmien tulkinta	Yksilölähtöinen	Rakenteellinen
Ei-tavoiteltava sosiaalityö aikuisten parissa	Riippuvuutta ja vastuutomuutta ylläpitävä	Asiakkaita valikoiva, huono-osaisempia kaltoin kohteleva
Tavoiteltava sosiaalityö aikuisten parissa	Aktivoiva, tehokas, oikein kohdentuva (vaikuttava)	Yhteiskunnallisesti vaikuttava, yhteisösosiaalityö, palveluohjaus ja asiantuntijajärjestelmä, välittävä ote

Taulukon kolmella ensimmäisellä rivillä esitetään ja verrataan diskurssien yhteiskuntanäkemyksiä, niiden tapaa jäsentää kansalaisten asemaa toisiinsa sekä ymmärrystä ongelmien luonteesta. Kahdella viimeisellä rivillä tarkastellaan kummassakin diskurssissa ei-tavoiteltavaksi ja tavoiteltavaksi määrittyvä sosiaalityö.(emt., 79.)

Aktiivisen sosiaalipolitiikan taustalla voidaan ajatella olevan yksityisen vastuun diskurssi. Juhilan (emt., 49) mukaan yksityisen vastuun diskurssi koostuu monista toisiinsa kietoutuneista elementeistä. Pohjana sille on uusliberalistiset ja kommunitaristiset yhteiskuntaideologiat. Yksityisen vastuun diskurssin mukaisesti yhteiskuntaa jäsennetään kilpailukykyyn ja kansalaisten kannustamisen kautta. Ihannekansalainen on aktiivinen ja vastuullinen. Diskurssi määrittää myös sosiaalityön tehtävää; se nähdään aktivoivaksi ja vastuullistamiseksi. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden odotetaan olevan myös vastuullinen ja vaikutuksia aikaan saava ammattiryhmä. Juhila (emt., 53) kuvaakin sosiaalityötä aktivoivaksi, mikäli

aikuisten parissa tehtävää työtä tarkastellaan uusliberalististen, kommunitarististen sekä kilpailukyyn ja kannustamisen logiikoiden kautta.

Juhilan (emt., 58–59) mukaan aktiivisen ja vastuunsa kantavan kansalaisen ihanne ovat sekä uusliberalistisen että kilpailukyky- ja kannustamisyhteiskunnan peruspilarit. Tämä aiheuttaa sen, että sosiaaliset ongelmat, kuten köyhyys, työttömyys, rikollisuus ja päihdeongelmat, jäsennetään yksilölähtöisesti. Näin ollen ongelmiin tartutaan myös yksilölähtöisin menetelmin, kuten kannustamalla, aktivoimalla, yksilöllisiä suunnitelmia tekemällä ja niiden toteuttamiseen velvoittamalla. Mikäli nämä yksilölähtöiset menetelmät eivät tuota haluttua tulosta, sosiaalisten ongelmien ratkaisua, Juhilan mukaan ongelmista tulee yksilöllisiä ja ongelmien sosiaalinen ja rakenteellinen ulottuvuus kadotetaan. Tämä on aiheuttanut Juhilan mukaan sen, että hyvinvointivaltioon on syntynyt uusi asiakasryhmä; kaikkein vaikeimmat tapaukset. Puhutaan kaikkein vaikeimmin työllistettävistä työttömistä, vaikeimmin asutettavista asunnottomista, vaikeimmin hoidettavista mielenterveysongelmallisista, päihdeongelmallisista tai nuorista. Juhilan mukaan vaikeuden alkuperä kohdistuu jälleen yksittäiseen asiakkaaseen.

Tämän tutkimuksen kohderyhmä, alle 25-vuotiaat kouluttamattomat nuoret, katsotaan olevan suurimman aktivoinnin tarpeessa. Heidän ongelmiinsa tartutaan esimerkiksi aktivointisuunnitelmaa laadittaessa Juhilan (2008) mainitsemin keinoin; kannustamalla, aktivoimalla, yksilöllisiä suunnitelmia tekemällä ja niiden toteutukseen velvoittamalla. Aktivoinnin voidaan ajatella olevan suhteessa nuoriin hallinnoiva. Viranomaistaholta määritellään hyväksyttävät aktiivisuuden muodot, kuten ammattiin kouluttautuminen ja sitä kautta työelämään osallistuminen. Tämän jälkeen nuoren voidaan katsoa olevan integroitunut yhteiskuntaan. Sosiaalityössä työtteen ollessa valtaistava, voimaannuttava, tavoitteena on asiakkaan todellinen kuuleminen, hänen omien tavoitteiden kannustaminen sekä elämän saaminen omiin käsiin. Osallistumisen vahvistaminen on myös tärkeä osa sitä. Mikäli sosiaalityön käytäntöjä hallitsee Juhilan (2008) määrittelemä ja Jokisen (2008) tutkimuksessaan toteama yksityisen vastuun diskurssi, voiko sosiaalityössä toteutua ylipäätään voimaannuttava, valtaistava työote?

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on siis kartoittaa tutkimuskohteena olevien alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien nuorten aikuisten käsitys arjesta, identiteetistä sekä heidän odotuksensa ja viranomaisten kanssa tehtävän työn suhteista. Tutkimus on siis lähtenyt käyntiin tarkastelemalla ja tutustumalla aiheen taustalla oleviin ilmiöihin: aktivointipoliikkaan nuoriin aikuisiin kohdistuvan sosiaalityön jäsentäjänä, syrjäytymiseen kulttuurisena ilmiönä sekä identiteetin muodostumiseen yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole aiemman teoria testaaminen. Tutkimusaiheeseen perehtyminen on vaatinut pitkän kypsyttelyn, paljon pitemmän kuin osasin kuvitella. Tutkimuksen taustalla vaikuttavat ilmiöt ovat tarkentuneet koko tutkimusprosessin ajan, ideoinnista aineiston analyysivaiheeseen saakka. Lähestyn tutkimaan ilmiötä, nuorten arkea, identiteettiä ja heidän odotusten ja viranomaisten kanssa tehtävän työn suhteita kvalitatiivisesti grounded-theoryn mukaisesti. Aineiston olen kerännyt teemahaastatteluilla Oulusta ja Kalajokilaaksoista. Haastateltavat ovat iältään 18–23-vuotiaita. Aineisto koostuu 5 nuoren teemahaastatteluista.

4.1 Tutkimusote ja tutkimuksen luotettavuus

Alusta lähtien on ollut selvää, että tutkimuksen tarkoitus on saada tutkimuskohteeni ääni kuuluviin. Myös ammatillinen kiinnostukseni lisätä omaa ymmärrystä näiden nuorten elämästä on ollut tärkeä tutkimuksen tekemisen motiivi. Nuorten äänen kuuluviin saaminen sekä ammatillinen kiinnostus heidän arjestaan on tuonut ajatuksen myös siitä, että tätä kautta olisi mahdollista saada tietoa siitä, että kuinka palveluita voitaisiin kehittää tarkoituksenmukaisemmaksi. Tämä tavoite jää kuitenkin ehkä jatkotutkimuksia varten. Koska tutkimuksen tarkoitus on tuoda heidän ääni kuuluviin, olen valinnut laadullisen tutkimuksen. Kyösti Raunio (1999, 296) tuo esille näkökulman laadullisten menetelmien sopivuudesta, kun halutaan tietoa yhteiskunnan marginaalissa elävien sosiaalisesta todellisuudesta heidän omalla kielellään. Kvantitatiiviset menetelmät tuottavat taas tietoa marginaalisten ryhmien elinoloista ja elämäntilanteesta yhteiskunnassa laajemmin.

Raunion (1999, 299 – 300) mukaan ihmisten kertomukset elämästään ovat aina tulkintoja, jotka on tuotettu aina jossain ajallisessa, paikallisessa ja kulttuurisessa ja sosiaalisessa kontekstissa. Hänen mukaansa on tärkeää tutkia tulkintakehyksiä, merkityskategorioita ja käsitteitä, joihin ihmiset elämäänsä suhteuttavat siitä kertoessaan. Eli ei tutkita niinkään suoraan ihmisten ilmaisevia kokemuksia. Tutkijan tehtävänä on siten lisätä ymmärrystä niistä tekijöistä, jotka muokkaavat ihmisten arkipäiväistä kokemusta. Kun tutkimuksen kiinnostus kohdentuu ihmisten elämään, tutkimuksen tulisi ensisijaisesti kohdistua ihmisten kokemuksesta muokkaaviin sosiaalisiin ja kulttuurisiin konteksteihin. Eskolan ja Suorannan (1998, 19) mukaan laadullinen aineistolähtöinen analyysi soveltuu hyvin sellaisiin tutkimuksiin, joissa lähtökohtana on hakea perustietoa jonkun ilmiön tai aiheen olemuksesta. Tällöin siis kartoitetaan, mitä ilmiö tai aihe tarkoittaa sekä miten se ilmenee kyseisessä kontekstissa.

Olen pyrkinyt luomaan tutkimuksen tekemiselleni pohjaa perehtymällä siihen mitä tutkittavaan ilmiöön liittyy ja vaikuttaa ja minkälaiset tausta-ajattelut vaikuttaa tutkimaani ilmiöön. Tällä tutkimuksella yritän luoda kuvaa siitä maailmasta, jossa nämä nuoret aikuiset elävät. Koen sen olevan myös merkityksellinen omalle ammatilliselle kasvulleni. Välillä työssäni koen saavuttavani ymmärryksen heidän maailmastaan, mutta seuraavassa hetkessä koen olevani jo kaukana siitä. Lisäksi aktivointipuheen taakse kurkistaminen on tuonut omaan ammatilliseen ymmärrykseen paljon lisää. Alasuutarin (1994, 46) mukaan laadullisen tutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen tärkein yhteys on se, että molemmissa selittäminen perustuu ymmärtävään selittämiseen. Keskeistä on ilmiön paikallinen selittäminen, ei universaalit lainalaisuudet. Tarkastelun kohteena tässä tutkimuksessa on alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien nuorten identiteetti ja arki sekä heidän odotustensa ja viranomaistyön välinen suhde. Tarkoituksena on löytää syitä aktivoinnin hankaluuden syihin ja löytää nuorten arjen, identiteetin rakenne sekä heidän antama merkitys viranomaistyöhön. Alasuutarin (1994, 209) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa yleisesti tutkimuksen kohteeksi pyritään ottamaan ilmiö, jonka suhteen yleistäminen ei ole ongelma. Tällöin tutkimuksen ytimeksi muodostuu pyrkimys selittää ilmiö, tehdä se ymmärrettäväksi eikä niinkään sen olemassaolon paljastaminen tai todistaminen.

Alasuutari (1994, 206) näkee yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kriittisenä kirjallisuutena, joka edistää järkipäristä keskustelua yhteiskunnallisista asioista. Hän näkee tärkeänä pyrkimyksenä tarkastella yhteiskunnallisia ilmiöitä ennakkoluulottomista ja tuoreista, mutta

perustelluista näkökulmista. Ytimenä hän näkee itsestäänselvyyksien problematisoinnin. Tässä tutkimuksessa tutkimuskohteen aktivointidiskurssiin liitetty nuorten oletettu passiivisuus suhteessa työhön ja koulutukseen, on tärkeä tarkastelun kohde. Tutkimuskohteen ilmiön rakentuminen ja tutkimusasetelma ovat viitoittaneet myös tutkimusstrategisia valintoja. Olen valinnut grounded theory – menetelmän analyysitavaksi, koska katsoin sen tarkoituksenmukaisimmaksi tutkimuksessani.

Lauri Rauhala (2005, 71) tuo esille näkemyksen, että mikäli tutkimustulosten avulla on pyrkimys vaikuttaa kulttuurin epäsuotaviin ilmentyviin, tutkimusote kohdentuu tällöin tajunnallisiin kokemuksiin, jotka näitä toimintoja motivoivat, käynnistävät ja ohjaavat. Tutkimus pyrkii paljastamaan millaisia ovat yksilöiden ja ihmisryhmien maailmankuvat, erityisesti niihin sisältyvät arvot. Tässä tutkimuksessa on tavoitteena saada esille tutkimuskohteeni maailmankuvat ja arvot ja sitä kautta pyrkiä vaikuttamaan nuoriin kohdistuvien palveluiden kehittämiseen.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan mm. sen perusteella, miten tieto on kerätty, analysoitu ja miten raportointi on suoritettu. Keskeistä laadullisessa tutkimuksessa on tarkastella aineiston käsittelyä ja analyysin luotettavuutta. Olennaisia piirteitä ovat johdonmukaisuus, tarkkuus ja vastuullisuus. Tutkijan oma subjekti näkyy työssä (Varto 1992, Perttula 1995). Tutkimusprosessi on kirjoitettu tarkasti tutkimusaineiston analyysivaiheen jälkeen. Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että olen kirjoittanut aineiston käsittelyn ja analyysin kohteet tarkasti. Tämän jälkeen olen kuvaillut aineistosta nousseet ilmiöt ja pyrkinyt rakentamaan mallia tutkimuskohteeni arjesta, identiteetin muodostumisesta sekä suhteesta eri viranomaisiin vuoropuhelussa aikaisempien tutkimuksen valossa. Saamistani tuloksista olen tehnyt yhteenvedon ja tarkastellut niitä suhteessa tutkimusasetelmaan. Viimeiseksi olen kirjoittanut luvun siitä, mitä erilaisia kehittämisehdotuksia aineistosta nousi sosiaalityön keinoihin sekä olen pohtinut jatkotutkimuksen aiheita. Erityisen pohtimisen aiheena on ollut tämän tutkimuksen aikana aineiston vaikea saanti. Vehviläinen–Julkusen ja Janhosen (1992, 51) mukaan tutkimusprosessin kuvaus on perusteltua mm. sen vuoksi, että grounded- theory – menetelmää käytettäessä luotettavuusarviointit perustuvat huolellisen tutkimusprosessin kuvaukseen. Myös Mäki-Kulmalan (1995, 163) mukaan raportoinnissa oleellista on tunnistaa oman tutkimuksen merkitykselliset tutkimusprosessin vaiheet. Juuri tämän seikan vuoksi ne on kuvattava ja eriteltävä.

4.2 Grounded- theoryn lähtökohtia

Grounded theory- menetelmä on Robsonin (2002, 191) mukaan sekä tutkimusstrategia että aineiston analysointimenetelmä. Jokaiseen analysointivaiheeseen liittyy omat menetelmät ja tekniikat. Robsonin mukaan grounded theory ei ole kuitenkaan itsessään teoria, vaan systemaattinen lähestymistapa, joka korostaa teorian kehittymistä aineiston keruun kautta.

Grounded theory -lähestymistavasta ja sen perusteista ei ole olemassa yhtä ja yksiselitteistä tulkintaa. Strauss työsti yhdessä Juliet Corbinin kanssa koodausparadigmaksi kutsutut kolme vaihetta, joita tässä tutkimuksessa on tarkoitus käyttää. (Silvonen & Keso 1999, 91–92). Glaserin, Straussin ja Corbinin jälkeenkin tutkijat ovat soveltaneet hieman omin painotuksin grounded theory -analyysitapaa. Eri tutkimuksissa on muun muassa vaihtelevin tavoin painotettu aikaisemman teorian merkitystä uutta, aineistolähtöistä tutkimusta tehtäessä. (Rantala 1999, 201–204.)

Karila (1997, 26–27) ja Syrjälä (1994, 123) tuovat esille, että grounded theory- menetelmässä teoria syntyy vähitellen avoimessa vuorovaikutuksessa aineiston kanssa ja toimii aineiston luokittelun, kategorioinnin pohjana. Keskustelu muiden teorioiden ja aiempien tutkimusten kanssa tukee kuitenkin ratkaisevalla tavalla tutkijan teorian muodostusta. Kun muodostettava teoria näyttää riittävän kehittyneeltä, pyritään liittämään oma teoria aikaisempiin tutkimuksiin. Soinisen (1995, 42) mukaan grounded-teorian avulla voidaan luoda uusia teoreettisia rakenteita, täsmentää aiempia teorioita ja määritellä ydinkäsitteitä tutkimusongelman alueella. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa tutkimuskohteena olevien nuorten käsitys arjesta, identiteetistä sekä heidän odotusten ja viranomaisten kanssa tehtävän työn suhteista.

Grounded theory -menetelmä on siis tutkittavasta ilmiöstä induktiivisesti johdettu metodi. Aineistoon perustuva teoria keksitään, kehitetään ja alustavasti verifioidaan ko. ilmiötä koskevalla tietojen keruulla ja analyysillä. (Järvinen & Järvinen 1994, 38.) Jatkuva vertailu (constant comparative method) on sen keskeinen menetelmä, joka voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Ensimmäinen on avoimen koodauksen vaihe (open coding). Tässä vaiheessa hankittu tieto luokitellaan niin moneen kategoriaan kuin mahdollista. Näitä vertaillaan samaan kategoriaan koodattuihin tapahtumaryhmiin. Seuraava vaihe on akselikoodaus (axial

coding), jossa tutkija jäsentee ilmiötä. Viimeisenä vaiheena on selektiivinen koodaus (selective coding), missä kategorioista integroidaan aineistolähtöinen teoria. Tämä tapahtuu abstraktiotasolla. Selektiivisessä koodauksessa aineistosta nostetaan ydinkategoria, johon muut kategoriat ovat yhteydessä. Tutkijan tarkastellessa systemaattisesti näiden kategorioiden suhteita muodostuu tutkijan esittämä aineistolähtöinen teoria. (Honkonen & Karila 1995, 135 - 139; Strauss & Corbin 1990, 57 – 143.)

Grounded theoryn lähtökohtana on sitoutumattomuus aikaisempaan teoreettiseen tietoon ja esioletuksiin eli täysin induktiivinen päättely. Nykyisin kuitenkin painotetaan enemmän näkökulmaa, että grounded theory- menetelmää käyttävä tutkija tekee tulkintoja, jotka pohjautuvat aikaisempiin arkipäivän käsityksiin ja teoreettiseen tietämykseen. (Rantala 1999, 201–204.) Tutkimuksessani tulkinnat pohjautuvat aikaisempiin käsityksiini nuorten aktiivisuuden vaikeudesta sekä ilmiön tarkastelun eri näkökulmista; aktivointipolitiikka nuoriin kohdistuvan sosiaalityön jäsentäjänä, syrjäytyminen kulttuurisena ilmiönä ja identiteetin muodostuminen yhteiskunnallisessa kontekstissa. Myös Mäki-Kulmala (1995, 155) tuo esille, että grounded theoryssa tutkimus alkaa kentän kartoittamisella, ei teoriasta, joka tutkimuksen kautta osoitetaan todeksi. Tärkeää on paikantaa se aines, joka on relevanttia sille kentälle mitä tutkitaan. Tämän tutkimuksen kohteena on siis nuorten arki ja identiteetin muodostuminen. Lisäksi tarkastelun kohteena on viranomaistyön ja nuorten odotusten välinen suhde. Tutkimuksen rajaaminen olisi ollut mahdotonta ilman, että olisin perehtynyt tämän ilmiön taustalla vaikuttaviin seikkoihin

Eskola (2001, 136–137) kuvaa teoriasidonnaiseksi analyysiksi sellaista tapaa jäsentää aineistoa, jossa on kytkentöjä teoriaan, mutta se ei pelkästään nojautu aikaisempaan teoreettiseen tietoon. Tutkimuksessani on ollut tärkeää perehtyä aktivointipolitiikkaan nuoriin kohdistuvan sosiaalityön jäsentäjänä, syrjäytymiseen kulttuurisena ilmiönä ja identiteetin muodostuminen yhteiskunnallisessa kontekstissa. Voidaan ajatella, että tutkimukseni analyysissa on kytkentöjä edellä mainittuihin seikkoihin, mutta se ei ainoastaan pohjautu siihen. Tutkimuksessani on tarkoitus löytää nuorten oma käsitys arjestaan, identiteetistään sekä suhteistaan viranomaisiin. Haastattelurunkona on teemahaastattelu, joka perustuu tutkijan esioletuksiin ja aikaisempaan teoreettiseen tietoon. Grounded-theory- menetelmää on käytetty siten, että teemahaastattelun rakenteen olen pyrkinyt etäännyttämään analyysissa; olen pyrkinyt katsomaan mitä teemoja nuorten puheesta voi tunnistaa.

Tutkijan positio

Grounded theory –menetelmän ydin on jatkuvan vertailun metodi. Tutkimuksessani olen hakenut vihjeitä aktivoinnin taustalla olevista ajatteluista, syrjäytymisestä kulttuurisena ilmiönä sekä identiteetin muodostumisesta yhteiskunnallisessa kontekstissa. Pyrkimyksenä on muodostaa aineistosta käsin ymmärrettävä, perusteltavissa ja selitettävissä oleva käsitys siitä, mikä on tutkimuskohteeni arki, identiteetin muodostuminen sekä heidän antama merkitys viranomaistyölle.

Tutkimuksessani käsitykseni grounded theorysta nojaa pitkälle Straussin ja Corbinin näkemyksille, erityisesti heidän teoksensa *Basics of Qualitative Research* –teoksensa (1990/1998) antiin. Jatkuva vertailu on kahdella tapaa mukana tutkimuksen teossa. Ensinnäkin, jatkuva vertailu on metodi, jolla luodaan uusi teoria. Toisekseen se on myös työtapa, joka kulkee koko tutkimuksen ajan mukana aineistonkeruusta aina tutkimusraportin kirjoittamiseen. Jatkuvan vertailun metodissa koodaus ja analyysi kulkevat samanaikaisesti rinnakkain. Tarkoitus on, että tutkimusaineistoa ei pakoteta mihinkään ennakoilta oletettuihin luokkiin tai teemoihin, mutta toisaalta mitään aineiston osaa ei jätetä huomioimatta, vaikka se olisi ristiriitainen aikaisempien tutkimusten tai teoreettisten lähtökohtien kanssa. (Silvonen & Keso 1999, 90.)

4.3 Tutkimusmenetelmät

Alkuperäisen tutkimussuunnitelman mukaan oli tarkoitus kerätä aineistoa sekä päiväkirjaj kirjoittamisen että teemahaastattelun kautta. Ajatus oli pyytää tutkimukseen osallistujia pitämään päiväkirjaa (Liite 5) omasta arjestaan muutaman viikon ajan. Tarkoitus oli näiden päiväkirjaj kirjoitusten kautta kartoittaa sitä, minkälaisissa verkostoissa nuoret elävät ja tätä kautta hahmottaa, sitä miten heidän identiteettinsä rakentuu ja mikä on heille tärkeää. Päiväkirjojen sisällön kautta oli tarkoitus rakentaa teemahaastattelurunko, ja tätä kautta syventää kulttuuria ja identiteettiä, mihin heidän elämänsä rakentuu.

Tässä tutkimuksessa tutkimuskohteena oli aluksi alle 25-vuotiaat kouluttamattomat toimeentulotuen varassa elävät nuoret, joilla on kokemusta aktivointisuunnitelman teosta. Näistä kriteereistä jouduin joustamaan aineiston keruuvaiheessa. Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla ei ollut kokemusta aktivointisuunnitelman teosta, mutta kaikilla on kuitenkin kokemusta eri viranomaisten kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Lisäksi kaikki eivät ole toi-

meentulotuen varassa eläviä. Oulun kaupunki oli aluksi ainoa tutkimusalue, mutta jouduin laajentamaan aineistonkeruualuetta aineistonkeruun vaikeuksien vuoksi. Oulun kaupunki valikoitui erityisen suuren nuorisotyöttömyyden vuoksi. (Kauppinen & Viitanen 2008)

Päiväkirjan kirjoittamista pidin relevanttina aineiston keruuna monista eri syistä. Robson (2002, 258- 259) mainitsee päiväkirjan käyttämistä tutkimuksen työvälineenä muutamia asioita huomioitavaksi. Päiväkirjaa voidaan käyttää täysin strukturoimattomana tai voidaan pyytää tutkimukseen osallistujia vastamaan tiettyihin kysymyksiin. Päiväkirjan käyttöä Robson pitää käyttökelpoisena tilanteissa, missä suora havainnointi on mahdoton toteuttaa. Tässä tutkimuksessa oli mahdotonta tutkia tutkimuskohteen arkea suoralla havainnoilla. Päiväkirjan käyttöön liittyy kuitenkin muutamia ongelmia. Päiväkirjaan voidaan raportoida vääriä tietoja (miellyttääkseen tutkijaa) tai jopa omaa käyttäytymistä raportoidaan toisin kuin tosiasiallisesti on tapahtunut (näyttääkseen itsensä hyvässä valossa). Robsonin mukaan näin on vaara käydä, mikäli päiväkirjan täyttäjät tietävät osallistuvansa tutkimukseen ja varsinkin silloin mikäli päiväkirja aineisto keruu on ainoa tutkimusmetodi. Tässä tutkimuksessa oli tarkoitus päiväkirjan lisäksi käyttää myös teemahaastatteluita.

Robson (2002, 191) tuo esille, että haastattelu on grounded theoryssa yleisin käytetty aineistonkeruumenetelmä. Hän tuo kuitenkin esille, että muitakin menetelmiä voidaan käyttää. Teemahaastattelurunko (Liite 7) on käytännössä rakennettu päiväkirjan ohjeiden ja tutkijan esioletusten perusteella. Sen tarkoitus oli toimia apuna haastattelussa. Kysymyksiä ei ole käyty välttämättä läpi rungon osoittamassa järjestyksessä, vaan puheen ohjautuessa tietylle alueelle asiasta keskusteltiin. Haastattelutilanteessa pyrin syventämään haastattelijan tuomia seikkoja uusilla kysymyksillä. Haastattelun edetessä kertosin nuorten tuomia seikkoja ja vedin välillä yhteen nuorten omia sanoja. Haastattelurunko toimi sinänsä hyvin, että asioista keskusteltiin siirtyen nyky-hetkestä vähitellen lapsuuden perheeseen ja omiin koulu kokemuksiin. Lisäksi haastattelun lopussa pyysin nuoria kertomaan omia ajatuksia siitä mikä on tärkeää elämässä ja miten se vaikuttaa heidän arkeensa. Kun huomasin haastateltavan välttävän tiettyä aihetta ja näytti siltä, että hän ei halunnut tarkentaa mistä oli kysymys, jätin asian selvittämättä. Katsoin arkojen seikkojen selvittämisen olevan eettisesti arveluttavaa, koska mielenkiintoni kohde oli kuitenkin arjen ja identiteetin rakentuminen sekä nuorten odotusten ja viranomaisten kanssa tehtävän työn suhde. Haastatteluissa lähes kaikkien kanssa keskusteltiin varsin kipeitäkin asioita. Nuoret tuovat esille hyvin, mikäli

eivät halunneet tarkentaa asiaa sen pitemmälle. Sanoin esimerkiksi ” siitä en nyt viitsi kertoa enempää” tai ” en nyt halua siitä tässä oikeastaan kertoa”.

Teemahaastattelurunkoon sisältyy siis elämäkerrallinen lähestymistapa. Honkonen (1995, 188) tuo esille, että kun tutkitaan minkä tahansa tärkeän asian merkitystä ihmisen identiteetin muotoutumisessa, on tärkeää kerätä elämäkerrallista aineistoa. Hänen mukaansa ilman elämäkerrallista aineistoa kuva siitä, mistä ihmiset tulevat, keitä he ovat ja mihin he ovat menossa, ei ole riittävä. Honkosen (1995, 169) mukaan elämäkerrallisella lähestymistavalla voidaan tutkia sekä yksilöllisiä tapahtumia että yhteiskunnan rakenteita. Yhteiskunnan rakenteilla hän tarkoittaa lähinnä eri instituutioita, jotka asettavat ehtoja ihmisen elämälle. Yhteiskunnan rakenteelliset tekijät ja kulttuuriset narratiivit muokkaavat ihmisen elämäkulkua. Myös tässä tutkimuksessa on tarkoitus tutkia nuorten elämän yksilöllisiä tapahtumia sekä heidän elämäänsä vaikuttaneiden yhteiskuntarakenteiden suhteita. Alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien nuorten elämään asettaa erilaiset instituutiot erilaisia ehtoja, esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan lain kautta. Anni Vilkon (1997,93) mukaan omaelämäkerran muodostumisen ja kertomisen perusta on vuoropuhelu kertojan ja häntä ympäröivän yhteiskunnan erilaisten elämien välillä. Kyse on olennaisilta osin elämän arvioimisesta, arvioinneista ja arvoista.

4.4 Aineistonkeruuprosessi

Tutkimusluvan saatuani tutkimukseni ohjaajalta, olin yhteydessä Oulun sosiaalisen ja taloudellisen tuen palvelupäällikkö Raimo Ojanlatvaan heinäkuussa 2008 (Liite 1). Sain ohjeet kuinka tutkimuslupa haetaan ja tutkimuslupa minulle myönnettiin Oulusta elokuussa 2008. Syyskuussa lähetin 20 kappaletta kirjeitä ja suostumuslomakkeita (Liite 2 ja 3) palautuskuorineen, joita pyysin jakamaan tutkimuskohteelleni. Ilmeni, että alussa ehdottamani päiväkirjan pitäminen koettiin kohderyhmässä liian haasteelliseksi. Suostumuslomakkeita ei palautunut Oulusta lainkaan lokakuun loppuun mennessä.

Tutkimukseen osallistujia oli hankala saada eikä yhtään suostumuslomaketta palautunut, kun kirjeitä oli jaettu 9 kpl. Neuvottelin Oulun sosiaalityöntekijöiden kanssa sekä graduohjaajien kanssa ja päädyttiin siihen, että haastattelen nuoria ja kysyn lupaa ainoastaan haastatteluun. Laadin uuden kirjeen(Liite 4), josta poistettiin päiväkirjan täyttämisen ja kyseisiä

kirjeitä jaettiin nuorille 11 kpl. Yhteensä kirjeitä jaettiin Oulun sosiaalityöntekijöiden kautta 20 kappaletta. Lisäksi jouduin luopumaan kriteeristä, että nuorille olisi kokemusta aktivointisuunnitelman teosta. Suostumuslomakkeita palautui minulle kaiken kaikkiaan 3 kpl, joista yksi haastattelu toteutui.

Marraskuun alussa 2008 olin yhteydessä Kalajokilaaksossa toiminnassa olevaan Etsivä nuoriso- ja perhetyön projektiin, jonka kohderyhmänä ovat nimenomaan 18–29-vuotiaat kouluttamattomat nuoret. Sitä kautta sain neljä nuorta haastateltaviksi. Kaikki Kalajoki-laaksosta tavoittamani nuoret eivät olleet toimeentulotukiasiakkaita. Kaksi heistä oli toimeentulotukiasiakkaita, yksi eli vanhempien tuella (olisi ollut oikeutettu toimeentulotukseen) ja yhdellä haastateltavalla tulonlähteenä oli kuntoutustuki.

Miten tavoitan nuoret?

Laadullisessa tutkimuksessa Eskolan ja Suorannan (1998, 15–16) mukaan tutkimussuunnitelma elää parhaimmillaan tutkimushankkeen mukana. Tämä mahdollistaa ilmiön prosessiluonteen tavoittamisen. Heidän mukaansa prosessiluonteen huomioimisessa on erityisesti kyse siitä, että tutkimustuloksia tulee pitää historiallisesti muuttuvina ja paikallisena.

Tutkimuksessani merkitykselliseksi seikaksi nousi aineiston keruuvaiheessa haastateltavien hankala tavoittaminen. Tutkimukseen osallistujien tavoittaminen alkoi syyskuussa 2008 ja aineisto oli kerätty tammikuussa 2009. Aineiston keruuvaihe kesti siis kokonaisuudessaan yli neljä kuukautta. Tutkimusmenetelmien käyttöä jouduin muuttamaan ja tyytymään pelkästään haastatteluiden tuomaan antiin.

Oulusta palautui suostumuslomakkeita vasta marraskuun lopulla 3 kpl. Yhteyden sain kahden nuoreen. Ainoastaan yksi haastattelu toteutui loppujen lopuksi. Toisen suostumuksen antaneen nuoren kanssa sovittiin haastattelu useaan otteeseen, mutta hän joko perui sovitun tapaamisen tai jätti vastaamatta puhelimeen, mikäli olimme sopineet haastattelun tehtäväksi puhelimitse. Tätä ennen olin yhteydessä edellä mainittuun projektiin, koska ajattelin, että haastateltavia olisi ehkä helpompi saada sitä kautta. Sosiaalitoimistossa tehdään kuitenkin nuorten asioista päätöksiä ja sitä kautta saatu tutkimusseloste sekä suostumuslomake voi herättää nuorissa epäluottamusta. Mutta haastateltavien tavoittaminen oli myös hankalaa

projektin kautta. Kaiken kaikkiaan sain sitä kautta neljä haastattelua, yksi perui kokonaan ensin antamansa haastatteluluvan. Olin myös yhteydessä Kallion alueen (Nivala, Ylivieska, Alavieska ja Sievi) sosiaalityöntekijöihin sähköpostitse, jotta he voisivat kartoittaa löytyisikö heidän asiakaskunnastaan haastatteluun osallistuvia. Tätä kautta ei kuitenkaan tullut yhtään yhteydenottoa.

Aineistonkeruuprosessi herätti esiin kysymyksen miksi nuoria on vaikea tavoittaa ja miksi varsinkin sosiaalitoimiston kautta tehnyt haastattelupyynnöt eivät tuottaneet tulosta? Tutkimuksen tarkoituksena on tavoittaa heidän oma käsitys arjesta, identiteetistä sekä myös kokemuksia eri viranomaisten kanssa tehdystä työstä. Tarkoitus on saada nuorten ääni kuuluviin, mutta entä jos he eivät halua ääntään kuuluviin? Tämä herätti ajatuksia syrjäytymisen olemuksesta. Miksi he vetäytyvät mahdollisuudesta tulla tutkituiksi? Yleisesti ottaen ihmiset pitävät siitä, että heidän mielipidettään kysytään ja siitä ollaan kiinnostuneita.

Oman työkokemuksen kautta olen huomannut, että työskentely nuorten kanssa on vaativaa. Tiesin etukäteen, että tutkimuskohteeni on haastava. Mutta en osannut aavistaa, että joutuisin tekemään näin kovasti töitä saadakseni aineistoa tutkimukseeni. Haastatteluita sovittiin muutaman nuoren kanssa moneen otteeseen ja muutama perui aiemmin antamansa luvan. Muutamaan suostumuksen antaneeseen nuoreen en saanut yhteyttä lainkaan. Yhteydenotot tapahtuivat ensin puhelimitse ja mikäli nuori ei vastannut, otin yhteyttä tekstiviestillä. Huomasin, että osalle nuorista oli luontevampaa käydä vuoropuhelua tekstiviesteillä kuin puhelimitse. Välillä tunsin suurta pettymystä, kun haastattelu monien yritysten kautta päättyi nuoren tavoittamattomuuteen. Joskus pohdin myös sitä, kuinka on eettisesti oikein kysyä nuorelta moneen kertaan haastattelumahdollisuutta. Suostumuslomakkeita sain 7 kappaletta, joista yhtä en tavoittanut lainkaan, yksi perui suostumuksensa (kysyin uudelleen noin kuukauden päästä). Haastatteluista kolme onnistui hyvin nopeasti ja nuoret halusivat tavata kasvokkain ja osallistuivat mielellään haastatteluun. Kaksi haastattelua on tehty puhelimitse. Katsoin, että joidenkin kohdalla se oli ehkä ainoa tapa. Takana oli aika rankkoja kokemuksia ja oma identiteetti oli aika hauras ja ihmisten kohtaaminen oli vaikeaa. Yksi nuori sanoikin, että ei kiinnosta olla missään tekemisissä muiden ihmisten kanssa. Oma olo oli haastateltavan omien sanojen mukaan ”niin paska kuin voi olla” tapahtuneen retkahduksen vuoksi. Tämä myös selittää nuorten vaikeaa tavoittamista. Mikäli oman elämäntilanne koetaan vaikeaksi, muiden kohtaaminen on vaikeaa ja yrittää selittää omaa epäonnistumista

muille koetaan hankalaksi tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa korostetaan omaa vastuullisuutta omasta elämäntilanteesta.

Minulla heräsi ajatus siitä, että olisi pitänyt saada nuoriin suora yhteys haastattelulupaa kysyttäessä. Olisin voinut itse kertoa isommalle ryhmälle mitä olen tutkimassa ja miksi ja he olisivat voineet tehdä kysymyksiä jo siinä suorassa kontaktissa. Luultavasti minun tapaamiseni ennen haastattelun tekoa olisi voinut lisätä haastatteluihin osallistuneita. Käytännössä oli hankala järjestää sitä, että olisin voinut tavata näitä nuoria suoraan, koska he eivät kokoonnu ryhmässä ja sellaisen järjestäminen olisi ollut työlästä järjestää. Lisäksi tutkimuksen kohderyhmän nuoret eivät muodosta homogeenistä ryhmää ja ryhmän koaminen sillä perusteella, että on alle 25-vuotias ja elää toimeentulotuen varassa olisi ollut mielestäni eettisesti erittäin arveluttavaa. Nuorten tavoittaminen internetin kautta olisi voinut toimia.

Yhteensä haastateltavia sain tutkimukseeni siis viisi. Yksi on Oulusta ja neljä Kalajokilaaksosta. Oulun haastateltavan sain Oulun kaupungin sosiaalitoimen kautta, josta jaettiin laatimani kirjeet suoraan kohderyhmälle ja Kalajokilaaksosta saamani neljä haastateltavaa sain Hengitysliitto Heli ry:n Ylivieskan Sytykkeen hallinnoiman projektin Etsivä perhe- ja Nuorisotyö projektityöntekijöiden Leena Huikarin ja Sari Vierimaan kautta. Heillä on ollut varsin merkittävä osuus tämän tutkimuksen onnistumisen suhteen. Tavatessaan nuoria he ottivat esille tämän tutkimuksen ja kertoivat heille tutkimuksen tarkoituksen. Nuoret olivat varsin hyvin perillä tutkimuksen tarkoituksesta haastattelutilanteessa ja toivat esille haluvansa olla mukana tällaisessa tutkimuksessa.

4.5 Haastatellut henkilöt ja haastattelut

Tutkimusaineisto koostuu siis viiden nuoren haastattelusta. Iältään nuoret olivat 18–23-vuotiaita. Haastateltavista kolme oli miehiä ja kaksi naista. Yksi haastateltavista asui vanhempien luona, kolme asui yksin ja yksi haastateltava asui avoliitossa.

Suostumuslomakkeen saatuani olin yhteydessä nuoriin puhelimitse ja ensin kerroin vielä kertaalleen tutkimuksen tarkoituksesta. Toin esille kuinka tärkeää olisi saada tietoa heiltä itseltään heidän arjestaan yms. Hirsjärvi ja Hurme (1998, 66) tuovat esille, että haastatteli-

jan on pyrittävä välittämään haastateltavalle käsitys siitä, että tehtävä on tärkeä ja että juuri haastateltavan osuus on keskeinen. Tässä tutkimuksessa keskiössä ovat nimenomaan nuorten käsitykset ja heidän äänensä kuuluviin saaminen. Kerroin myös siitä, kuinka vaikeaa minun on ollut saada haastateltavia ja, että olisi ensiarvoisen tärkeää, että haastattelu saataisiin tehtyä. Ensimmäisellä yhteydenotolla myös selvitin sen, missä nuori haluaa haastattelun tehtäväksi. Haastattelut toteutettiin nuorten ehdotusten pohjalta. Yksi tehtiin haastateltavan kotona, yksi haastattelu kahvilassa, yksi kirjastossa ja kaksi toteutettiin puhelinhaastatteluna. Tarkistin paikkojen soveltuvuuden haastattelun tekemiseen ennen haastattelua.

Haastattelun alussa kerroin vielä nuorille tutkimukseni tarkoituksen ja mistä olen kiinnostunut. Lisäksi toin esille sen, että on ollut mukavaa, kun nuori on lähtenyt mukaan tähän tutkimukseen. Pyrin korostamaan sitä lähtökohtaa, että nyt ollaan tutkimassa nuorten omia käsityksiä tutkimuksen mielenkiinnon kohteena olevista seikoista. Kaikki nuoret olivat saaneet etukäteen laatimani kirjeen (Liite 6), ennen kuin olivat lähettäneet suostumuslomakkeen minulle palautuskuoressa. Lisäksi Etsivän nuoriso- ja perhetyön projektityöntekijät olivat tehneet tarkkaa perehdyttämistyötä suostumuslomakkeen antaneiden nuorten kanssa. Haastattelut koin hyvin antoisina ja koin, että nuoret kertoivat avoimesti elämästään. Haastatteluihin valmistauduin harjoittelemalla haastattelurunkoa. Se toimi varsin hyvin haastattelutilanteessa. En seurannut sitä orjallisesti, vaan se toimi tarkistuslistana siitä, että olimme keskustelleet kaikista asioista. Haastattelun lopussa kerroin, että voin lähettää haastattelun analyysin heille tarkistettavaksi, jos he haluavat. Haastateltavat eivät halunneet analyysia tarkistettavaksi, mutta kaikki halusivat valmiin työn itselleen, kun se valmistuu.

Tutkimukseen osallistuneiden nuorten aktiivisuus ja oma-aloitteisuus haastattelutilanteessa oli varsin hyvä. Jokainen haastattelu oli yksilöllinen ja haastattelurungon kysymyksiä en käynyt läpi kaikkien kanssa samassa järjestyksessä. Joidenkin kohdalla haastattelu käytiin läpi haastattelurungon mukaisessa järjestyksessä ja vastauksia tarkensin tarpeen mukaan. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 48) mukaan teemahaastattelun etu muihin puolistrukturoituihin haastattelumenetelmiin nähden on se, että kysymysten ei tarvitse olla kaikille samoja. Riittää, että jokaisessa haastattelussa käsitellään tietyt teemat, jotka ovat oleellisia kyseisessä tutkimuksessa. Tällöin myös haastateltavat saavat tuoda esille omia näkemyksiä tutkittavasta ilmiöstä eikä pelkästään tutkija säätele haastattelun etenemistä.

Haastatteluiden tunnelma oli avoin, vaikka keskusteluja käytiin varsin arkaluonteisista asioista. Lähes kaikilla nuorilla oli ikäviä kokemuksia kouluajaltaan ja siitä nuoret kertoivat varsin avoimesti. Haastattelun aikana saatettiin palata koulukokemuksiin useaan kertaan, kun haastateltava muisti kouluajoiltaan jonkin merkittävän seikan jotakin toista asiaa käsiteltäessä. Haastattelut olivat erilaisia ja jokaiselta nuorelta koin saavani uutta tietoa heidän maailmastaan. Jokaisen nuoren tilanne oli yksilöllinen ja tausta oli erilainen, mutta ajatukset ja kokemukset arjesta ja suhteista viranomaisiin olivat aika yhteneväisiä.

4.6 Aineistolähtöinen analyysi

Tutkimuksessani ei ole rakennettu aiheelle tarkkaa viitekehystä, vaan olen hakenut vihjeitä aktivoinnin taustalla olevista ajatteluista, syrjäytymisestä kulttuurisena ilmiönä sekä identiteetin muodostumisesta yhteiskunnallisessa kontekstissa. En ole tarkemmin rakentanut etukäteen ennen aineiston keruuta ja analyysia esimerkiksi syrjäytymisen prosessia tai identiteetin rakentumiseen liittyviä seikkoja, vaan olen tutkijana pyrkinyt kartoittamaan sitä kenttää mitä olen tutkimassa. Tarkoituksena ei ole ollut jonkun aikaisemman teorian testaaminen. Aineiston analyysivaiheessa pyrin jättämään taustalle lukemani kirjallisuuden ja antamaan tilaa aineistolle. Oma analysointi lähti liikkeelle jo oikeastaan aineistonkeruvaiheessa. Edellisessä luvussa olen jo hieman pohtinut syytä siihen, miksi tähän tutkimukseen oli vaikea saada osallistujia. Vastauksia tuli esille haastatteluista, jotka ovat tosin jo minun tekemiä tulkintoja asiasta. Haastatteluaineistoa litteroidessa aloin jo hahmottaa missä maailmassa nuoret elävät, mitä heidän arkensa sisältää ja mitä he pitävät tärkeänä. Identiteetin rakennuspalikat sekä myös suhteet viranomaisiin näkyivät jo litterointivaiheessa. Litteroituja haastatteluja kertyi yhteensä 45 sivua. Haastattelut kestivät 45 minuutista puoleentoista tuntiin. Miesten ja naisten välillä ei näkynyt merkittäviä eroja haastattelun keston nähden.

Luin litteroituja haastatteluja useaan kertaan ensin lävitse ja pyrin hahmottamaan nuorten käsityksiä arjesta, identiteetistä sekä viranomaisten kanssa tehtävästä työstä ja siihen liittyneistä ajatuksista. Haastattelun sisältöön on vaikuttanut haastattelurunko, joka on laadittu tutkijan esioletusten perusteella ja johon sisältyy elämänkerrallisia aineksia. Haastatteluaineiston lukeminen herätti jatkuvasti uusia ajatuksia aktivointi- ja syrjäytymiskeskustelun takana olevista seikoista. Identiteetin muodostaminen tässä yhteiskunnallisessa kontekstis-

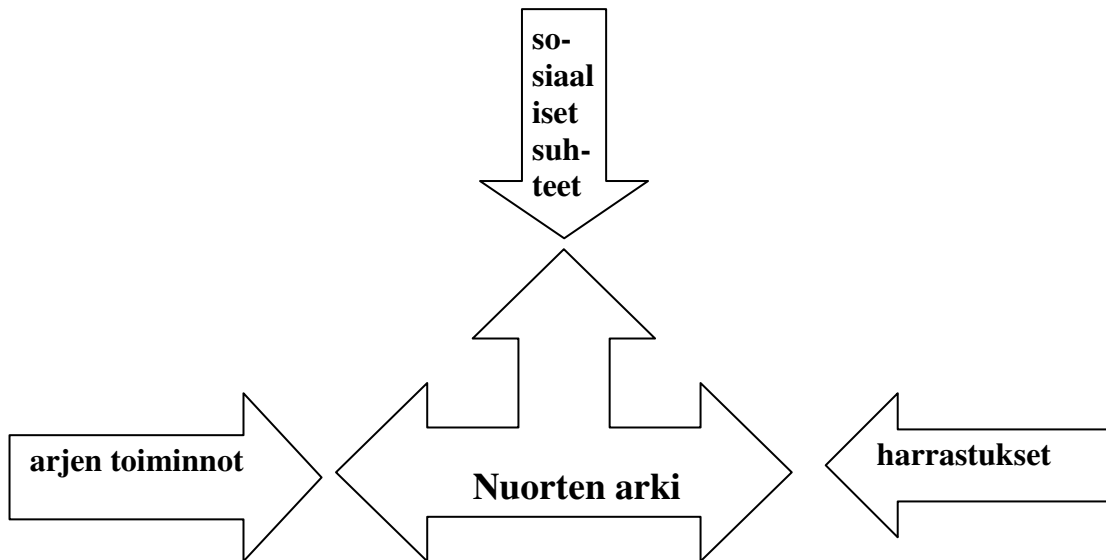
sa herätti myös kovin ristiriitaisia ajatuksia tutkijassa. Osalla nuorista oli takanaan hyvinkin traumaattisia kokemuksia ja ne olivat yleensä tapahtuneet ennen 18-vuoden ikää. Vuoropuhelu aikaisempien tutkimuksien kanssa alkoi periaatteessa avoimen koodauksen aikana.

Aineiston koodaus grounded theoryssa etenee kolmen vaiheen kautta: avoin koodaus, aksiaalinen koodaus ja selektiivinen koodaus. (Strauss & Corbin 1998, 101–180.) Analyysi alkaa avoimella koodauksella, jonka tarkoitus on pilkkoa aineisto osiin. Aineistosta etsitään mahdollisimman pieniä yksiköitä, jotka poikkeavat jollakin tavoin toisistaan. Yksiköille annetaan nimet eli koodit. Yksiköiden konteksteja eli laajempaa toimintaympäristöä tarkastellaan ja saatetaan havaita, että jotkut yksiköt ovat kytköksissä toisiinsa. Näin muodostuu kategorioita, jotka ovat siis abstraktimman tason käsitteitä ilmiöstä. Kategorioita syntyy runsaasti ja tässä koodauksen vaiheessa kiinnitetään huomiota kategorioiden ominaisuuksiin ja ulottuvuuksiin. Oleellista avoimessa koodauksessa on se, että sama yksikkö voi liittyä moneen eri kategoriaan. Koodit ja yksiköt voivat olla samanaikaisesti ja päällekkäin monen kategorian osia. (Strauss & Corbin 1998, 101–121, ks. myös Rantala 1999, 205–206.)

Avoimen koodauksen aikana luokittelin haastatteluaineiston kolmeentoista eri koodiin. Näitä olivat arki, ihannearki, harrastukset, koulukokemukset, ystävät arjessa, arki lapsuuden perheessä, lapsuuden perheen merkitys nykyiseen arkeen, suhde koulutukseen, koulutuksen keskeytymisen syyt, viranomaiset ja nuorten odotukset, työkokemukset, taloudellinen tilanne ja elämän mielekkyys.

Strauss & Corbinin (1990, 29) mukaan grounded-teoria eroaa pelkästä ilmiön kuvauksesta ennen kaikkea siinä, että teoriassa keskeisiä ovat käsitteet. Mäki-Kulmalan (1995, 160) mukaan käsitteet grounded-teoriassa ymmärretään niin, että aineistosta käsitellään samankaltaisuudet, joille sitten annetaan eräänlaiset käsitteelliset nimilaput.

Seuraavaksi hahmotin aineistosta nousseet nuorten arjen osa-alueet ja määrittelin niiden keskinäisiä suhteita. Nämä ovat grounded-teorian mukaisia samankaltaisuuksia, joille annetaan käsitteelliset nimilaput. Ohessa jäsenitys arjen osa-alueista (kuvio 1.)

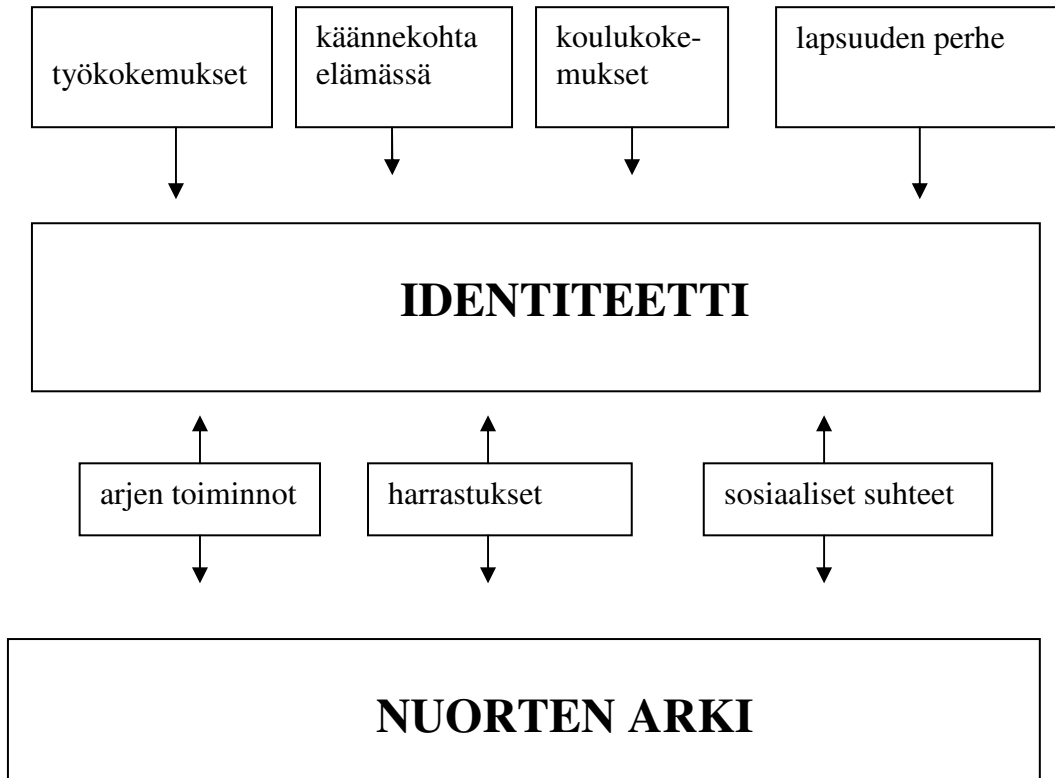

Kuvio 1. Nuorten arjen osa-alueet

Analyysin toisessa vaiheessa haastatteluiden käsittely ja analysointi jatkui siten, että koodasin koko haastatteluaineiston niihin ilmiöihin, mihin haastateltavien puhe kohdentui. Luokittelin ne ilmiöt, jotka nousivat haastatteluista ja kohdentuivat arjen osa-alueisiin, identiteetin muodostukseen ja nuorten odotusten ja viranomaisten kanssa tehtävän työn suhteisiin.

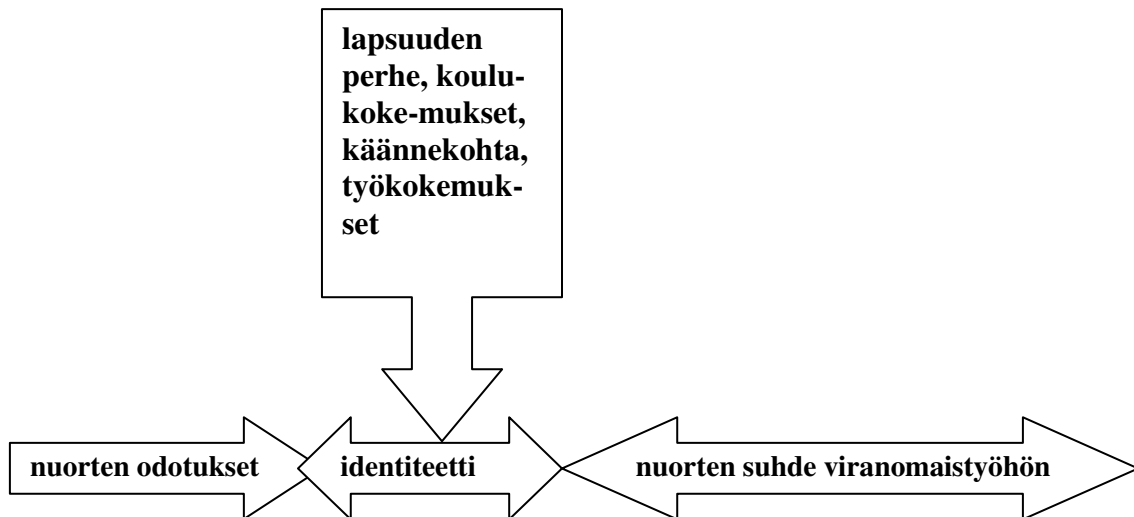
Aksiaalisen koodauksen tarkoitus on keskittyä kategoria kerrallaan tarkastelemaan ilmiön kytköksiä ympärillä oleviin asioihin ja ihmisiin. Kategoriat yhdistyvät toisiinsa jälleen hierarkkisesti, ja samalla kategorioiden ominaisuudet ja ulottuvuudet tarkentuvat. (Corbin & Strauss 1998, 123–127. ks. myös Robson 2002, 494 – 495.) Aksiaaliseen koodaukseen liittyy myös aineistolle esitetyt relevantit kysymykset; kuka, milloin, missä, mitä, miten, kuinka paljon ja miksi. (Mäki-kulmala 1995,160, ks. myös Järvinen & Järvinen 1994, 39) Tarkoitus oli pohtia ilmiön kuvausta syvemmälle ja laajemmalle sekä saada aikaan tiheämpi teoria (Järvinen & Järvinen 1994, 39).

Tässä vaiheessa minulle alkoi vähitellen hahmottua haastateltavien nuorten arki ja identiteetin muodostuminen sekä niiden väliset suhteet. Ohessa jäsenitys nuorten arjen ja identiteetin muodostumisen välisistä suhteista. (Kuvio 2.)

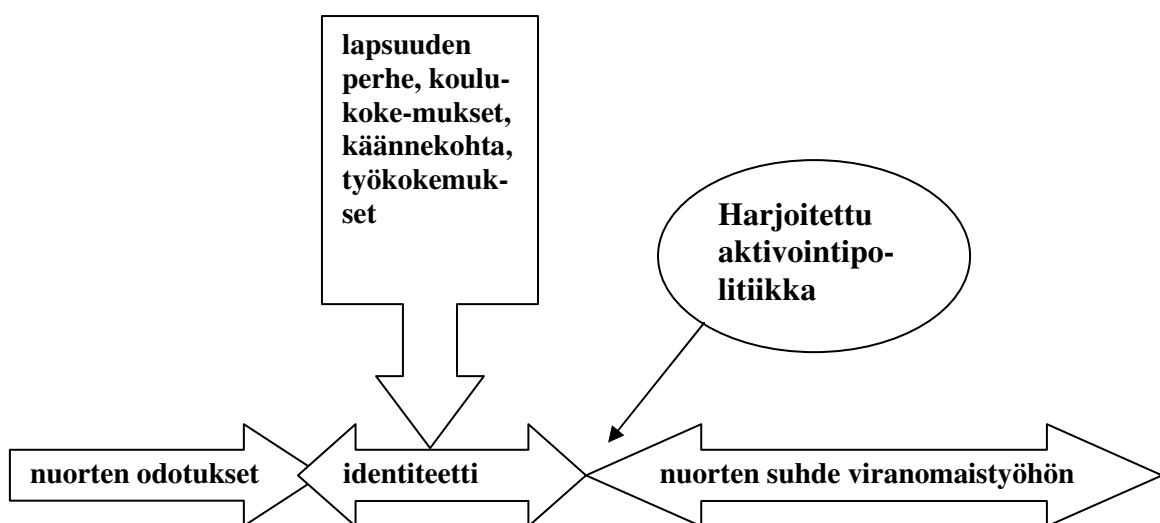
Kuvio 2. Nuorten arjen ja identiteetin väliset suhteet

Kolmannessa analyysin vaiheessa huomion kohteena ollut nuorten odotusten ja viranomaistyön väliset suhteet alkoivat hahmottua. Käsitteet ovat tavallaan kunkin aineistoluokan otsikoita. Aineisto ei kuitenkaan itse kerro näitä käsitteitä, vaan kyseessä on jo tulkinallinen prosessi. Tutkija tulkitsee aineiston kertovan jostain asiasta ja antaa sille nimen joko olemassa olevan kirjallisuuden avulla tai luo kokonaan uuden käsitteen. (Mäki-Kulmala 1995, 160). Ohessa jäsenitys nuorten odotusten ja viranomaistyön välisistä suhteista.(Kuvio 3.)

Kuvio 3. Nuorten odotuksien ja viranomaissuhteiden väliset suhteet

Seuraavassa työvaiheessa eli selektiivisen koodauksessa valitsin analyysin pohjalta keskeisen käsitteen tai ilmiön, jonka ympärille muodostin uuden tarinan. Muut aineistosta nousseet koodit ja kategoriat pyritään yhdistämään ja suhteuttamaan pääkäsitteeseen. Näin koko aineisto integroidaan keskeisen käsitteen eli tutkimuksen näkökulman ympärille ja muodostetaan kategorioista ja niiden välisistä suhteista kertomus, uusi teoreettinen kuvaus ilmiöstä. (Rantala 1999, 208–209; Silvonon & Keso 1999, 92; Strauss & Corbin 1998, 143–161.) Ohessa jäsenitys nuorten odotusten ja viranomaistyön väliseen suhteeseen vaikuttavista seikoista. (Kuvio 4.)

Kuvio 4. Nuorten odotusten ja viranomaistyön väliseen suhteeseen vaikuttavat seikat

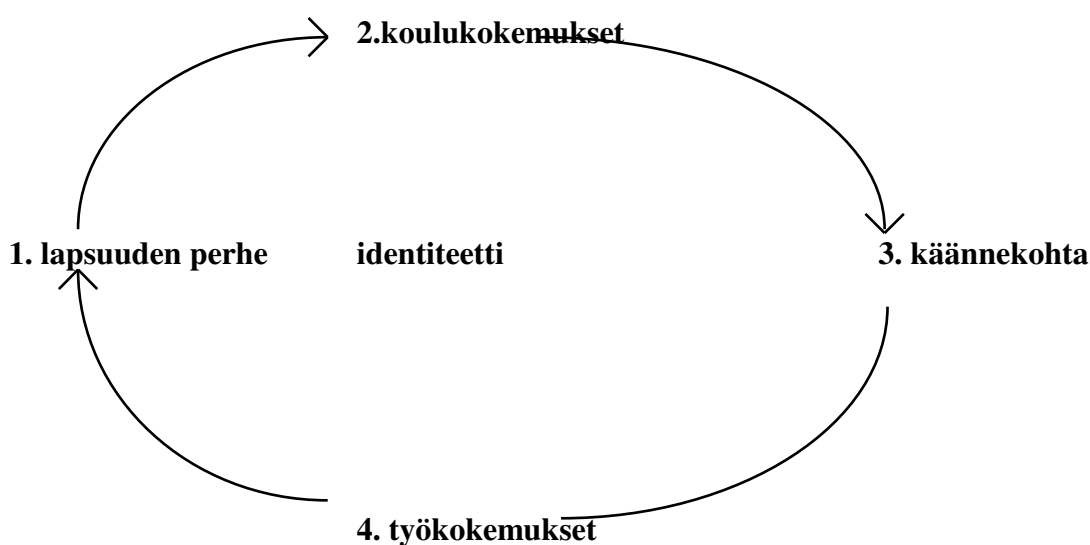
Tutkimusaineistosta nousivat siis seuraavat analyysin kohteet: nuorten arjen toiminnot, sosiaalisten suhteiden merkitys arjessa, harrastusten merkitys arjessa, identiteetin rakentamiseen vaikuttaneet kokemukset, arjen ja identiteetin rakentamiseen vaikuttaneiden kokemusten keskinäiset suhteet sekä nuorten odotusten ja viranomaistyön väliset suhteet.

5. NUORTEN IDENTITEETIN MUODOSTUMINEN

Identiteetti haastatteluaineiston perusteella koostuu haastateltavien kokemuksista työstä, koulusta sekä erilaisista käännekohdista elämässä. Myös lapsuuden perheen tapahtumilla ja nykyisellä suhteella siihen oli iso rooli identiteetin muodostumisessa.

Nuorten identiteetin osana työn osuus oli yllättävän iso suurimmalla osalla haastateltavista. Haastateltavista kolmella oli kokemusta palkkatyöstä, yhdellä useista työharjoitteluista, yhdellä ainoastaan ammatillisen opetuksen yhteydessä olevilla harjoitteluista. Työelämään pääseminen oli useille haastateltaville haave, joka poistaisi elämästä epävarmuuden ja taloudellisen ahdingon. Työ nähtiin toivon tuojana, mutta myös omien voimavarojen riittävyys kokopäiväiseen työhön koettiin arveluttavana. Nuoret kokivat normaalin arjen koostuvan työstä sekä arjen toiminnoista.

Identiteetti oli jokaisella nuorella vielä hauras joiltakin osin. Osalla haastateltavista oli vankka mielipide nykyisestä yhteiskunnallisesta tilanteesta, joka raamittaa nyky-ihmisen elämää, suurin osa haastateltavista oli aika hukassa tulevaisuutensa suhteen. Kukaan haastateltavista ei odottanut tulevaisuudeltaan maailmoja kaatavia asioita, vaan unelma oli elää tavallista arkea; käydä töissä, huolehtia omasta asunnosta, perustaa joskus perhe ja muita normaaleja arkipäivän toimintoja sisältävä elämä.

Kuvio 5. Nuorten identiteetin muodostukseen vaikuttaneet kokemukset

Jokaisella nuorella painottuivat eri kokemukset identiteetissä. Lapsuuden perhe ja koulu-kokemukset olivat muovanneet identiteettiä voimakkaasti. Käännekohdan merkitys korostui sen vuoksi, että jokaisella haastateltavalla oli opinnot keskeytynyt siinä vaiheessa. Ajallisesti työkokemukset olivat jokaisella ajoittuneet tämän käännekohdan jälkeen.

5.1 Lapsuuden perheen merkitys identiteetin osana

Haastateltavat olivat iältään 18–23-vuotiaita ja osalla side lapsuuden perheeseen oli edelleen suhteellisen kiinteä. Yksi haastateltava asui kotona; hän oli muuttanut opintojen keskeytymisen ja parisuhteen katkeamisen vuoksi takaisin vanhempien luo. Toisaalta hän oli jo 16-vuotiaana muuttanut opiskelun vuoksi toiselle paikkakunnalle, joten itsenäistyminen oli tapahtunut varsin varhaisessa vaiheessa. Mikäli lapsuuden perhe asui samalla paikkakunnalla, muodosti lapsuuden perhe kiinteän osan nuoren arkea. Yhteydenpito oli tuolloin lähes päivittäistä ja suhteeseen liittyi molemminpuolinen tukeminen arjen käytännöissä.

Lapsuuden perheessä lähes kaikilla haastateltavilla on tapahtunut jokin muutos ennen aikuisikää. Kahdella haastateltavalla vanhemmat olivat eronneet aikana, jolloin haastateltu nuori oli ollut, 10–14-vuotias, yhdellä haastateltavalla toinen vanhemmista kuoli, yhdellä haastateltavista perheeseen tuli kaksi kasvattilasta haastateltavan ollessa 13-vuotias. Eräs haastateltavista oli 18-vuotias ja perheessä ei ollut mitään erityisiä muutoksia hänen kasvuiässään.

Yksi haastateltavista oli ollut sijoitettuna lastensuojelunhoimeen kolme vuotta 13–18 ikävuoden välillä. Haastatteluaineistosta tuli selkeästi esiin hänen kohdallaan, että hän määritteli itsensä ongelmanuoreksi.

”M3: No joo se ei niinkö ollu mitenkään mun äitistä kiinni vaan mää ite... mää olin niikö ongelmanuori.....siinä oli kaikkia rikollisuutta ja ...koulunkäynti ei sujunu ja...että se oli niiku ihan... ite mää sinne itteni hommasin.”

Erään haastateltavan elämässä oli tapahtunut muutos 13-vuotiaana, kun perheeseen muutti kaksi kasvattilasta. Haastateltava toi esille, että sopeutuminen uusiin perheen jäseniin vei aikansa.

”M2: Meillä on semmone perhe, että mun vanhemmat on yhdessä.. meille tuli vaan siinä vaiheessa kun mä olin.. olinkohan mä kolmesta tuli kaksi kasvattilasta tai... ja sitte nää lapset tuli jotaki kautta meille... ja mulla meni aikaa siihen, että pärjäs omien sisarusten kanssa.”

Lähes jokaisen haastateltavan nuoren elämässä oli kohdannut ennen aikuisikää jokin käännekohta; vanhempien ero, toisen vanhemman kuolema, perheessä tapahtuneet muutokset, koulukiusaaminen, kouluun sopeutumattomuus, sijoitus lastensuojelun toimenpiteenä. Tähän käännekohtaan liittyi osalla haastateltavista oma sairastuminen. Lisäksi tähän elämäntilanteeseen liittyi kaikilla keskeytyneet opinnot joko ammattiin valmistavassa oppilaitoksessa tai lukiossa. Kaikilla haastateltavilla elämä oli jäänyt tähän kohtaan, josta he eivät olleet päässeet kiinni elämään.

5.2 Koulukokemusten merkitys identiteetin osana

Lapsuuden perheen merkitys oli varsin merkittävä identiteetin muodostuksessa haastateltavien kohdalla. Lapsuuden perheen lisäksi koulukokemuksilla oli myös varsin merkittävä osuus haastateltavien nuorten käsityksiin itsestä. Koulukokemuksista syntyi yllättävän paljon keskusteluja ja niihin palattiin haastattelun eri kohdissa.

Suurella osalla haastateltavista oli peruskoulusta huonoja kokemuksia. Vain yksi haastateltava oli taas kokenut koulun mukavana ja olisi voinut käydä koulua uudelleen. Eräällä haastateltavalla oli kouluajana ollut aika rajua koulukiusaamista, johon eivät olleet opettajat puuttuneet, koska kiusaajat tekivät sen ”piilossa”. Kiusaaminen tehtiin poissa opettajien silmistä ja toisaalta jätettiin joukon ulkopuolelle, johon oli hankala puuttua. Suuret luokkakoot aiheuttivat haastateltavan mukaan sen, että hän uskaltanut ilmaista itseään koulussa.

”H: Jos aattelee koulunkäyntiä yleensä nii oliko se susta mukavaa?

N2: No ei se kyllä oikein ollu... mä en tykänny ku oli jotain 30 oppilasta tai yli... ahisti ne suuret luokkakoot ja mä en oikein uskaltanu aukasta suutani sielä... ja sitte mua kiusattiin ku mä olin nii ujo ja esitelmien pito oli nii vaikeaa ja... yleensä mä pijinkin ne esitelmät opettajalle ihan kahen kesken... en pystynyt siinä luokan eesä ku oli aina sitä naureskelua ja kaikkia

tämmöstä.... Nii ku ne osas tehdä sen niin huomaamattomasti...ja se oli niin-ku sellasta, että jätettiin täysin ulkopuolelle jaoliha sielä tietenki muitaki ujoja ja mutta musta tuntu että.... emmää tiä....”

Eräällä haastateltavalla koulukokemuksiin liittyi koulusta pois oleminen, ”lintsaaminen”. Haastateltavan mukaan tuolloin hän ajatteli olevansa vain väsynyt, eikä jaksanut mennä kouluun. Nyt hän ajattelee, että hänen on ollut aina hankala olla isoissa joukoissa ja se ahdisti, isot luokkakoot.

”N1: No eipä tuo hirviän hyvin varmaan menny....Joo mää oli pois aika palijo aina...eikä tullu lähettyä kouluun monesti...Noo numerot oli ihan hyviä kuitenkin...Joo mitä siitä voi muka kertua.. peruskoulusta...
H: Oliko se yläasteella ku olit paljon pois koulusta?
N1: No oli sitä ala-asteellaki jo..
H: Mikä sielä koulussa oli sellasta ettet menyt sinne?
N1: Sielä oli nii palijo ihmisiä.
H: Niin... sää ootki aikasemmin tuonu esille, että sää välttelet paikkoja missä on paljon ihmisiä. Ne kouluaineet ei ollut sellasia miksi oisit ollu pois koulusta?
N1: Ei... Tietysti jotkut opettajat oli ärsyttäviä mutta...
H: Tiesikö siitä kukkaan, että sää välttelet paikkoja missä on paljon ihmisiä?
N1: Mää en oo varmaan itekkään ajatellu sillo, mää ajattelin vaan että mää en jaksa lähtiä...nyt se näkyy oikiastaan kaikesa... aina ku pittää lähtiä johonki semmoseen misä on uusia ihmisiä nii ei tekis mieli lähtiä ollenkaan.”

Yhdellä haastateltavalla oli kokemus kouluun sopeutumattomuudesta. Hän koki koulun olevan epäoikeudenmukainen laitos. Haastateltava toi esille, että ala-asteelta saakka hänellä on kehittynyt koulunvastainen asenne. Kouluun liittyi kokemus siitä, että hän oli aina syntipukin asemassa, mikäli koulussa jotain tapahtui. Lisäksi kouluun liittyi ikäviä uskonnollisia seikkoja. Tämä aiheutti kitkaa opettajien kanssa. Hän ei itse kokenut olleensa aggressiivinen koulussa, vaan hän vastusti koulun käytäntöjä olemalla tekemättä mitä opettajat vaativat. Sen vuoksi hän oli joutunut joksikin aikaa yksityisopetukseen ja hän sai käydä muiden oppilaiden kanssa vain syömässä. Koululaitoksen hän koki sellaiseksi, että opettajat eivät kyenneet ottamaan vastaan hänen kyseenalaistamistaan ja koulussa pyrittiin kaikki oppilaat laittamaan samaan ”lokeroon”.

”M2: Joo se oli semmonen epäoikeudenmukainen laitos minun mielestä...
H: Koit, että sua ei kohdeltu oikein?
M2: Siellä kyllä yritettiin laittaa semmoseen samaan lokeroon... ja se, että opettajat ei vielääkään pidä siitä, että ne kyseenalaistetaan.”

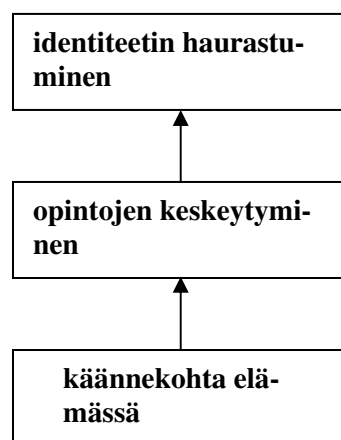
Kukaan haastateltava ei tuonut itse esille, että heillä olisi ollut koulussa oppimisvaikeuksia. Ongelmia oli suhteissa opettajiin, toisiin koululaisiin sekä suuret luokkakoot. Isossa ryhmässä oleminen oli monelle haastateltavalle hankalaa ja sen koettiin myös aiheuttavan ongelmia, mikäli he aloittaisivat koulun uudelleen.

”M2:... itellä tulis nyt suuria vaikeuksia siitä, että jos nyt menis vaikka kouluun niin ois varmaan suuria vaikeuksia ymmärtää suurta osaa niistä... muita koululaisia sielä... sitä on tässä vähä semmoset omat maailmat mitä on rakentanut itsensä ympärille... ja varmaan aika erilainen maailmankuva kuin muilla samanikäisillä.”

Haastateltava koki, että opiskeluelämään palaaminen olisi vaikeaa oman eristäytyneen elämän takia. Haastateltava koki sosiaalisuuden vaikeaksi ja vuorovaikutuksen muiden ihmisten kanssa. Lisäksi vuorovaikutus muiden samanikäisten kanssa olisi vaikeaa oman maailmankuvan vuoksi.

5.3 Käännekohtan merkitys identiteetin osana

Haastatteluaineistosta nousi selvästi esille kuinka nuorten kohdalla opinnot ovat keskeytyneet elämässä tapahtuneen käännekohtan kautta. Käännekohta on ollut haastateltavilla kaikilla yksilöllinen, mutta sen jälkeen haastateltavilla ovat opinnot keskeytyneet joko lukiossa tai ammattiopistossa. Opintojen keskeytyminen oli kaikilla haastateltavilla aiheuttanut kuitenkin kolauksen identiteettiin. Sitä voisi kuvata identiteetin haurastumiseksi. Olen jäsentänyt aineistosta nousseen identiteetin haurastumista kuvion 6. avulla.

Kuvio 6. Käännekohtan merkitys identiteetin rakentumisessa

Yhdellä haastateltavalla identiteetti oli rakentunut paljolti tulevan ammatin varaan. Terveystieteelliset syyt kuitenkin estivät häntä kehittymästä niin pitkälle kuin itse haluaisi ja elämä tuntui romahtavan.

” M2:...Se oli nii pitkään ainoa asia maailmassa mitä teki ja se oli ainut asia missä oli aika hyvä...ja oli rakentanut sen varaan sitte aika paljo ja sitte ku sitä ei enää ollut nii sitte mennee kaikki elämässä uusiksi...en oo vieläkään löytäny sitä mitä tekis”

Kyseen ammatinharjoittaminen jäi haastateltavalla kokonaan lähes neljäksi vuodeksi. Nyt kyseen ammatin harjoittaminen on harrastuspohjalla, mutta sitäkin hän tekee yksin eikä ryhmässä. Harrastuksen tultua uudelleen osaksi elämää oli myös synnyttänyt haastateltavan kohdalla sen arvioimisen uudelleen.

”M2: Se vaan oli niin iso kollaasi itelle ku se (....) oli kaikki kaikesa.. sitä oli harjoiteltu niin paljo ja jossaki vaiheessa huomasi, että tästä ei tuu mitään tai ois halunnu (....) hyvin ja huomasi ettei kehity enää ja mennee sitte koko ajan kaikki huonompaan suuntaan... motoriikka ja tällänen...mutta se oli oikeestaan aika huono tekosyy sanoa, että lopetti sillon.. nyt vois ehkä uudelleen arvioida sitä tässä elämässä.”

Erään haastateltavan opinnot olivat keskeytyneet siinä vaiheessa, kun toinen vanhemmista ja isoisä kuolivat lähes samanaikaisesti. Arjen täytti tuolloin huoli omasta toisesta vanhemmista sekä pienemmistä sisaruksista eikä voimavaroja koulun käyntiin enää riittänyt.

”M1: ...Mun äiti kuoli sillo ja pappa vielä siihen päälle...ei sitä enää jaksanu miettiä koulua... tuli omat pikkusiskot ja isä ja piti olla niitten kanssa... ettei tapahu mitään muuta sitte.”

Tapahtumien jälkeen haastateltava oli itse niin huonossa kunnossa, että joutui itsekin sairaalahoitoon. Siinä vaiheessa oppilaitoksen puoleltakin oli ehdotettu koulun lopettamista. Nuoren kertomuksen mukaan hän oli ollut tavallisella vuodeosastolla kolme kuukautta hoidossa omien sanojen mukaan, koska oli niin masentunut. Itse jäin ihmettelemään sitä seikkaa, koska sairastumisen ajankohtana haastateltava oli ollut 17-vuotias ja mikäli häntä on pidetty masennuksen vuoksi vuodeosastolla hoidossa eikä nuorisopsykiatrisella osastolla.

Yhden haastateltavan opinnot olivat keskeytyneet 18 vuoden iässä. Haastateltava oli ollut sijoitettuna ja opinnot olivat keskeytyneet, kun haastateltava oli täyttänyt 18 vuotta. Haastateltava toi esille, että hänellä oli kiire päästä pois sijoituksesta. Hänellä olisi ollut mahdollisuus jatkaa opintojaan samassa paikassa tukiasunnossa ja opiskelupaikkakin olisi ollut mielekäs. Haastattelun aikana tuli esille, että haastateltavalla oli alkanut huumeiden käyttö 17-vuoden iässä, eli hieman ennen sijoituksen päättymistä. Haastatellun nuoren mukaansa hän oli aloittanut alkoholin käytön 13-vuoden iässä ja sen hän myös katsoi olevan sijoituksen syy. Kotiin palaaminen siis keskeytti opinnot ja päihteiden lisääntyvä tuleminen osaksi elämää alkoi. Hänen mukaansa huumeiden käyttö alkoi olla päivittäistä 20 vuoden iässä ja 21-vuotiaana hän oli ollut päihdekuntoutuksessa ja tuolloin oli myös aloitettu korvaushoito.

Eräällä haastateltavalla opinnot olivat keskeytyneet oman sairastumisen vuoksi. Ennen sairastumista haastateltavalla oli ollut erilaisia oireita pahoinvoinnista mm. masennusta, syömishäiriöitä ja koulukiusaamisen kohteeksi joutuminen. Lopulta tilanne oli johtanut siihen, että haastateltava oli joutunut pitkäaikaiseen sairaalahoitoon. Sairastumisesta oli haastatteluhetkellä kulunut viisi vuotta ja haastateltava eli kuntoutustuella. Koulutusta hän ei ollut vielä aloittanut, koska koki voimavarojen olevan rajalliset. Lisäksi hänellä oli vasta aloitettu kuntoutustutkimus yliopistollisessa sairaalassa. Arkielämää oli sairastumisesta saakka vaivannut oire, joka häytti merkittävästi opiskelun aloittamista. Nyt oiretta oli alettu tutkia tarkemmin, aiemmin oiretta oli selitetty liittyväksi sairauteen. Haastateltava oli viiden vuoden aikana ollut moneen otteeseen työharjoitteluissa ja sitä kautta oli löytynyt ammatillinen kiinnostuksen kohde.

Haastatteluaineiston analyysivaiheessa tutustuin Sanna Oravalan ja Anna Röngän (1999, 274) artikkeliin, jossa he ovat hakeneet vastauksia kehityksen käännekohtien merkityksellisyydestä kansainvälisistä tutkimustuloksista. Oravala ja Rönkä määrittävät käännekohdat tapahtumiksi, jotka vaikuttavat ihmisen elämäntilanteeseen aiheuttamalla pitkäaikaisia psykologisia muutoksia. Käännekohdat voivat avata ja sulkea mahdollisuuksia (Pickles & Rutter 1991), elämäntyyli voi muuttua (Elder & Caspi 1988; Pickles & Rutter 1991; Vaughan 1986), suhteet muihin ihmisiin ja maailmaan voi muuttua sekä käännekohdat voivat vaikuttaa yksilön minäkäsitykseen ja rooleihin (Chausen 1995; Denne & Thompson 1991; Lauer & Lauer 1987; Rutter 1991) (Oravala & Röngän mukaan 1999, 274.)

Käännekohtakokemukseen kuuluu keskeisesti tapahtuman subjektiivinen merkitsevyys yksilön elämän kannalta. (Clausen 1995; Graber & Brooks-Gunn 1996; Rutter: 1996, Oravalan ja Röngän mukaan, 1999, 275) Tässä tutkimuksessa tuli selvästi esille käännekohdan merkitys haastateltavien elämään; opinnot olivat kaikilla keskeytyneet jonkin merkittävän tapahtuman jälkeen. Lisäksi nämä käännekohdat ovat aiheuttaneet pitkäaikaisia psykologisia muutoksia haastateltavien elämään; suhteet muihin ihmisiin ovat muuttuneet sekä oma minäkuva on muuttunut merkittäväällä tavalla. Mikäli käännekohdat saavat aikaan kielteisiä muutoksia ihmisen elämässä, niihin liittyy usein menetyksen tunne (Lauer & Lauer 1987, Oravalan ja Röngän mukaan 1999, 275.) Kielteisiä käännekohtia voi olla esimerkiksi terveydentilan heikkeneminen, läheisen menetys, ero tai ongelmat ihmissuhteissa.

Opintojen keskeytyminen on ollut tämän tutkimuksen mukaan merkittävä tekijä koulutuksesta ja sitä kautta myös työelämästä syrjäytymiseen. Opintojen keskeytymiseen liittyviin elämäntapahtumiin liittyi kuitenkin jokaisella nuorella erilaisia tapahtumia. Käännekohdan merkityksellisyys selittyy ehkä sillä, että ajallisesti se ajoittuu herkkään identiteetin rakennusvaiheeseen ja oman paikan löytyminen yhteiskunnassa on jäänyt kesken. Lisäksi aiemmat kokemukset esimerkiksi koulusta eivät ole olleet tämän haastatteluaineiston perusteella kannustavia tai onnistumisen kokemuksia tuottava. Luottamus omiin voimavaroihin tai usko omaan osaamiseen on horjunut merkittäväällä tavalla, jota jokainen nuori yritti omien voimavarojensa puitteissa kuitenkin kasvattaa.

Aineistosta nousut nuorten epävarmuus omista voimavaroistaan joutuu koetukselle esimerkiksi aktivointisuunnitelmaa laadittaessa. Ensisijainen tavoite nuorten kouluttamattomien kohdalla on yleensä koulutukseen pääsy. Itselläni heräsi kysymys, että pystyykö yksityisen vastuun ajatuksiin nojautuva sosiaalityö vastamaan näiden nuorten tarpeisiin?

5.4 Työkokemusten merkitys identiteetin osana

Aineistosta nousi esiin myös nuorten hyvin voimakas sitoutuminen työhön. Työ oli unelma, jonka katsottiin tuovan elämään turvallisuutta, suunnitelmallisuutta sekä taloudellista turvaa. Kaikkien kohdalla tämä ei kuitenkaan pitänyt paikkansa. Erään haastattelun kohdalla tuli esille voimakas kritiikki nyky-yhteiskunnan vaatimuksiin työstä. Työelämästä keskusteltaessa hän vertasi omaa tilannettaan työssäkäyviin tuttaviin seuraavasti:

”M2: Noo, jos aattelee sitä ku mää olin töisä niin, eihän sitä jaksanu ennää töitten jälkehen tehä mittään. Jos mää vertaan nyt itseäni niihin, jotka on töisä niin ei ne kyllä ainakaan onnellisimmilta vaikuta. Ne vaan kertoo, että mää nyt vaan kulen kodin ja työpaikan väliä ja nii.... sitte ne kaikki on ostanu uuvet televisiot siinä kaikki..... se taitaa olla suurin ero meikän elämään.”

Haastateltavalla oli useita kokemuksia työelämästä ja hyvinkin erilaisista töistä. Työkokemusten merkitys omalla identiteetillä oli varsin ristiriitainen. Työ koettiin arjessa lähinnä vapaa-ajan menetyksenä ja työstä saatua rahaa ei koettu merkittäväksi. Lisäksi yksi työkokemus oli ollut haastateltavalle varsin ristiriitainen.

”M2: ...Sillo ainakin ku oli (...) työsä niin alkoholisoitu täysin ku piti nollata sitä kaikkea kuulemaansa ja miettiä mitä kaikkia se (...) nykyään miettii... sitä ku on tottunu eristäytymään muista nii sielä piti olla niin kovin sosiaaalinen koko ajan ja ymmärtää niitä toisia ihmisiä...”

Neljälle haastateltavalle työ näyttäytyi turvana, jonka myötä tulevaisuutta olisi mahdollista suunnitella. Kuitenkin siirtymistä työelämään rajoittivat haastateltavien ammattitaidottomuus. Opiskelua rajoittivat taas monenlaiset seikat kuten oma sairastuminen tai vakava päihdeongelma. Nämä taas vaikuttivat nuorten voimavaroihin ja haastateltavat kokivat, että koko-aikainen työ eikä opiskelu ollut heidän elämäntilanteessaan vielä mahdollista. Erään haastateltavan työkokemuksilla oli ollut merkittävä vaikutus omaan identiteettiin. Hän koki oppineensa työssä ollessaan enemmän kuin koulun penkillä ja sillä oli ollut myös vaikutus myös suhtautumiseen koulutukseen.

” M1: Emmää ennää koulua...Kyllä sitä on huomannu tuola maailmalla töisä, että sielä sitä parhaiten oppii...ja jo ei sitte ossaa mennee vanhempien työntekijöitten tykö ja kyssyy niiltä..emmää oo missään muualla oppinu niin paljo ku työmaalla vanhemmilta työntekijöiltä.”

Erään nuoren työkokemukset olivat koostuneet lukuisista työharjoittelusta. Palkkatyöstä hänellä ei ollut kokemusta. Työharjoitteluiden merkitys oli kuitenkin suuri, näiden ansiosta nuori oli löytänyt ammatillisen kiinnostuksen kohteensa ja suunnittele kouluttautuvansa alalle, kunhan omat voimavarat sen sallivat.

5.5 Päihteiden ja rikosten osuus identiteetissä

Kahden haastateltavan elämään kuuluivat myös rikokset. Haastatteluissa nämä tulivat esille monessa eri yhteydessä. Sakot ja rikokset tulivat esille joko keskusteltaessa päihteiden käytöstä aiheutuneista vahingoista tai niiden aiheuttamista taloudellisista ongelmista. Toisen haastateltavan kohdallaan haastattelussa ei syntynyt tarkemmin keskustelua siitä, minkälaisista rikoksista on kyse. Yritin muutamaan otteeseen tarkentaa asiaa, mutta jätin asian selvittämättä. Tämä sen vuoksi, että nuori ei olisi kokenut tulleensa kuulusteluun. Kaikki osallistuivat haastatteluun vapaaehtoisesti ja toin haastattelun alussa esille, että jos kysymykset tuntuvat hankalilta, kaikkiin ei tarvitse vastata. Keskustelua syntyi kuitenkin siitä, kuinka hän on selvinnyt sakkojen maksuista. Maksuissa olivat auttaneet niin sukulaiset kuin ystävät. Ystävien kesken lainattiin rahaa toisille kenelle nyt sattui olemaan sakkovelkaa, ettei kenenkään tarvitse joutua istumaan saamiaan sakkoja. Se tuntui myös olevan periaate, joka tuli myös toisen haastateltavan kanssa esille

Kaveripiiri siis koostui myös toisista rikoksen tekijöistä, vaikka haastattelussa haastateltava pyrki antamaan arjestaan hyvin tavanomaisen kuvan. Tietysti se oli myös toisaalta tavanomainen arjen toimintoihin ja sosiaalisine suhteineen, mutta toisaalta rikosten tekeminen ei ole tavanomaiseen arkeen kuuluva seikka. Arkeen kuului tiiviisti autojen korjaaminen ja niillä ajaminen.

Toinen haastateltava toi avoimesti esille oman päihteidenkäytön ja siitä aiheutuneet erinäiset ongelmat. Rikoksia oli tehty aina alkoholin vaikutuksen alaisena ja nytkin oli tulossa yksi sakko maksuun. Se aiheutti muutenkin vaikeaan elämäntilanteeseen suurta stressiä, mutta hänellä oli kuitenkin vahva usko siihen, että hän saa asian hoidettua. Usko omaan hyvään tulevaisuuteen oli nuorella vahva. Oma näkemys siitä, että pääsee päihteistä eroon ja sitä myöten rakentamaan ”tavallista” elämää, kantoi tätä nuorta tällä hetkellä. Hänellä oli menossa varsin vaikea vaihe ja suhteet sukulaisiin olivat tulehtuneet vasta tapahtuneen retkahduksen vuoksi. Lisäksi nuori toi esille, että myös suhde hoitavaan tahoon oli varsin ristiriitainen. Tukea nuori ei kokenut sieltä saavansa, vaan vahvimpana tuen antajana nuori koki projektityöntekijän, joka kävi hänen luonaan viikoittain. Sen hän koki piristävän arkeaan ja saavansa uskoa omaan tulevaisuuteen.

5.6 Yhteenvetoa nuorten identiteeteistä

Haastateltavien kokemukset lapsuuden perheestä olivat aika yhteneväisiä. Arki lapsuuden perheessä oli nuorten mukaan ollut tavallista, johon kuului koulunkäynti sekä tavallinen perhe-elämä. Lähes jokaisen haastateltavan nuoren elämässä oli kohdannut ennen aikuisikää jokin käännekohta: vanhempien ero, toisen vanhemman kuolema, perheessä tapahtuneet muutokset, koulukiusaaminen, kouluun sopeutumattomuus, sijoitus lastensuojelun toimenpiteenä. Osalla haastateltavista liittyi tähän elämän vaiheeseen oma sairastuminen. Lisäksi käännekohtaan liittyi kaikilla keskeytyneet opinnot joko ammattiin valmistavassa oppilaitoksessa tai lukiossa. Kaikilla haastateltavilla elämässä kohdannut käännekohta oli ollut merkityksellinen. Tämä elämänvaihe oli muokannut useimpien haastateltavien identiteettiä siinä määrin, että voisin kuvata sitä haurastuneeksi identiteetiksi. Opintojen keskeytyminen oli merkittävä tekijä koulutuksesta ja sitä kautta myös työelämästä syrjäytymiseen. Käännekohdan merkityksellisyys selittyy ehkä sillä, että ajallisesti se ajoittuu herkkään identiteetin rakennusvaiheeseen ja oman paikan löytyminen yhteiskunnassa on jäänyt kesken. Lisäksi aiemmat kokemukset esimerkiksi koulusta eivät ole olleet tämän haastatteluaineiston perusteella kannustavia tai onnistumisen kokemuksia tuottava. Luottamus omiin voimavaroihin tai usko omaan osaamiseen on horjunut merkittäväällä tavalla, jota jokainen nuori yritti omien voimavarojensa puitteissa kuitenkin kasvattaa.

Työkokemusten merkitys identiteetin osana oli varsin merkittävä. Sitoutuminen työhön oli nuorten kohdalla voimakasta. Palkkatöistä oli kokemusta kolmella haastateltavalla, yhden työkokemukset olivat työharjoittelun kautta saamia ja yhden työkokemukset olivat ammatillisen koulutuksen aikana suoritettuja harjoittelut. Työn katsottiin tuovan elämään taloudellista turvaa, suunnitelmallisuutta sekä turvallisuutta. Kaikkien kohdalla tämä ei kuitenkaan pitänyt paikkansa. Erään haastattelun (2) kohdalla tuli esille voimakas kritiikki nyky-yhteiskunnan vaatimukseen työstä. Työelämän vaatimukset hän koki liian koviksi ja kahdeksan tunnin työpäivän vievän täysin voimavarat osallistua mihinkään muuhun kuin työhön arjen aikana. Sitoutuminen työelämään oli kuitenkin pääosin haastateltavien parissa voimakasta, mutta nuoret olivat omien voimavarojen suhteen epäileväisiä kyvystään selviytyä kokopäiväisestä työstä. Työelämää ihannoitiin, mutta nuoret kokivat sen olevan kuitenkin heidän tavoittamattomissa tällä hetkellä. Työelämä koettiin liian vaativana.

6. NUORTEN ARKI

Arjen muodostaa nuorten haastatteluiden mukaan pääasiassa arjen toiminnot, harrastukset ja sosiaaliset suhteet. Arjen toiminnoista kuten ruuan hankkiminen, kodin siivous yms. ei syntynyt haastatteluissa paljonkaan keskustelua. Nuoret pitivät niitä, kuten eräs nuori asian ilmaisi ”normi-ihimisen toimintoina”, joita he eivät halunneet eritellä. Arjen muodostumisessa tärkeänä osana olivat sosiaaliset suhteet ystäviin ja lapsuuden perheeseen. Mikäli välit lapsuuden perheeseen olivat huonot, vaikutti se arkeen myös monella tavalla. Merkityksellisiä suhteita haastateltavilla saattoi tällöin olla eri työntekijöihin. Ystävien merkitys arjessa oli merkittävä. Ystävät olivat mukana harrastuksissa, ajan vietossa ja tukena vaikeuksissa. Yhdellä haastateltavalla oli myös, kuten hän itse asian ilmaisi, niitä ”huonoja kavereita”, jotka vetivät mukaan päihteiden käyttöön. Harrastukset näyttäytyivät varsin isona osana myös nuorten arkea. Harrastuksiin osallistuttiin varsin usein yhdessä ystävien kanssa.

Ongelmia nuorten arjessa esiintyi monella eri tavoin. Arjen selkiytymättömyys aiheutui haastatteluaineiston perusteella lähinnä epämääräisestä tulevaisuudesta. Tulevaisuuden työ askarrutti lähes jokaista nuorta. Heikko taloudellinen tilanne aiheutti nuorten arkeen myös erilaisia selviytymisongelmia.

6.1 Nuorten arjen toiminnot

Arjen toimintoihin liittyivät arkipäiväiset tekemiset mm. ruuan hankkiminen, asioiden hoito virastoissa. Näitä seikkoja nuoret eivät tarkemmin pohtineet, vaan keskusteluissa tuli usein esille, että he tekevät arkisin mitä muutkin ”normi-ihimiset”.

”M2: ...ei kai tähän kuulu muuta ku internet ja lukemista ja normi ihmisen toiminnot...pittää käyvä tossa sossussa ja pankissa... en määhän siitä arjesta nyt enempää...ei tässä nyt mittää suuria vois sanua”

” M1: No, mitäpä sitä tekkee.... nyt ku oon työttömänä nii ei töitä niin tulee noita autoja laiteltua kaverin kans... ei kai tässä muuta seuraava vaihtoehto on hakea työharjoitteluun johonki tai johonki kurseille... Emmää muuta päivisin tee”

”N1: Noo määh herrään ja muuten vaan värkkäilen ja siivuan kotona ja lähen sitte kavereilla käymään kyläsä ja kyselen muitten kuulumisia.”

” N2: Noo ensin on se työharjoittelu... oon sielä nelijä tuntia päiväsä...Ja sit ku määh tuun sieltä nii... nään kaveria tai tuommosta... ja mulla on jumppa harrastus misä määh käyn kahesti viikosa nii...ei siihen sen ihmeempää... aika normaalia arkea.”

” M3: Tällä hetkellä niin jos määh sanon mun päivärytmin niin kyllähän se on niin, että.... mulla...määhän oon korvaushojosa. Mun pittää käyvä tuosa A-klinikalla joka päivä sulattamasa lääke...siinä on kyllä ihan kiinni...Jos ei mee sinne niin sitte tullee sanktioita...että aika tyhjää se mun arki kyllä nyt on ...jos ihan suoraan sanotaan.”

Kaikki haastateltavat pitävät omaa arkeaan normaalina. Arkeen liittyvien toimintojen ylläpitäminen ei tuntunut olevan haastateltaville hankalaa. Yhdellä haastateltavista jokapäiväiseen elämään kuului työharjoittelu, joka rytmitti arkipäiviä. Toisen haastateltavan arkeen kuului autojen laittaminen, kolmannella taas arkipäivää rytmitti korvaushoitoon liittynyt lääkkeen hakeminen päivittäin A-klinikalta. Neljännellä haastateltavalla arki oli aika eristäytynyttä. Haastateltava toi esille, että saattoi olla yksin jopa kuukauden ilman yhteydenottoa ystäviin tai muihin. Viides haastateltava taas toi esille, että asuessaan muualla kuin kotikunnassaan, oli kolmen kuukauden jakso, jolloin ei käynyt missään. Tämä vaihe oli silloin, kun haastateltava oli keskeyttänyt opinnot ja oli työttömänä työnhakijana. Tuolloin päivät täytti tietokoneella oleminen.

”N1: ... asuessa tuli kyllä oltua koko ajan tietokoneella... se oli silloin ku määh lopetin sen koulun ja ei ollu mittään tekemistä...ei mulla sielä asuessa ollu kettään kavereita...tuttuja vaan koulusta.”

”M2: ..tuo internet vie aika paljon aikaa...se on koko päivän auki..emmää tiiä kuinka kauan määh sielä päiväsä oon... kuitenkin useampi tunnin joka päivä”

Eräällä haastateltavalla tietokone toimi päivälehtien ja television korvikkeena. Lisäksi tietokoneen kautta pidettiin yllä sosiaalisia suhteita sekä kotimaahan että ulkomaille. Jonkin verran myös luettiin kirjoja internetin kautta. Internetin kautta tapahtuvaa yhteydenpitoa sekä lehtien lukua internetin kautta perusteltiin taloudellisilla syillä. Tietokoneen käyttö tuli esiin kahdessa haastattelussa.

Arki sisälsi enemmän vapaa-aikaa kuin esimerkiksi työssäkäyvillä ja lähes kaikki haastateltavat kokivat arkeen liittyvän tekemisen puutteen ongelmalliseksi. Arkeen kaivattiin mielekästä tekemistä.

”MC3: No se, että ois jotaki tekemistä ja että ei jäis tuota vapaa-aikaa liikaa... että sitä on aivan liikaa mulla...sitä saattaa mennä viikko tai kaksiki että mä en käy muualla ku lääkkeet hakemassa ja sitte käyn mummolla juomaan kahavit ja sitte taas kämpille ja... taas aamulla alkaa se sama....kyllä sitä jotaki tekemistä kaipais.”

Minna Virtanen (2006,156) on tutkinut nuorten työttömien vapaa-ajan käyttöä ja hän katsoo kulutuskeskeisen vapaa-ajan olevan erityisen ongelmallinen työttömille nuorille. Heillä on vapaa-aikaa, mutta mahdollisuudet käyttää sitä hyväkseen huonot. Tämä näkyi myös tässä tutkimuksessa. Muutamilla nuorilla olisi ollut halua harrastaa enemmän, mutta taloudellinen tilanne ei sitä sallinut.

Arjen toiminnoista ei syntynyt paljon keskusteluita, vaan arjen merkitys nousi esille keskusteltaessa nuorille erityisen tärkeistä asioista elämässä. Jokainen haastateltava piti arkeen liittyviä seikkoja tärkeinä ja merkittävinä omassa elämässään.

” N2: Ku avomiehen kans katellaan yhesä jotaki... katotaan elokuvaa tai tehään jotaki yhesä.”

”M1: Kivaa on tuola kavereittein kanssa olla. Sanon vielä täsä, että silloin ku äiti kuoli kaverit oli hirveesti tukena sillon. Ne oli niiku ja oma tyttöystävä meillä yötä ja auto ja kaikilla oli huoli että isä masentuu siitä.... Mutta kyllä se siitä sitte selvis ja sano että päivä kerrallaan. Oma perhe myös tärkeä, tärkeä asia on saaha olla pikkuveljen kanssa ja sillai...että niitten kanssa saa välillä”

” N1: Kaverit ja perhe... että on seuraa ja voi touhuilla”

6.2 Sosiaalisten suhteiden merkitys arjessa

Sosiaalisten suhteiden merkitys osana arkea oli haastattelujen perusteella merkittävä. Sosiaalisia suhteita ylläpidettiin sekä sukulaisiin että ystäviin. Myös viranomaisiin oli kaikilla haastateltavilla suhteita. Useimmilla haasteltavista merkittävimmät sosiaalisista suhteista muodostuivat lapsuuden perheeseen ja ystäviin.

”N2: Noo kyllä me äitin kans ollaan yhteydessä melkein päivittäin. Jos en oo ite soittanut äitille nii äiti soittaa viimestään illalla ja kysyy miten menee...mitä kuuluu ja kyselee näistä mun työharjoitteluista ja tutkimuksista...Muutenki sillai on aktiivinen...kyllä sitä tulee aika paljon juteltua äitin kans näistä asioista...”

Eräällä haastateltavalla suhteet lapsuuden perheeseen olivat niin tulehtuneet huumeiden käytössä aiheutuneen retkahduksen vuoksi, että merkityksellisemmäksi suhteeksi oli muodostunut puoli vuotta jatkunut yhteys projektityöntekijään. Projektityöntekijällä oli haastateltavaan kaikista luottamuksellisin suhde, jolle hän koki voivansa puhua kaikki elämäänsä liittyvät seikat. Suhteet olivat myös jossain määrin tulehtuneet myös hoitavaan tahoon, jota hän pyrki korjaamaan. Haastattelun aikana tulehtuneet välit lapsuuden perheeseen värättivät koko tilannetta, joten suhteiden merkitys oli haastateltavalle iso. Tukea ja kannustusta haastateltava oli saanut perheeltä aiemmin ja koki, että nyt tukea ei saanut perheeltä, ainoastaan ”haukkumista” ja se myös oli vähentänyt haastateltavan yhteydenpitoa lapsuuden perheeseen.

”M3: ...Ku sillain sanotaan, että sää oot narkkari ja, että sää et tuu koskaan pääseen tuosta erroon...että ei se kovin kannustavaa oo...vaan ku mää sitte sanon, että oohan mää nyt viinastaki päässy...että oon ollu jo kolome nelijä kuukautta iliman että kyllä mää pääsen huumeistaki eroon...ei se siitä kiinni oo... se nyt on tämmöstä että riellään....seki tekkee ku mulla on nyt äitin kans huonot välit...kato ku meillä on ollu aina lähheiset välit nii ja nyt ku ei oo niin kai sitä jotenki silleen... seki vie mielialan alas....Huolissaan ne tiettenki on, mutta ku se on sitä jatkuvaa...niin niin...on mua ennen kannustettu mutta...nyt on silleen ku mää nään, että sisko soittaa niin mää en jaksa vastata...emmää tiä ja äitille ku soittaa niin se on niin kärtynen”

Huonot välit lapsuuden perheeseen teki haastateltavan arjesta yksinäistä. Arkea raamitti pitkälti korvaushoitoon kuulunut päivittäinen käynti A-klinikalla, joten paikkakunnalta lähtö ei onnistunut. Samalla paikkakunnalla asuviin sukulaisiin oli huonot välit ja haasta-

teltava koki kanssakäymisen raskaaksi muutenkin raskaassa elämäntilanteessa. Epäonnistuminen huumeiden korvaushoidossa oli iso asia. Usko siihen, että haastateltava pääsee huumeista eroon, oli luja. Haastateltava puhui kavereista ja ystäväistä. Kaverit olivat niitä, joiden kanssa oleminen oli pääasiassa päihteiden käyttöä. Ystäväistä haastateltava puhui, kun ne liittyivät liikunnan harrastamiseen ja, jotka yrittivät saada häntä mukaan niiden pariin. Oma epäonnistuminen oli haastateltavalle ollut iso seikka ja oma olo oli ”niin paska kuin voi olla” ja tämä oli myös syynä siihen, että hän vältti sosiaalista kanssakäymistä ystävien kanssa.

Suhteet ystäviin koettiin kaikissa haastatteluissa tärkeiksi. Joissakin haastatteluissa tuli esiin ystävien korvaavan perheen, koska perhe asui kaukana.

”M2: Kyllähän ne ottaa vähän niiku sen perheen paikan..sitä josaki vaiheesa huomaa kuinka sitä kasvaa itten ja vanhempien välillä semmone suuri juopa... ei aina hirveesti ymmärretä toisia.”

Ystävät olivat arjessa mukana niin arjen toiminnoissa, harrastuksissa ja muutamilla ystävät olivat myös mukana suhteissa viranomaisiin. Sosiaalitoimistoon saatettiin lähteä yhdessä, jotta kohtaaminen olisi helpompaa tai autettiin ystävää samassa tilanteessa.

”M1: Tännään mennään kaverin kans yhesä tonne sosiaalitoimistoon, jos se sais toimeentulotukea... muta mää vähä luulen, että se ei saa ku sillä on se sairauspäiväraha..”

Isommassa kaupungissa asuessa ystävien tapaaminen tapahtui lähinnä baareissa. Baareissa käyntiin ei välttämättä liittynyt alkoholin suurkulutusta, vaan baareissa solmittiin uusia sosiaalisia suhteita ja nähtiin tuttuja. Pienimmissä kaupungeissa sosiaalisia suhteita pidettiin myös yllä baareissa, mutta enemmän myös ”kyläiltiin” ystävien luona.

” M2: ...Jos aattelee että haluaa nähä muita ihmisiä nii baariin sitä pittää mennä, ei täälä kaupungisa niitä muuten nää.”

Mutta ystävien tuki saattoi olla myös kaksiteräinen miekka; erään haastateltavan kohdalla ”kavereiden” kanssa vedettiin yhdessä aineita ja ”ystävät” olivat mukana harrastuksissa. Mikäli haastateltavan elämään kuuluivat rikosten tekeminen, sakkojen maksaminen oli välillä arjen huolena ja vaikeutti taloudellista selviytymistä merkittäväällä tavalla. Niistä

selviytyminen oli lapsuuden perheen tuen varassa tai maksuun osallistui kaveripiiri. Sosiaalisten suhteiden merkitys myös näiden asioiden hoidossa vaikutti nuorten arkeen.

6.3 Harrastusten merkitys arjen osana

Jokaisella nuorella oli harrastuksia, jotka kuuluivat arkeen. Kaikilla harrastuksia rajoitti taloudellinen tilanne ja yhdellä harrastukset olivat varsin yksinäisiä. Harrastuksena oli lukeminen, soittaminen sekä liikunta yksin harrastaen. Yhdellä haastateltavalla arjen täytti varsin oleellisesti autojen laittaminen ja niillä ajaminen yhdessä ystävien kanssa. Sen mahdollisti paikka, jossa voi laittaa autoja ja ystävä, jolla oli paikka missä ajaa.

” M1: No autot niin tuota niin ii...se jokkisauto myytiin pois ja ruvettiin naita muita autoja harrastaan.... On meillä sen kaverin kanssa jonka kans oli se jokkisauto nykki yks semmonen mikä se on semmone joka korotetaan ja ...ajetaan niillä sitte toisten autojen päältä.. meillä on semmonen paikka jossa kaverin... niillä on (paikan nimi) sielä nii leikitään niillä. Sitte on yhteen autoon ihte tehty turvakaaret ja ...nii hyppäytettiin niin pistettiin kolome autoa siihen ja hypättiin niijen yli... Se on jännää.....Se mennee joko yli tai sitte tökkää johonki niistä autoista.

H: Teillä on sitte paikka harrastaa tämmöstä?

M1: Joo on. Sitte tuola mehtisä ajetaan nuilla mönkijöillä....Kokeillaan kaikista eri hankalista tilanteista ajaa...Tuosa yksi kaveri ajo, uuden mönkijän osti ja ajo suohon sen... uppos...onneksi kerettiin lyövä vinssi kiinni siihen... sillailailla että saatiin pois veettyä sieltä, mutta ei enää käyntiin lähteny.”

Sosiaalisilla suhteilla oli näin ollen vaikutusta harrastusmahdollisuuksiin. Erään haastateltavan tärkeä harrastus oli jumpassa käynti kaksi kertaa viikossa. Haastateltava oli aloittanut harrastuksen lähiaikoina ja se tuotti hänelle onnistumisen kokemuksia sekä myös iloa elämään.

”N2: ..Oon harrastunut nyt jumpaa kaks kertaa viikossa...käyvään kaverin kanss..ei olis muuten tullu lähettyä...niin oon nuorempana harrastanu tanssia ja siitä oonki haaveillu vuosikausia, mutta ei oo ollu varraa...niin oon ollu hirveen ilonen siitä, että ku tuola jumpasa on ollu semmosia tanssillisia tunteja niin niistä on tullu hirmu hyvä hyvä olo.”

Yhtymäkohta lapsuuden aikaiseen harrastukseen sekä tanssin tuoma ilo antoi nuorelle onnistumisen kokemuksen. Jumpassa käynti ei olisi ollut mahdollista ilman ystävää. Haasta-

teltava toi esille, että isossa ryhmässä oleminen oli vaikeaa yksin ja hänellä ei olisi tullut lähdettyä, mikäli ystävä ei olisi lähtenyt mukaan. Myös toisella haastateltavalla nuorella naisella haaveissa oli tanssin harrastus. Sitä myös rajoitti taloudellinen tilanne sekä tarve vältellä paikkoja, jossa on paljon ihmisiä. Tanssia harrastettiin sitten baareissa.

” N1: . Nii tuola baareisa tulee käytyä sillä lailla tanssimassa....Kyllähän mä harrastaisin tanssia, jos siihen ois mahdollisuus...ne on vaan niin kallista...ja sitte se ku mä yritän vältellä sellasia paikkoja misä on hirveesti uusia ihmisiä.”

Sukupuoli näkyi harrastuksissa aika selkeästi. Nuoret naiset suuntautuivat tämän aineiston mukaan tanssiin, luovaan tekemiseen liikkeen kautta. Naiset toivat esille harrastamiseen liittyvän uusien ihmisten kohtaamisen vaikeuden sekä taloudelliset ongelmat. Nuoret miehet suuntautuivat musiikkiin, liikuntaan (jäähkiekko, kävely, juoksu) sekä varsin aktiivinen autojen laittaminen ja niillä ajaminen. Miesten vastauksissa ei tullut esille uusien ihmisten kohtaamisen vaikeutta, mutta taloudellisia ongelmia harrastusten suhteen oli kaikilla.

6.4 Mitä ongelmia nuorten arjessa esiintyi?

Ongelmia arkeen toivat elämän epävarmuuteen liittyvät seikat kuten epävarma tulevaisuuden työ, heikko taloudellinen tilanne yms. Nuorten odotukset liittyen arkeen olivat lähinnä turvallisessa tulevaisuudessa. Arkeen toivottiin ennustettavuutta suhteessa työhön ja talouteen. Tätä kautta nuoret toivoivat saavansa elämäänsä suunnitelmallisuutta. Unelma suunnitella tulevaisuutta tuli esille monesta haastattelusta.

” N2: Tietenki semmone, että ois helepompaa ja selikiämpää... ja että tulevaisuus olis semmone, että näyttäis mukavalta eikä kaikki näyttäis niin huolestuttavalta... ja että raha-asiat ois kunnossa, että ei tarttis niitä stressailla... kaikin puolin semmosta, että ois turvatumpaa... että ei ihan näin epävarmaa....

H: osaatko sää sanoa mitä sää tarkoitat sillä turvallisuuudella?

N2: se, että ois joku työpaikka ja ...

H: Siitä sais rahaa?

N2: Nii ja sitte vois vähä suunnitella elämää.”

” M1: Se, että sais olla töisä koko ajan. Semmone, että ois koko päivän töisä, normaali päivän ja sitte kotia tekkeen vähän omiaki hommia, kä-

vis kaupasa ja sitte menis nukkuun.... emmää muuta ossaa sanua... mää haluan ellää tavallista elämää.”

” N1: ..ei ois niin monimutkasta tää elämä ku tietäis että pärijää..vois ellää päivä kerrallaan pikku hilijaa eikä tarttis aina miettiä mitä pittää vielä tehdä.. ois mukavaa ku ois ommaa rahaa ja pääsisi ommaan asuntoon ja pääsisi itsenäistyyn.”

Taloudelliset vaikeudet rajoittivat harrastuksia. Harrastukset olivat varsin usein nuorilla ilmaisia ja heillä ei ollut varaa harrastuksiin panostaa. Lisäksi taloudelliset vaikeudet olivat esteenä itsenäiselle asumiselle yhdelle haastateltavista. Toisaalta eräässä haastattelussa esille tullut ajatus siitä, että ei osaa edes kuvitella arkeaan erilaisemmaksi kuin se nyt on, toi esille pettymysten minimoimisen. Odotukset paremmasta arjesta eivät kuuluneet tämän nuoren odotuksiin.

” M2: No itse asiassa mää en ossaa edes kuvitella, että se ois mitenkään erilaisempaa kuin nyt... ei mulla oo mittään haavekuvia tai odotuksia mistää.”

Sukupuoli näyttäytyi haastatteluaineiston mukaan arjen ongelmissa eri tavoin. Pääteet ja rikokset eivät kuuluneet haastateltavien nuorten naisten arkeen. Ongelmat olivat lähinnä taloudellisia ja vuorovaikutukseen liittyviä. Kummallakin nuorella naisella oli ongelmia kohdata uusia ihmisiä, mikä taas ei näkynyt nuorten miesten haastatteluissa. Nuorilla miehillä oli ongelmia kohdata muita ihmisiä epäonnistumisien jälkeen ja kaksi haasteltavaa vietti välillä varsin eristäytyntä elämää. Nuorten naisten ongelmat olivat näin enemmän sisäänpäin kääntyneitä, kun taas osalla nuoria miehiä, ongelmat näyttäytyivät ulospäin päihteiden käyttönä ja rikoksien tekemisenä.

Rikoksista johtuvien sakkujen maksaminen arjen huolena

Kahden haastateltavan kohdalla esiin tulivat erilaisten rikosten yhteydessä saatujen sakkujen maksamisen vaikeus. Kumpikaan haastateltavista ei ollut joutunut ”istumaan” sakkajaan ja sitä pidettiin myös periaatteena.

Toisella haastateltava oli juuri saanut maksettua sakkonsa viime hetkellä ja toisella oli tulossa maksuun iso sakkosumma. Lykkäystä oli jo anottu ja enempää ei haastateltavan mukaan hänelle enää myönnettäisi. Taloudellisesti sakoista selviytyminen oli kummallakin

haastateltavalla samankaltainen. Ensin käännetään lapsuuden perheen tai muiden sukulaisten taholle, ja mikäli apua ei sukulaisilta saatu, toisella oli käytössä kaveripiiri, joka lainaili toisilleen rahaa sakkoja varten, jotka sitten maksettiin kyllä takaisin.

”M1: ..justiin tuosa tuo sakkohomma...nii kaikki kaverit sano, että jos ei muuta niin ainaki he antaa siihen jonku verran..että ne haluaa auttaa siinä kans.”

Tämä ns. sakkopiiri viittaisi siihen, että kaveripiirissä tehtiin rikoksia yhdessä ja niistä myös selvittiin yhteisön avulla. Siihen yhteisöön tuntui liittyvän myös muunlaista huolenpitoa kuin pelkästään sakkolaskuihin avustamalla. Kämpäkaveri oli joutunut isoon leikkaukseen ja haastateltava huolehti hänen hyvinvoinnistaan.

” M1:Sillä oli sydämäsä reikä ja ne leikkas sen tai tukkivat sen reiän ja sitte vielä kaverille tuli siinä, että aivoverenkierron häikkää tuli joku ilmapallo sinne ja leikkauksen aikana... mutta sitte se selevis siitä ja oliko se oikia jalaka joka ei tahtonut toimia...mutta on se nyt siinä kyllä että pystyy jo jotaki tekehen.. pakko se on jotakin tottua tekemään vähitellen.. Mutta ei nyt sillai hirviästi. Määhän nyt teen enimmäkseen ne kotihommat”

6.5 Yhteenvetoa nuorten arjen muodostumisesta

Haastatteluissa huokui nuorten valtava tarve saada elämäänsä tavallinen arki. Arkeen toivottiin selkeyttä, taloudellista turvaa ja onnistumisen kokemuksia. Elämässä kohdannut käännekohta, joka oli jokaisella nuorella yksilöllinen, oli aiheuttanut elämän raiteiltaan luisumisen. Jokaisella nuorella opinnot olivat keskeytyneet tässä vaiheessa. Käännekohdan merkitys identiteetille oli haastatteluaineiston mukaan merkittävä. Joidenkin osalta käännekohdat ovat olleet varsin tavanomaisia, mutta osalla käännekohdat ovat olleet rankkoja. Haastateltavat pohtivat sitä paljon ja useimmissa haastatteluissa keskustelu kääntyi varsin usein huonoihin koulukokemuksiin ja tätä kautta myös keskeytyneisiin opintoihin.

Nuorten arki eri toimintoihin, harrastuksiin ja sosiaalisine suhteineen ystäviin, viranomaisiin sekä lapsuuden perheeseen vaikuttivat myös monella tapaa identiteettiin. Harrastusten kautta haettiin onnistumisen kokemuksia, sosiaaliset suhteet toimivat turvaverkkona ja arjen toiminnot rytmittivät päiviä. Nämä seikat vaikuttivat identiteettiin sekä hyvässä että pahassa. Nuorten omat pyrkimykset saada normaali elämä työelämän puitteissa oli suuri haave, jota nuoret toivoivat. Mutta haastatteluista huokui myös varovaisuus suhteessa omiin voimavaroihin selviytyä työelämästä tai opiskelusta. Haastatteluaineiston pohjalta esiin tulleet nuorten identiteetin muodostumiseen vaikuttaneet kokemukset (kuvio 5.) selittävät nuorten epäilyjä omista voimavaroistaan ja heidän haluttomuuttaan ottaa vastaan tarjottuja toimenpiteitä.

Sosiaalisten suhteiden merkitys arjen osana oli merkittävä sekä hyvässä että pahassa. Suhte lapsuuden perheeseen näkyi haastatteluissa merkittävänä tekijänä. Suhteiden ollessa kunnossa ja yhteydenpidon säännöllistä, tuki oli nuoren arkeen merkittävä. Mikäli suhteet olivat tulehtuneet, ne toivat nuoren arkeen yksinäisyyden.

Tämän tutkimusaineiston mukaan nuorten arjen ja identiteetin muodostuminen oli varsin monimutkainen prosessi. Nuorten arkeen kuuluivat aiemmin eritellyt arjen toiminnot, harrastukset sekä sosiaaliset suhteet ystäviin sekä lapsuuden perheeseen. Identiteetti oli taas paljon rakentunut lapsuuden – ja koulukokemusten, käännekohdan sekä myös työelämästä saatujen kokemusten kautta. Toisaalta identiteetin rakentumisen kannalta olennaiset seikat ja tapahtumat vaikuttivat paljon nuorten nykyiseen arkeen.

Esimerkiksi suhteet lapsuuden perheeseen oli varsin tärkeitä osia nuorten arkea. Mikäli suhteet eivät olleet kunnossa lapsuuden perheeseen, tämä näyttäytyi nuorten arkeen yksinäisyytenä. Koulukokemukset olivat joillakin haastateltavilla aiheuttaneet arkuuden olla tekemisissä uusien ihmisten kanssa ja joillakin työkokemukset olivat antaneet uusia ihmissuhteita arkeen. Käännekohta elämässä oli aiheuttanut opintojen keskeytymisen ja näin ollen siirtyminen työelämään oli jäänyt ammattitutkinnon puuttumisen vuoksi. Näillä kaikilla seikoilla oli suora vaikutus nuorten arkeen sekä koettuun tunteeseen omasta identiteetistä.

Haastatteluaineisto pysäytti minut pohtimaan tarkemmin tämän yhteiskunnan asettamia vaatimuksia nuorille ja sitä, kuinka ahdistavaa on varttua tällainen taakka harteilla, kun opinnot olivat erilaisista syistä keskeytyneet. Lasten ja nuorten pahoinvoinnista puhutaan ja kirjoitetaan enemmän kuin koskaan Näiden nuorten haastatteluaineistoissa esille tuli koulussa tapahtuneet koulukiusaamiset tai peruskoulusta jääneet huonot kokemukset ja niistä jääneet arvet, joita nuoret pohtivat haastatteluiden aikana useaan otteeseen. Nuorilla oli kuitenkin kova halu päästä työelämään ja näin rakentaa ”normaali” arki ilman jatkuvaa epä tietoisuutta tulevaisuudesta. Omien voimavarojen suhteen haastateltavat olivat kuitenkin epäileväisiä ajatellen kokopäiväistä työtä tai opiskelua.

8. NUORET AKTIVOINNIN KOHTEENA

Nuorten toivotussa arjessa ja elämässä työelämän merkitys oli varsin keskeinen. Mutta nuoret eivät halunneet työelämään millä ehdoilla tahansa. Sosiaalisia suhteita ja perhettä pidettiin tärkeänä voimavarana ja niitä ei haluttu uhrata työelämälle. Jokaisen nuoren kohdalla oli elämän aikana tapahtunut käännekohta, joka oli aiheuttanut kolhuja identiteettiin. Näiden kolhujen vuoksi nuoret kokivat koulutukseen tai työelämään osallistumisen pelottavana. Itselläni heräsi ajatus, että näiden nuorten auttamisessa kohti eheämpää elämää valtaistavalla sosiaalityöllä voitaisiin päästä parempiin tuloksiin kuin aktivointipolitiikan sävyttämällä ja yksityisen vastuun diskurssia painottavalla sosiaalityöllä. Sanktioiva valtakoneisto ei pysty havainnoimaan näiden nuorten yksilöllisiä elämäntapahtumia ja niiden vaikutuksia heidän elämään.

Haastateltavilla nuorilla oli viranomaissuhteita sosiaalityöntekijöihin, työvoimaviranomaisiin, terveydenhuollon hoitohenkilökuntaan (mielenterveys- ja päihdepuoli) sekä myös kriminaalihuoltoon. Muutamalla haastateltavalla oli myös auttamisverkostossa mukana projektityöntekijöitä. Haastateltavista nuorista kahdella oli kokemusta aktivointisuunnitelman teosta, kahdella työnhakusuunnitelman teosta työvoimaviranomaisten kanssa, toinen näistä oli käynyt myös keskusteluja sosiaalitoimistossa sosiaaliohjaajan kanssa. Yhden työharjoittelupaikat oli sovittu hoitavan tahon ja kolmannen sektorin kanssa yhteistyössä.

Nuorten arki ja identiteetti vaikuttavat haastatteluaineiston perusteella suhteellisen normaailta erilaisine vastoinkäymisineen. Arjen ongelmat näyttäytyivät varsin tavanomaisilta, mutta suhteessa viranomaisiin nuoret näyttäytyvät varsin ongelmallisilta. Haastatteluiden aikana nuoret eivät tuoneet esille omaa passiivisuuttaan, vaan haastatteluissa oli esillä varsin aktiivinen arki. Siihen ei kuulunut kuitenkaan esimerkiksi usein nuorille kohdistettu kouluttautuminen, koska nuoret kokivat omien voimavarojensa olevan siihen vielä riittä-mättömiä. Tämä ehkä selittää sitä miksi nuoret näyttäytyvät suhteessa viranomaisiin on-gelmallisemmilta kuin itse asian kokevat.

Nuorten odotukset viranomaisten kanssa tehtävästä työstä painoutuivat nuorten toivomus-ten kuulemiseen. Nuoret toivat esille, että erilaisten mahdollisuuksien esittäminen ja nuo-ren voimavarojen kartoittaminen on merkittävä, jotta suunnitellut palvelut onnistuisivat

nuoren kohdalla. Muutamissa haastatteluissa tuli esille, että nuorten oli vaikea tuoda esille omia toivomuksiaan, koska esimerkiksi organisaation tietojärjestelmän esitiedot oli ohjannut merkittäväällä tavalla suunnitelman laatimista. Haastateltavilla nuorilla oli kaikilla epäonnistuneita kokemuksia koulutuksesta ja haastatteluissa huokui epäonnistumisen pelko.

”N1: En mäa sitte ees oikein tiia miksi mäa sen sitte lopetin... sillo siksi, että ei oikein tullu toimeen muitten kans sielä.. isosa luokassa on mulle vähä hankalaa.”

”N2: Joo, oon mäa yrittäny käyvä (koulu) uudestaan, mutta se ei sitte onnistunu... sitte sitä oli kyllä aika pettyny ihteensä, mutta... kyllä mäa haluaisin käyvä joskus lähitulevaisuudesa jonku ammatillisen koulutuksen.”

Nuoret eivät kaipaa pilvilinnojen rakentamista, vaan haluavat edetä pienin askelin elämäänsä. Nuoret kaipaavat kuitenkin jotakin päämäärää elämäänsä, jota tavoitella. Onnistumisen kokemukset ovat kannatelleet nuoria ja niitä toivottiin lisää. Eräs haastateltava toi esille onnistuneen yhdyskuntapalvelun, josta oli poikunut hänelle palkkatyö. Sitä kokemusta hän piti erityisen merkityksellisenä. Tässä tilanteessa oli havaittavissa nuoren itsensä kokemana positiivinen käänne elämässä, johon nuori itse oli tarttunut. Aktivointisuunnitelmiin kuuluvia kuntouttavan työtoiminnan paikkoja hän ei kokenut itselleen merkityksellisinä ja koki, että niihin osallistuminen ei ollut omaehtoista, vaan siihen oli pakko suostua.

”M3: No jos mäa suoraan sanon niin se on yhtä tyhjän kans... Mäa oon käyny sielä ja koskaan se ei oo menny niinkö...no oisko kerran menny niin, että kävin kolome kuukautta sitä kuntouttavaa...mutta niin ei se..ei se oo ainakaan mua auttanu...sitä siihen melekeen niinkö pakotettu.”

Kuntouttavaa työtoimintaa suunniteltaessa ei ollut haastateltavan mukaan otettu huomioon hänen vaikeaa elämäntilannettaan. Sen hän myös mainitsi syyksi miksi suunnitelma ei ollut toteutunut. Aktivointisuunnitelmasta oli kahdella haastateltavalla kokemusta. Kummassakin tapauksessa haastateltavat toivat esille, kuinka suunnitelmat eivät olleet toteutuneet.

8.1 Nuorten kokemukset palvelusektorissa

Nuorten kokemukset viranomaisten kanssa tehtävästä työstä olivat pääsääntöisesti neutraaleja. Kahdella haastateltavalla ei ollut kokemusta sosiaalityöntekijöiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja vain kahdelle haastateltavalle oli tehty aktivointisuunnitelma. Myönteisiä

asioita ei tuotu esille, vaan kommentti oli yleensä, että ei ole mitään valittamista tehdystä työstä. Itse jälkepäin mietin kysymyksen asettelua, koska ilmiselvästi nuoret olettivat, että etsin epäkohtia viranomaistyöstä. Tämä ei tietenkään ollut tarkoitus, vaan etsin nuorten odotusten ja viranomaistyön välisiä suhteita.

Aiemmin käsitelty identiteetin muodostuminen nuorilla vaikutti myös suhteessa viranomaisiin tai hoitavaan tahoon. Haastateltavat toivat hyvin hienovaraisesti esille viranomaistyössä tulleita epäkohtia. Ongelmat nähtiin lähinnä vuorovaikutukseen liittyvinä ongelmina tai syy käännettiin itseä kohti. Tulkitsin tämän johtuvan lähinnä haastateltavien hauraasta identiteetistä. Omia ajatuksia ei uskallettu tuoda esille suunnitelmia tehdessä. Tämä saattoi johtua joko koulukokemusten myötä tulleesta arkuudesta tuoda omia ajatuksia esille tai nuori ei uskonut, että häntä ymmärrettäisiin. Lisäksi monet työntekijävaihdokset rasittivat suhteita sosiaalityöntekijöihin ja hoitavaan henkilökuntaan. Työntekijä vaihdoksilla oli nuorten kertomusten mukaan vaikutuksia hoitoon. Nuori ei esimerkiksi tiennyt sillä hetkellä kuka oli hänen hoitava lääkäriinsä. Nuori toi esille, että hänen hoitonsa oli tavallaan jätetty kesken.

”N2: Ööö...kaikki on vielä niin pahasti kesken. Mutta kyllä ne mulle lupaili, että nyt laitetaan asiat kuntoon, kun täällä (paikkakunta)on niin kauan jankattu samassa kohti eikä oo enää tehty mitään nii.. jätetty hoito tavallaan kesken ja näin...kyllä mä nyt koitan luottaa että ne nyt sielä hoitaa asian.... vaa onhan vähä niin ettei uskalla toivoa liikoja, että ei tarvi pettyä sitte.”

Muutamilla haastateltavilla oli jatkuva hoitosuhde mielenterveys- tai A-klinikan puolelle. Näihin hoitosuhteisiin liittyi myös ongelmia; useita työntekijävaihdoksia, luottamuksen puute (erimielisyydet asiakkaan ja työntekijän välillä) sekä palveluiden sopimattomuudesta asiakkaalle (yhdelle ehdotettu mielenterveyspalveluja, jotka hän koki tarpeettomiksi)

”M3: Mullahan on ollu semmnone kuu määhän olin kolome vuotta sielä (lastensuojelulaitos) niin määhän oon ollu siitä lähtien sosiaalityöntekijöitten kanssa tekemisissä...siinä on ollu välillä semmosta huonompaaki ja mulla on vaihtunu työntekijä vissiinn yli.. varmaan toistakymmentä kertaa..niin että 12-vuotiaasta asti oon ollu sosiaalityöntekijöiden kanssa tekemisissä.”

” M2: .Siinä on ollu kaikennäköstä...sieltä on ehoteltu monenlaista.. kaikkia kurseja ja kaiken maailman äh...oon kyllä sanonu, että ei kyllä kiinnostasta ja ja...tuli kyllä paljon juteltua ja en tiä kuinka paljon se (sosiaalihjaaja) ym-

märsi mun omaa maailmakatsomusta ku se halus lähettää mut suoraan tuonne...varmaan jonneki psykiatrille.”

Sosiaalityön näkyvyys palveluverkostossa oli haastatteluaineiston perusteella varsin ohutta. Sosiaalityöstä puhuttaessa nuorten toivat esille toimeentulotuen ja lastensuojelullisiin toimenpiteisiin liittyvät seikat. Kahdella nuorella ei ollut sosiaalityöntekijöihin ollut lainkaan yhteyttä. Nuorten puheissa näkyi selvästi palveluiden sektorikeskeisyys. Yhden nuoren kommentti kuvaa mielestäni sitä palveluviidakkoa, missä nuori eri ongelmineen joutuu sukkuloimaan.

” M1: ...kaikkien kanssa puhutaan vähän eri asioita ja ei meinaa aina muistaa miksi aika on sovittu”.

Sosiaalitoimisto näyttäytyi yhden nuoren kohdalla myös rahavirtojen kontrolloijana; rahaa säännösteltiin kuukauden ajalla ja osa toimeentulotuesta annettiin ”ruokalappuna”. Lisäksi epäsäännölliset palkkatulot säästettiin ja suuremmat nostot pankkitililtä olivat isän ”luvan” takana. Nämä järjestelyt olivat nuoren omasta halusta. Nuori ei luottanut itse omiin kykyihin vastata raha-asioistaan ja näin ollen kyseiset toimenpiteet olivat tarpeellisia nuoren mielestä.

Palveluiden hakeminen näyttäytyi nuorille varsin monimutkaisena prosessina ja esimerkiksi toimeentulotuen hakeminen oli jäänyt hakematta, kun nuori ei ollut ymmärtänyt hakemuksen kaikkia kohtia. Haastateltava ei ollut aiemmin toimeentulotukea hakenut ja vaikka hän oli käynyt sosiaalityöntekijän luona ja saanut laput täytettäväksi, palvelu oli jäänyt hakematta.

”N1: Joo no mää kävin sosiaalitoimistossa että olisin hakenu sitä toimeentulotukkee, mutta ne oli laput nii monimutkaisia täyttää nii mää päätin että mää en jaksa hakkee..

H: Pyyjettiinkö sua hakkeen kirjallisesti sitä toimeentulotukea? Otettiinkö sua sielä vastaan?

N1: Joo... otettiin mut vastaan, mutta mulle annettiin ne laput kouraan ja pyyjettiin täyttään ne...

H: Nii se hakeminen jäi siihen.... sää et jaksanu hakee?

N1: Tai nii... mää en ymmärtäny kaikkia kohtia siitä nii mää en sitte hakenu tukea.”

Seuraavassa sitaatissa tulee esille, että nuori ei ole saanut vaikuttaa suunnitelman sisältöön, vaan sitä ohjannut työvoimatoimistossa aiemmin kirjatut tiedot. Haastateltava ei ole rohjennut sanoa omia ajatuksiaan, vaan on ottanut tarjotut vaihtoehdot vastaan. Terapeutin kautta saatu tieto meneillään olevasta projektista on poikanut nuoren omien toivomusten mukaisen suunnitelman työpajatoiminnasta. Projektin kautta nuori on saanut kannustusta ja tukea tulevaisuuden suunnitteluun.

”H: No silloin ku kävit työkkärissä, tuntuko susta, että sää saat ite päättää mitä sinne kirjataan?

N1: No itse asiassa ei kyllä ihan niin mennyt...ne tosiaan tyrkkäs mulle niitä vaihtoehtoja sinne päiväkoteihin sillä perusteella että ku mää olin ollu aikasemminkin päiväkojisa töisä... ite olisin halunnu jotakin muuta ehkä...

H: Joo...

N1: Jotaki uutta...ei siinä vaa viihtynyt ruveta mittään sanomaan ku annettiin niitä papereita suoraan...

H: kyseli nekö sulta, että mitä sää haluaisit?

N1: No ei hirveesti, ku sielä oli mun vanhat tiedot ku mää olin käyny sielä (paikkakunta) työkkärisä... no (paikkakunta) työkkärisä kyseltiinköhän sielä... No silleen vähäsen... Ja silleen ku ei tiedä mitä kaikkia on olemasa niin on vaikia sanua että mitä mää haluan...itekkään ei oikein tiä...

H: No se jutustelu ja se suunnitelma mikä sulle tehtiin sielä työkkärissä niin ossaisitko sanua ihan omin sannoin että mikä merkitys sillä on ollu sulle itelle? Mitä sää siitä sait?

N1: No silleen... emmää siitä oikein saanu mittään...siis tarkotushan oli löytää mulle työpaikka...josta saa sitte rahhaa ja voi ellää ommaa elämää..

H: Sulle tarjottiin sitä päiväkotia, josta sää et sitte oikein välittäny...

N1: Terapeutilta sain sen tiedon tästä projektista?

N1: Joo...Itehän mää sitte oikiastaan töitä järkkäsin...ei se ollu työkkäri siinä mukana”

Kun nuorelta puuttuu kokemus työstä ja työelämästä, suunnitelman tekoon kaivataan enemmän opastusta ja ohjausta. Eri vaihtoehtojen esittelemine ja voimavarojen huomioon ottaminen tuli haastatteluaineistosta selvästi esille.

”H: Sulle ei tehty sitä aktivointisuunnitelmaa, mutta sulle on kuitenkin tehty se työnhaku suunnitelma niin mitä sää ajattelet semmosesta ajatuksesta, että jos sinä oisit niissä hommissa sielä työkkärissä ja sun tykö tulis nuori, joka on samassa tilanteessa kuin sinä, että minkälainen sen suunnitelman pitäisi olla?

N1: noo just sen, että minkälaista työtä se toine haluais tehdä...ja minkälaista työtä se jaksais tehdä..

H: nii voimavarojen huomioon ottaminen?

N1: Se ois se tärkein asia.. nii sitte pitäis osata ehotella eri juttuja... niinku tuo nuorten työpaja... tai emmmää tiä.

H: Eli sun mielestä sen pitäis lähtee siitä, että minkälaista työtä haluaa ja pitää ottaa ne voimavarat huomioon mitä jaksaa tehdä ja sitte tuo eri vaihtoehtojen esitleminen

N1: Nii jos on tosiaan semmone ihminen, että ei oo ollu ennen töisä nii ehkä siihen kaipais enemmän semmosta opastusta ja semmosta...

H: Kun ei kokemusta työelämästä...

N1: Nii..."

Jokaisen nuoren tilanne oli yksilöllinen, mutta jokainen toivoi omien toivomusten huomioon ottamista ja voimavarojen kartoittaminen koettiin myös merkittäväksi suhteessa viranomaisiin suunniteltaessa nuoren tulevaisuutta. Haastatteluaineiston perusteella nuorten identiteetti siis vaikutti suhteessa viranomaisiin tai hoitavaan tahoon. Nuorten kokemia epäkohtia viranomaistyössä haastateltavat tuovat esille hienovaraisesti, ja jopa käänsivät puheen itseensä tai vuorovaikutusongelmiin. Palveluita itsessään ei niinkään kritisoi suoraan. Toisaalta voidaan ajatella, että edellä kuvatut viranomaiskokemukset haurastuttivat nuorten identiteettiä lisää. Nuorten identiteettiin viranomaiskokemukset toivat epävarmuuden tunteita sekä epäilyksiä omista voimavaroista.

Minna Suutari (2001, 155,161) pitää keskeisenä selviytymisresurssina työmarkkinoiden marginaalissa sosiaalisissa verkostoissa rakentuvaa luottamusta ihmiseen ja instituutioihin. Suutari pitää ensiarvoisen tärkeänä luottamuksen rakentamisen kannalta vuoropuhelua yksilön ja yhteisön tarpeiden ja toiveiden välissä sekä myös oikean suhteen löytymistä oikeuksien ja velvollisuuksien välille. Suutarin mainitsemaa luottamuksen rakentamista vuoropuheluna yksilön ja yhteisön tarpeiden ja toiveiden välissä sekä oikean suhteen löytymistä oikeuksien ja velvollisuuksien välillä vaikeuttivat tämän tutkimuksen mukaan monet tekijät. Tutkimukseni valossa nuorten toiveiden kuuleminen oli nuorten omien kokemusten mukaan ohutta ja sattumanvaraista ja esimerkiksi aktivointisuunnitelmien teosta useimmalla kokemusta väritti velvollisuus, ei niinkään oikeus. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen nuoren ja viranomaisten välille on varsin hankalaa, kun sitä rasittavat näin monet tekijät.

9. TUTKIMUKSEN JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tutkimukseni tavoitteena on ollut lähestyä aktiivisen sosiaalipolitiikan myötä käytännöksi tulleen aktivoinnin ilmiötä kolmesta näkökulmasta. Tutkimuksen motivaation lähde on ollut halu selvittää nuoriin kohdistuvan aktivoinnin hankaluuden syitä. Toinen näkökulma on ollut pyrkimys saada nuorten oma käsitys identiteetistään, arjestaan ja suhteistaan viranomaisiin näkyväksi. Kolmas näkökulma on ollut nuorten esiintuomien käsitysten merkitys nuoriin kohdistuvien palveluiden kehittämiseksi.

Tutkimukseeni osallistuneen viiden nuoren tarina on tuonut esille, keitä nämä Raimo Sialaksen kadottamat nuoret ovat. Haastatteluaineiston perusteella nuorten kokema arki ja identiteetti vaikuttavat suhteellisen normaalilta erilaisine vastoinkäymisineen. Erilaiset kolhut ja käännekohtat elämässä ovat joillakin olleet varsin tavanomaisia, toisilla taas rankkoja. Jokaisen kohdalla kuitenkin tilanne on ollut se, että nykyisen tilanteen valinta ei ole ollut oma. Siihen ovat johtaneet erilaiset tapahtumat elämänkulun varrella. Nuorten usko ”normaalin” arjen tavoittamiseksi oli luja, mutta nuoret olivat kuitenkin realistisen varovaisia tulevaisuutensa suhteen. Työelämän nuoret kokivat turvana, joka poistaisi arjessa olevan epävarmuuden. Mutta uskallus astua työelämään tai opiskeluun tuntui nuorista pelottavalta.

Nuorten arjen ongelmat olivat varsin tavanomaisia, mutta suhteessa viranomaisiin nuoret näyttäytyivät varsin ongelmallisilta. Nuoret eivät itse kokeneet olevansa syrjäytyneitä eivätkä erityisen ongelmallisia. Nuoret kokivat ongelmaksi omien voimavarojen riittämättömyyden suhteessa kokoaikaiseen työhön tai opiskeluun. Osallistuminen joko työhön tai ammatin hankintaan yhteiskunnallisesti hyväksyttävällä tavalla ei ollut onnistunut näiden nuorten kohdalla. Suhteessa viranomaisiin nämä nuoret ehkä näyttäytyivät passiivisilta kouluttautumattomuuden vuoksi. Viranomaiset, mukaan lukien sosiaalityöntekijät, pyrkivät mahdollisesti samaan nuoria koulutukseen tai muun tavoitteellisen toiminnan piiriin kuntouttavan työtoiminta – lain hengen nimissä.

Pohjolan (2001, 198, 200) käsitys aktivointiretoriikkaan sisältyvästä oletetusta passiivisuudesta tuli tässä tutkimuksessa selvästi esille. Pohjolan mukaan aktivoinnilla tämä passiivisuus on käännettävissä oikeaan suuntaan, hyväksyttäväksi toiminnaksi. Aktivoinnin koros-

tuneena ryhmänä ovat Pohjolan mukaan nuoret ja tämän epäluottamuslauseen vuoksi ajatus työttömistä sisältää automaattisesti ajatuksen työttömien passiivisuudesta ja ehkä myös työhaluttomuudesta. Tämä näkemys työttömien omaehtoisen aktiivisuuden puuttumisesta aiheuttaa Pohjolan mukaan sen, että heitä on ohjattava viranomaistoimenpiteillä ja erilaisilla sanktioilla. Aktiivisuuden kriteerit määritellään ylhäältä päin ja aktivoituneet nuoret ovat vasta käyttökelpoisia yhteiskunnalle. Tämän tutkimuksen mukaan nuorten suhdetta viranomaisiin värittää Suomessa harjoitettu aktivointipolitiikka ja näin ollen nuorten tilanne näyttäytyy suhteessa viranomaisiin ongelmalliselta. (Kuvio 6.)

Nuorten suhdetta viranomaisiin ei tämän haastatteluaineiston perusteella voi sanoa identiteettiä tukevaksi. Se näytti lähinnä haurastuttavan entisestään heikkoa identiteettiä. Nuorten toivomukset ja omat ajatukset siitä, kuinka työtä pitäisi tehdä heidän parissaan, olivat varsin samankaltaisia. Oma ohjaaja liittyi varsin monen nuoren toiveisiin. Osalle nuorista projektityöntekijään oli syntynyt ilmiselvästi luottamuksellisin suhde. Projektityöntekijällä oli nuorten haastatteluiden perusteella mahdollisuus osallistua arjen ja elämän suunnitteluun viikoittain toisin kuin muilla viranomaisilla. Tämä herättää ajatuksen nykyisen palvelujärjestelmän sektorikeskeisyydestä ja sen aiheuttamista ongelmista kuten kokonaisuuden häviäminen palveluita suunniteltaessa nuorille. Pitkäaikainen sosiaalinen tukeminen koettiin nuorten taholta tärkeäksi. Projektit ovat kuitenkin määräaikaista ja loppuvat aikanaan ja nuoret jäävät projektin loputtua jälleen kerran sektorikeskeisen palvelujärjestelmään sukuloimaan.

Pekka Karjalainen (2007, 162–163) toteaaakin, että kotoaan pois muuttaneiden nuorten palveluihin on pitkälti vastattu vain työpaja- ja projektitoiminnalla. Tällöin ongelmaksi muodostuu palveluihin valikoitumisen sattumanvaraisuus ja hän näkee erityisen tärkeäksi puuttua tehokkaasti moniongelmaisten nuorten tilanteisiin. Nämä nuoret ovat olleet joko väliinpuotoajia sektoroituneessa palvelujärjestelmässä tai eivät ole olleet minkään tuen tai etuuden piirissä. Eri kehittämissuunnitelmista saatujen tulosten mukaan nuorten saattaminen koulutukseen tai työmarkkinoille edellyttää pitkäjänteistä sosiaalista tukemista. Karjalainen (2007) tuo esille, että useiden arviointitutkimuksien mukaan tuloksia tuottavaksi on muodostunut nuorten arjessa tapahtuvan tehostetun projektimaisen työskentelyn yhdistäminen saumattomasti moniammatillisiin verkostoihin sekä sosiaalityöhön ja työvoimapalveluihin.

Työkokemukset olivat olennainen osa tutkimieni nuorten identiteettiä. Lisäksi nuoret kokivat sen merkitykselliseksi tulevaisuuden turvaajana, mutta he kokivat omien voimavarojensa olevan puutteellisia kokoaikaiseen työhön osallistumiseen. Nuorten osallisuuden vahvistaminen tilanteessa, kun voimavarat eivät riitä kokoaikaiseen palkkatyöhön tai opiskeluun, on kehittämisen paikka. Mietin myös sitä mitä aiheuttaa nuoren identiteetin kasvu, se, että huomaa ettei kykene selviytymään tämän yhteiskunnan vaatimuksista hyväksyttävällä tavalla.

Pia Puustelli (1999) on tarkastellut nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen eri maissa suunnattuja koulutus- ja työvoimapolitiittisia toimenpiteitä suomalaisesta näkökulmasta sekä arvioinut niiden mahdollista soveltuvuutta ja vaikutuksia suomalaisessa joukkotyöttömyyden oloissa. Puustellin tutkimuksen aineistona on käytetty Euroopan Unionin Socrates – ohjelmaan kuuluvaa ” *The Reforms in Education and Training Systems to Combat School and Social Failure in Europe* ”- hankkeen kolmessatoista eri maassa laadittuja raportteja. Kyseisen projektin taustalla on ollut koko Eurooppaa koskeva ongelma; nuorten vaikeudet kiinnittyä työelämään. Kouluttamattomien nuorten asema työmarkkinoilla on huonontunut entisestään.

Puustelli (1999, 254) tuo esille, että nuorten siirtymisen koulutuksesta työelämään on hyvin monimutkainen prosessi. Tähän ovat vaikuttaneet niin yhteiskunnalliset kuin talous- ja työmarkkina olosuhteiden muutokset. Syrjäytymistä ei Puustellin mukaan voida ehkäistä pelkästään koulutusta muuttamalla, koska se ei poista muualle yhteiskuntaan ankkuroitunutta epätasa-arvoa. Puustelli mainitsee suurimman ongelman olevan työelämässä ja työmarkkinoilla. Toinen tärkeä seikka on Puustellin mukaan myös se, että koulutuksellisessa syrjäytymisvaarassa olevat nuoret eivät muodosta yhtenäistä joukkoa. Yhdenmukaiset palvelut eivät kohtaa kohderyhmää. Myös tämän tutkimuksen haastateltavat nuoret eivät muodostaneet yhtenäistä joukkoa, vaan jokaisen nuoren kohdalla oli ollut kysymys erilaisista tapahtumista, jotka olivat johtaneet koulutuksesta syrjään jäämiseen.

Tässä tutkimuksessa tuli esille tutkimukseen osallistuvien tarve saada koulutusta, joka olisi käytännön työhön suuntautuneita. Koulun penkille eivät kaikki haastateltavat olleet valmiita palaamaan ja työ kuitenkin koettiin haastatteluaineiston perusteella hyvin olennaiseksi osaksi mielekästä elämää ja sen varaan nuoret pyrkivät elämäänsä suunnittelemaan. Mutta

ovatko tutkimuskohteeni nuorten ongelmat korjattavissa koulutuksen ja työelämän väylien parantamisella, mikäli työmarkkinoilla ei ole heille tarjota työtä?

On kuitenkin tärkeää huomioida työmarkkinat, kun mietitään eri ratkaisukeinoja työelämästä syrjäytyneiden kohdalla. Jos kaikki kouluttamattomat nuoret koulutettaisiin johonkin ammattiin, mutta työmarkkinoilla ei ole tarjota heille töitä, on syytä miettiä sitä miten nuoret tilanteen kohtaavat. Elämäntilanne säilyy samana, ellei heille löydy töitä. On myös syytä pohtia sitä tuottaako sosiaalityö sinänsä myös puhetta syrjäytyneistä ja luokittelee ihmisiä heidän ongelmiansa kautta eikä heidän voimavarojensa kautta. Alle 25-vuotiaita voidaan pyöritellä sosiaalityössä kuntouttavassa työtoiminnassa, työharjoitteluissa, patistaa koulutukseen yms. Ja kun koulutus on saatu hankittua, mutta mikäli töitä ei löydy, on nuori jälleen kerran toimeentulotukiasiakas. Pääasiallinen tulonlähde on peruspäiväraha eikä toimeentulotuki. Nuoresta voi tuntua lohduttomalta vuosien opiskelu uurastuksen jälkeen joutua jälleen kerran määritellyksi nuoreksi työttömäksi. Ainoastaan määritelmä kouluttamaton on poistunut listalta. Silvennoinen (2002, 204) tuokin esille, että pelkästään koulutuksen tarjoamisella ei ratkaista työttömyysongelman ydintä, työn puutetta. Hän puhuu huomion kiinnittämistä koulutuksen ”jälkihoitoon”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että koulutukseen investoivan kansalaisen tulisi saada ponnisteluilleen muutakin vastinetta kuin hieman parempi paikka työvoimajonossa.

Kotiranta (2008, 112) tuo esille sen, kuinka työn tekemisen normi on meidän yhteiskuntamme normatiivisen paineen ilmentymä. Tutkimuksessani tuli selkeästi esille nuorten vahva sitoutuminen palkkatyöhön. Työelämään osallistumista ei kyseenalaistettu, mutta omia kykyjä selviytyä siitä epäiltiin. Kotirannan (2008,161) mukaan olennaista aktivoinnissa on ihmisten tuntemus olevansa arvostettuja, kunnioitettuja. Tämä voi vahvistua ainoastaan ihmisten onnistuneen keskinäisen yhteydenpidon kautta. Tutkimuksessani nuorten kokemukset viranomaistyöstä eivät kertoneet onnistuneesta yhteydenpidosta. Lisäksi en havainnut nuorten kokeneen tuntevansa olevansa arvostettuja tai kunnioitettuja viranomais-ten taholta.

Matthies (2002, 235, 241) on todennut syrjäytymisen problematiikan olevan kompleksinen ja monella eri tasolle ulottuva. Hänen mukaansa syrjäytymistä vastaan suunnattujen strategioiden tulee olla myös moninaisia ja monitasoisia. Syrjäytymisestä on hänen mukaansa oikeastaan kyse koko poliittisen ja taloudellisen järjestelmän vääristymästä, jota voidaan

hoitaa vain jos järjestelmästä löytyy poliittista tahtoa muuttaa itseään. Sosiaalityön roolin hän näkee tässä yhteydessä kykynä toimia sekä poliittis-rakenteellisella että yksilö- ja pienyhteisötasolla. Tämän ymmärtäminen vaatii kuitenkin sosiaalityöltä sen yhteiskunnallisen tehtävän määrittelyä uudelleen.

Myös tämän tutkimuksen mukaan nuorten syrjäytyminen näyttäytyi hyvin monitasoisesti ja heidän tarpeisiin vastaaminen vaatii muutosta palvelurakenteissa. Voimavaroiltaan heikommat joutuvat selviämään nykyisessä sektorikeskeisessä palvelujärjestelmässä suhteellisen yksin. Nuorten kokonaisvaltaista tukemista ei ilmennyt tämän haastatteluaineiston perusteella.

Tämän tutkimuksen mukaan Suomessa harjoitettu aktivointipolitiikka heijastuu paitsi sosiaalityön ja syrjäytymisen diskurssiin, myös välillisesti nuorten ja viranomaisten välisiin suhteisiin. Kun sosiaaliset ongelmat määritellään yksilöllisinä, ratkaisukeinotkin ovat olleet varsin yksilön ongelmiin painottuneita. Ja kun ratkaisukeinot epäonnistuvat, katseet kääntyvät jälleen yksilöön. Tämä epäonnistuminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti nuoren identiteettiin ja näin ollen ulottuu tietysti nuoren arkeen saakka.

Arja Jokinen (Juhila & Jokinen 2008, 284) on tutkimuksessaan havainnut, että sosiaalityöntekijät kokevat yksityisen vastuun diskurssin vahvan läsnäolon sosiaalityössä; siitä on tullut myös osa sosiaalityön käytäntöjä. Juhila & Jokinen (2008, 288) pohtivatkin sosiaalityön käytäntöjen analyysin pohjalta kansalaisten oikeuksiin perustavan työotteen tarpeellisuutta aikuisten parissa tehtävässä sosiaalityössä. He pitävät erityisen pulmallisena asetelmaa, jossa julkinen sosiaalityö joutuu liittoumaan tiukasti vallitsevien yhteiskuntapoliittisten linjausten ja instituutioiden kanssa asiakkaiden liiton kustannuksella. He näkevät sosiaalityön ydintehtävänä, tehtiinpä sitä millä sosiaalityön areenalla tahansa, asiakaskansalaisten oikeuksista kiinnipitämisen ja heidän asioidensa ajamisen laajasti erilaisilla yhteiskuntafoorumeilla. Tämän tehtävän onnistumisen kannalta Juhila ja Jokinen näkevät nykyisen sosiaalityössä vallalla olevan yksilökeskeisen ja kuntouttavan työotteen rinnalle tarvittavan enemmän työotteita, joissa ovat asianajo ja valtautuminen mukana.

Liisa Hokkanen (2009, 315–317) on analysoinut empowerment käsitettä sosiaalityön ja kansainvälisen kirjallisuuden kontekstista. Hänen mukaansa empowerment käsitteelle annetut merkitykset vaihtelevat mm. käyttötarkoituksen mukaan, eri professioiden ja tietei-

den välillä. Hokkanen esittää, että suomalaisessa sosiaalityökeskusteluissa empowerment-ilmio voisi jakaa käsitteiksi valtaistuminen ja voimaantuminen. Hokkanen (emt., 327) pitää tärkeänä ottaa huomioon empowerment-ilmion ympärillä käytävissä keskusteluissa sosiaalityön käytännön näkökulmasta, näkemyksiä vallasta. Ammatilliset käytännöt ylläpitävät ja uusintavat vallan epätasapainoa, mikäli ne eivät tunnista kontrollia toiminnassaan. Kun työn halutaan edistävän asiakkaan osallisuutta, empowermentia tai emansipaatiota (aktiivoinnin tavoite), ongelmaksi nousee vallan käyttö asiakassuhteessa. (Pease 2002, 138 Hokkanen mukaan 2009, 327) Hokkanen näkee vastauksena tähän ristiriitaan sosiaalityön kannalta tiedostavan työtteen, kansalaislähtöisen työmallin, dialogisten menetelmien, jaetun asiantuntijuuden ja kumppanuuteen perustuvien ammatillisten käytäntöjen kehittämisen.

Tutkimuksen kohteena olleet nuoret tarvitsevat arjessaan identiteetin vahvistamista ja sitä kautta mahdollisuudet päästä kiinni opiskeluun tai työelämään aukeavat. Aktivointipolitiikan ilmentymä, aktivointisuunnitelma, erilaisine sanktioineen, ei näiden nuorten kohdalla ole tarkoituksen mukainen. Järjestelmä edellyttää nuorilta integroitumista vallitsevaan järjestelmään vaatimalla ammattiin kouluttautumista ja sitä kautta kohti työmarkkinoita ja hyväksyttävää palkkatyötä. Nuorten identiteetti on jo alun perin hauras ja suhteissaan viranomaisiin tämä identiteetti haurastuu entisestään. Nämä nuoret tarvitsevat tukea oman identiteetin rakentamisessa, ja siinä ei auta pakottavat toimenpiteet sellaiseen toimintaan mihin nuoren voimavarat eivät riitä. Hauras identiteetti saattaa vaikuttaa myös siihen, että nuoret itse aktivointisuunnitelmaa laadittaessa suostuvat toimenpiteisiin, joita viranomaiset heiltä vaativat. He vastaavat siten kuin järjestelmä heiltä vaatii eivätkä uskalla tuoda omia ajatuksiaan esille. Nuorten todellisten toivomusten kuuleminen edellyttää toisenlaista työtettä kuin vallitseva aktivointipolitiikka esim. sosiaalityöntekijöiltä vaatii. Toinen kysymys on se, kykeneekö nykyinen kunnallinen perussosiaalityö kuntouttavan työtoiminta – lain hengessä toteuttamaan voimaannuttavaa, valtaistavaa työtettä nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa. Se vaatii sosiaalityön yhteiskunnallisen tehtävän uudelleen määritellyä sekä resurssien lisäämistä kunnalliseen perussosiaalityöhön.

10. ARVIOINTIA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSIA

Tutkimani ilmiö, nuorten arki ja identiteetti sekä nuorten odotusten ja viranomaisten kanssa tehtävän työn suhde, on jäsentynyt koko tutkimuksen ajan. Oma esioletus siitä, mitkä tekijät vaikuttavat tutkittavaan ilmiöön, osuivat oikeaan. Ilmiön jäsentyminen on kuitenkin tarkentunut matkan varrella moneen otteeseen ja muutama asia on yllättänyt. Työkokemusten suuri osuus identiteetin osana useimmilla nuorilla oli yllätys. Oma esioletus oli, että identiteetti rakentuu kenties jonkin muun varaan. Työkokemusten merkityksessä olin ollut väärillä jäljillä ja olen varsin tyytyväinen, että olen tehnyt tämän tutkimusmatkan.

Aineiston analyysivaiheessa tavoitin tutkimuksen ytimen; siihen saakka koin, että tutkimuskohteena oleva ilmiö on vaikeasti hahmotettava ja, että en saa sitä muokattua tarpeeksi jäsennellyksi tarinaksi. Minulla tuntui myös olevan kiire saada tutkimusongelmaani vastaus ja saada aineisto pian jäsennettyä. Tutkimuksen alussa kantamani aktivointiretoriikkaan liittynyt epäluottamuslause nuorten aktiivisuudesta vaikutti ehkä ilmiön hahmottumiseen. Se aukeni itselleni vasta aineiston analyysivaiheessa. Tuntui kuin kivi olisi tippunut harteiltani litteroidessani haastatteluja. Sen jälkeen tunsin, että olen hahmottamassa tutkimani ilmiön kokonaisuutta, siihen vaikuttavia seikkoja ja niiden välisiä suhteita. Vuoropuhelu aikaisempien tutkimuksien ja aineiston välillä alkoi heti aineiston analyysin alussa. Eri käsitteet ovat minun mielessäni saaneet lihan ympärilleen. Syrjäytyminen ja sen yhteydet yhteiskunnallisiin rakenteisiin, identiteetin muodostuminen tässä yhteiskunnallisessa kontekstissa sekä aktivointipolitiikan taakse kurkistaminen ovat olleet itselleni merkittäviä sosiaalityön aseman ymmärtämiseen tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa.

Sosiaalityön käytännöissä on paljon kehitettävää sekä myös sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetissä. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen kuuluu siihen ja siihen tulisi koulutuksen aikana kiinnittää enemmän huomiota. Tuija Kotiranta (2008, 166) tuo esille asian tärkeyden: ”sosiaalityö ei saa menettää ymmärrystään yhteiskunnasta ja sen rakenteista, taloudesta ja vallankäytöstä”. Ristiriidat sosiaalityön käytännössä ja yhteiskunnassa vallitsevien arvojen välillä ovat tutkimisen arvoinen asia. Nuorten esille tuomat epäkohdat nykyisessä palvelujärjestelmässä ovat se kompastuskivi, josta ei päästä ellei palveluita kehitetä ja muuteta. Nuoriin kohdistuvat paineet ovat tällä hetkellä liian suuret joidenkin nuorten koh-

dalla. Lisäksi Piia Puustelli (1999) on tuonut esille koulutusjärjestelmässä ja työelämässä vallitsevat eriarvoisuudet, ne ovat myös kulmakiviä palvelujärjestelmiä kehitettäessä.

Sosiaalityön ohut osuus nuorten haastatteluissa oli myös hämmäntävä seikka. Itse olen ajatellut nuorten kanssa työtä tehdessäni, että sosiaalityö olisi tärkeä linkki heidän elämäänsä. Haastatteluaineiston perusteella sosiaalityö näyttäytyi nuorten elämässä toimeentulotuen myöntäjänä, taloudellisen tuen kontrolloijana sekä lastensuojelun toimenpiteiden täytäntöön panijana. Kitkat eri työntekijöiden kanssa olivat merkittävä seikka nuorten asioiden hoidossa. Mikäli yhteistyössä oli ongelmia, nuori yleensä vetäytyi yhteistyöstä. Jatko-tutkimuksen aiheita voisi tämän tutkimuksen tulosten perusteella hakea esimerkiksi nuorten ja viranomaisten välisen yhteistyön tarkempi tarkastelu. Luulen, että sosiaalityöntekijät ovat varsin tehokkaasti omaksuneet aktivointiretoriikan epäluottamuslauseen oletetusta passiivisuudesta. Myös minä lukeuduin siihen joukkoon. Se vaikuttaa varmasti tehtävään yhteistyöhön nuorten kanssa ja luottamussuhteen syntymistä nuoren ja työntekijän välille. Todella tärkeä oppiminen itselleni oli se, että minun täytyy tarkistaa omaa asennettani suhteessa asiakkaisiin, ihmisiin. On todella tärkeää ymmärtää ihminen tahtovana ja tietoisesti toimivana olentona.

Sosiaalityön yhteiskunnallisen ja alueellisen merkityksen ymmärtäminen nähdäänkin sosiaalityön uudistamisen edellytyksenä. Tämä tarkoittaa sitä, että huomioidaan sosiaalityön yhteiskuntasuhde ja toimintaympäristö. Sosiaalityön kannalta tämä tarkoittaa aktiivisemman roolin ottamista erilaisissa verkostoissa toimiessa sekä rohkeutta toimia asiantuntijana. Tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa sosiaalityö ei voi kohdentua työhön pelkästään sosiaalipalvelutoimistoissa keskittyen toimeentulotuen kysymyksiin, profession suojaamiseen tai hallinnollisten päätösten tekijänä. Sosiaalityön ammatillisuuden keskipisteeksi nousee tällöin ymmärrys toimintaympäristöstä sekä sosiaalityön riittävä muuntumiskyky yhteiskunnallisten muutosten myötä. (Karjalainen & Seppänen 2007, 127.)

Sosiaalityön ohut näkyvyys nuorten haastatteluissa herätti ajatuksen sosiaalityön työmenetelmien puutteellisuudesta nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa. Sosiaalityöntekijöiden pitäisi enemmän pitää huolta nuorten tilanteen kokonaisuuksien hahmottajana sekä myös palveluiden kehittämisessä. Tämä edellyttää kuitenkin resurssien lisäämistä kunnalliseen sosiaalityöhön. Nuorille pitäisi olla ehkä julkisella sektorilla enemmän jalkautuvaa nuorisososiaalityötä, jolla pyrittäisiin vaikuttamaan nuorten todelliseen arkeen. Sosiaalioh-

jaajien ja sosiaalityöntekijöiden työpari työskentely voisi olla ehkä avaintekijä. Sosiaaliohjaajien työpanos liittyisi enemmän nuorten todellisen arjen hahmottamiseen ”lähiohjaukseen” ja sosiaalityöntekijöiden palveluiden koordinointiin ja kehittämiseen nuorille. Kuitenkin sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan tiivis yhteistyö on oleellista, jotta nuoren kokonaisvaltainen auttaminen on mahdollista. Lisäksi nuorille kohdistuvien palveluiden sektorikeskeisyys on ongelma, jota pitäisi yrittää ratkaista paikallisella tasolla erilaisin keinoin. Tämä tarkoittaa lähinnä eri taustaorganisaatioiden toimintakulttuurien kehittämistä.

Sosiaalityön rooli haastatteluiden mukaan oli lähinnä toimeentulotuen myöntäjä, lastensuojellisten toimenpiteiden täytäntöön panija sekä rahan kontrolloija eikä niinkään kokonaisuusien hahmottaja. Karjalainen (2007, 163) tuo esille, että nuorten kanssa työskennellessä tärkeitä seikkoja ovat nimenomaan luottamus, pitkäjänteisyys sekä monen asian hoitaminen saman työntekijän kanssa. Myös tässä tutkimuksessa tuli esille nuorten oma toivomus omasta ohjaajasta, jonka kanssa voidaan asioita hoitaa. Itse näen tärkeänä seikkana kehittää nuorille kohdistetun sosiaalityön kokonaisuusien hahmottajana. Nuoren pitäisi kokea, että yksi työntekijä ottaa hänestä kokonaisvastuun ja huolehtii, että hänen muut palvelut ovat kunnossa. Lisäksi näen tärkeänä osana sosiaalityötä lisätä kentälle menevää työtä, kohdata nuoria heidän omassa ympäristössään. Seuraavassa olen miettinyt kehittämisehdotuksia mitä näille nuorille pitäisi tarjota.

- Nuorten pitkäjänteisen, kokonaisvaltaisen sosiaalisen tukemisen kehittäminen osaksi kuntien perussosiaalityötä, nuorisososiaalityö
- Nuorten kohdalla moniammatillisen yhteistyön tehostaminen
- Ennalta ehkäisevään työhön panostaminen, matalan kynnyksen palveluita, kohtaamisen paikkoja täysi-ikäisille nuorille
- Työpajojen ym. vastaavien palveluiden parantaminen
- Tukihenkilöverkosto nuorille, jotka eivät ole viranomaisia
- Sosiaalisten suhteiden huomioon ottaminen palveluita suunniteltaessa

Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että nykyinen palvelujärjestelmä estää itse sen, mitä se nuorilta edellyttää. Nuorten tilanne on ollut yksilöllinen, mutta käännekohta on ollut jokaisen kohdalla merkittävä tekijä syrjäytymisessä koulutuksesta ja työelämästä. Nuorten elämäntilanteiden kartoittaminen vaatii pitkäjänteistä sosiaalista tukemista, ei sanktioivaa valtakoneistoa, leikkaamaan toimeentuloa, mikäli kieltäytyy tarjotuista vaihtoehdoista. Nuorten todellinen kuuleminen vaatii heidän haurastuneen identiteetin huomioon ottamista, voimavarojen kartoittamista, ei puutteiden kirjaamista. Tämän haastatteluaineis-

ton perusteella nuoret ovat kyllä varsin tietoisia omista puutteistaan. Voimavaroistaan he eivät niinkään ole tietoisia. Nuorten voimavaroihin ja heidän todelliseen kuulemiseen keskittyminen voisi olla avaintekijä palveluita suunniteltaessa.

LÄHTEET

Ala-Kauhaluoma, M., Keskitalo, E., Lindqvist, T., & Parpo, A. 2004. Työttömien aktivointi. Kuntouttavan työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. Tutkimuksia 141. Helsinki: Stakes.

Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Gummerus Jyväskylä: Kirjapaino Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysivaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus. Sivut 133–157.

Geldof, D. 1999. New Activation Policies: Promises and Risks. Teoksessa Heikkilä, M.(toim.) Linking Welfare and Work. European Foundation for the Improvement of living and Working Conditions: Dublin. Sivut 13-27.

Giddens, A. 1991. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Policy Press: Cambridge.

Giddens, A. 1994. Beyond left and right. The future of Radical Politics. Cambridge: Polity Press.

Hanesch, W. & Balzter, N. 2001. Report 4. Activation Policies in the Context of Social Assistance. The Role on Social Assistance as a means of Social Inclusion and Activation. A Comparative Study on Minimum Income in Seven European Countries. Helsinki: STAKES.

Hall, S. 1999. Identiteetti. Tampere: Vastapaino.

Helne, T. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Stakes, Tutkimuksia 123.

Heikkilä, M. 1999. A Brief Introduction to the Topic. Teoksessa Heikkilä, M.(toim.) Linking Welfare and Work. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions: Dublin. Sivut 5-12.

Heikkilä, M & Keskitalo, E. 2002. Aktivointipolitiikka ja työvoima- ja sosiaalihal-
linnon yhteistyö. Helsinki: STAKES, aiheita 8/2992.

Hirjsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja
käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1998/2000. Tutki ja kirjoita. Tampere:
Tammer-Paino Oy.

Hoikkala, T., & Roos, J.P. 2000. Onko 2000-luku elämänpolitiikan vuosituhat? Te-
oksessa Hoikkala, T. & Roos, J.P. (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita
vuosituhannen vaihteessa. Tampere: Tammer-paino. Sivut 9-31.

Hokkanen, L. 2009. Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Te-
oksessa Mäntysaari, M., Pohjola, A. & Pösö, T. Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS-
kustannus. Sivut 315-337.

Honkonen, R. 1995. Elämäkerrallinen lähestymistapa opiskelijatutkimuksen mene-
telmänä. Teoksessa Niemelä, J.(toim.). Menetelmävalintojen viidakossa. Pohdintoja
kasvatuksen tutkimuksen lähtökohdista. Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepal-
velu. Sivut 167-192.

Honkonen, R. & Karila, K. 1995. Grounded theory ja analyyttinen induktio opiskeli-
jatutkimuksessa. Teoksessa: Niemelä, J. (toim.). Menetelmävalintojen viidakossa.
Pohdintoja kasvatuksen tutkimuksen lähtökohdista. Tampere: Tampereen yliopiston
jäljennepalvelu. Sivut 135-152.

Jokinen, A. & Juhila, K. 2008. Jännitteitä ja suuntaviivoja aikuisten sosiaalityössä. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä:Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 282-289.

Juhila, K. 2008. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä:Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 48-81.

Julkunen, R. 2006. Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu: Stakes.

Järvinen, T. & Jahnukainen, M. 2001. Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Suutari, M.(toim.)Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reinoilla. Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20. Helsinki :Yliopistopaino Oy. Sivut 125-152.

Järvinen, P. & Järvinen, A. 1994. Tutkimustyön metodeista. Tampereen yliopisto. Tampere: Jäljennepalvelu.

Karisto, A. 2000. Pirstoutuvan elämänpolitiikka. Teoksessa Nurminen, E. (toim.). Sosiaalipolitiikan uudet avaukset. Helsinki: Yliopistopaino.

Karjalainen, P. 2007. Nuorisososiaalityö. Teoksessa Kananoja, A, Lähteinen, M, Marjamäki, P., Laiho, K, Sarvimäki, P., Karjalainen, P. & Seppänen, M. Sosiaalityön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 161–164.

Karjalainen, P. & Seppänen, M. 2007. Yhteisötyö ja rakenteellinen sosiaalityö. Teoksessa Kananoja, A, Lähteinen, M, Marjamäki, P., Laiho, K, Sarvimäki, P., Karjalainen, P. & Seppänen, M. Sosiaalityön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 127–131.

Kauppinen, R & Viitanen, M. 2008. Oulun nuorisotyöttömyyden erityispiirteet. Pohjois-Pohjanmaan TE- keskuksen julkaisuja 30: Työvoima- ja elinkeinokeskus.

Keskitalo, E. 2008. Balancing Social Citizenship and New Paternalism. Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective. National Research and Development Centre for Welfare Centre. Research Report 177. Gummerus Printing: Jyväskylä.

Kotiranta, T. 2008 Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä University Printing House: Jyväskylä

Kortteinen, M. & Tuomikoski, H. 1998. Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Tammi.

Kuivalainen, S., Airio, J. & Niemelä, J. 2005. Suomalainen köyhyyspolitiikka. Teoksessa Saari, J. (toim.) Köyhyyspolitiikka – johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Kirjapaino Dark Oy: Vantaa. Sivut 63-120.

Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. 2001 Helsinki: Työministeriö, julkaisuja 289. Sosiaali- ja terveysministeriö, oppaita 2001:8.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189.

Laki toimeentulotuesta 30.11.1997/1412.

Liukko, E.2006. Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Matthies, A-L. 2002. Paikallisstrategiat syrjäytymistä vastaan. Eurooppalaisen vertailututkimuksen johtopäätöksiä. Teoksessa Juhila, K. & Roivainen, I. (toim). Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, 233-252.

Opas toimeentulotukilain soveltaajille (2003) Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:10.

Oravala, S. & Rönkä, A. 1999. Käännekohtat elämäkulussa. Psykologia. 34, sivut 274-280.

Perttula, J. 1995. Kokemuksen tutkimuksen luotettavuudesta. Kasvatus. Suomen kasvatustieteellinen aikakausikirja nro 1/1995. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Jyväskylä: Jyväskylän kirjapaino.

- Silvennoinen, H. 2002. Koulutus marginalisaation hallintana. Helsinki: Gaudeamus.
- Silvonon, J. & Keso, P. 1999. Grounded theory aineistolähtöisen analyysin mallina. *Psykologia* 34 2/99, sivut 88-96.
- Simpura, J. 1998. Poliitiikka piiloutuu, valta verhoutuu? *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (1), sivut 50-60.
- Soininen, M. 1995. Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turun yliopiston täydennyskoulutuksen julkaisuja A: 43. Turku: Painosalama Oy.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 1999. Monisteita 1999:4. Syrjäytymisen estäminen – hallinnonalan toimenpide kokonaisuus II. Helsinki: Sosiaali- terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2004. Sosiaaliturvan suunta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2004:21.
- Suutari, M. 2001. Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa.. Teoksessa Suutari, M.(toim.)Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20. Helsinki: Yliopistopaino Oy. Sivut 153-186.
- Suutari, M. (2002). Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. Julkaisu- ja 26. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki : Joensuun yliopisto.
- Strauss, A. & Corbin, J.1998. Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. 2. painos. Thousand Oaks: Sage
- Strauss, A. & Corbin, J. 1990. Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques. Newbury Park: SAGE Publications
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vehviläinen - Julkunen, K. & Janhonen, S. 1992. Grounded teoria –menetelmän tutkimusprosessi: esimerkkejä hoitotyön koulutuksen ja käytännön hoitotyön tutkimuksista. *Hoitotiede*. Vol. 4, no 2/-92, sivut 50-59.

Vilkko, A. 1997. *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. Helsinki:SKS.

Virtanen, M. 2006. Tutkimus nuorten työttömien ajankäytöstä. Kaukosäädin vai lenkitossut? *Janus*. Vol. 14 (2), sivut 153-166.

Willis, P. 1984. *Koulunpenkiltä palkkatyöhön*. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Liite 1.

Pyydän ystävällisesti apuanne saadakseni päiväkirja- aineistoa sekä haastateltavia sosiaalityön alaan liittyvän pro gradu- tutkielmaani varten.

Opiskelen Jyväskylän yliopistossa Kokkolan yliopistokeskuksen sosiaalityön maisteriohjelmassa. Tutkielmani aiheena on ” Elämäntyöä etsimässä – tutkimus Oulun kaupungin alle 25-vuotiaiden toimeentulotuen varassa elävien nuorten identiteetistä ja arjesta”. Mielenkiintoni kohteena on nuorten arjen rakentuminen ja sitä kautta pyrkiä ymmärtää kuinka heidän identiteettinsä rakentuu.

Tutkimustehtävänä on päiväkirja- ja haastattelu-aineiston pohjalta kuvata,

1. Miten tutkimuskohteen nuorten arki rakentuu?
2. Miten identiteetti rakentuu tutkimuskohteeni nuorilla?
3. Kohtaavatko aktivointitoimenpiteet ja nuorten omat odotukset?
4. Mitkä ovat nuorten omat odotukset?

Tutkimuskohteeni alle 25-vuotiaille kouluttamattomilla nuorilla tulisi olla kokemusta myös aktivointisuunnitelman teosta.

Pyydän ensiksi teiltä apua tavoittaakseni yhteystietoja 20 henkilöltä. Heille lähetän pyynnön täyttää päiväkirjaa arjestaan kahden viikon ajalta. Päiväkirja-aineiston pohjalta rakennan teemahaastattelurungon ja haastattelen 10 henkilöä. Laitan ohessa myös suostumuslomakkeen sekä lyhyen selvityksen tutkimuksesta mukaan yhteystietojen antamista varten sekä palautuskuoren minulle lähettämistä varten.

Työtäni ohjaa Aila-Leena Matthies, YTT, professori (aila-leena.matthies@chydenius.fi) ja Tuomo Kokkonen, YTL, yliopiston opettaja ja (tuomo.kokkonen@chydenius.fi).

Ystävällisin terveisin

Liisa Sorvoja

puh.

Liite 2.

Hei,

Olen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistossa ja teen tutkimusta Oulun kaupungin alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien ja toimeentulotuen varassa elävien nuorten identiteetistä ja arjesta. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esille teidän omia kokemuksianne arkielämästä ja sitä kautta myös tuoda tietoa kuinka arki rakentuu teidän omasta näkökulmastanne. Tutkimuksen avulla pyrin saamaan nuorten oman äänen kuuluviin ja siten kehittää palveluja paremmin nuorten tarpeista vastaaviksi. Siksi osallistumisesi tutkimukseen olisi erittäin tärkeää.

Tähän tutkimukseen osallistuminen ei vaikuta tulevaan asiointiinne sosiaalitoimistossa, eikä tutkimukseen osallistuneista anneta mitään tietoa viranomaisille. Mikäli haluat olla mukana tutkimuksessani, pyydän sinua täyttämään alla oleva lomake ja lähettämään se minulle oheisella palautuskuorella.

Pyydän sinua ystävällisesti osallistumaan tutkimukseeni täyttämällä päiväkirjaa kahden viikon ajan sekä mahdollisesti myös haastetavaksi myöhemmässä vaiheessa. Päiväkirja sekä haastattelu-aineisto tulee ainoastaan tutkimuskäyttöön. Tutkimus raportoidaan niin, että päiväkirjan täyttämiseen ja haastatteluun osallistuneita ei voida tunnistaa. Päiväkirjastasi tehtävä analyysi sekä haastattelun puhtaaksikirjoitus lähetetään sinulle halutessasi tarkastettavaksi. Myös lopullinen tutkimus voidaan halutessasi lähettää sinulle kiitoksesi osallistumisestasi. Tutkimukseen liittyvissä mahdollisissa kysymyksissä voitte ottaa yhteyttä minuun yhteyttä sähköpostitse tai puhelimitse.

Lämmin kiitos yhteystiedoistanne,

Ystävällisin terveisin Liisa Sorvoja, p.

Liite 3.

Suostumus yhteystietojen antamiseksi päiväkirjan täyttämistä ja haastattelujen sopimista varten

Nimi	Syntymävuosi
------	--------------

Osoite	puhelinnumero
--------	---------------

Liite 4.

Hei,

Aluksi tahdon kiittää, että olet antanut luvan yhteystietosi antamiseen ja että olet kiinnostunut osallistumaan tähän tutkimukseen. Olen siis sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistossa ja teen tutkimusta Oulun kaupungin alle 25-vuotiaiden koulutamattomien ja toimeentulotuen varassa elävien nuorten identiteetistä ja arjesta. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esille teidän omia kokemuksia arjesta ja sitä kautta myös tuoda tietoa kuinka arki rakentuu teidän omasta näkökulmastanne.

Aluksi pyytäisin sinua täyttämään ohessa lähettämäni päiväkirjaa (ohjeita on vihkon alkusivulla). Kirjoita päiväkirjaan myös omat yhteystietosi. Myöhemmin haastattelen osaa päiväkirjaa täyttäneistä henkilöistä. Pyytäisin sinua ystävällisesti palauttamaan päiväkirjan oheisella palautuskuorella ... mennessä.

Lämmin kiitos osallistumisestasi!

Ystävällisin terveisin

Liisa Sorvoja

Liite 5.

Ohjeet päiväkirjan täyttämistä varten

Pyytäisin sinua täyttämään tätä vihkoa niin kuin kirjaisit päiväkirjaan päivittäiset tekemisesi. Kirjaa ylös mm. mihin aikaan heräät, mitä päivän aikana teet (kaupassa käynnit, viranomaisten luona käynnit esim. sosiaalitoimisto, työvoimatoimisto, Kela yms., kavereiden kanssa tekemiset). Kirjaa päiväkirjaan myös kenen kanssa olet tekemisissä päivän aikana ja mitä kokemuksia se sinussa herättää esim. viranomaiset, kaverit, sukulaiset, oma perhe yms. Raha-asioiden hoitamisesta pyydän sinua myös kirjoittamaan. Mm. siitä kuinka hoidat raha-asiasi, kuinka saat rahasi riittämään ja mikäli sinulla on vaikeuksia selviytyä rahallisesti kenen puoleen voit kääntyä. Esim. keneltä voit lainata rahaa. Lisäksi kirjoita asioista, jotka ovat sinulle tärkeitä oman elämäsi kannalta. Hyvää syksyä sinulle ja kiitoksia osallistumisestasi tähän tutkimukseen.

Ystävällisin terveisin

Liisa Sorvoja

Liite 6.

Hei,

Olen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistossa ja teen tutkimusta Oulun kaupungin alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien ja toimeentulotuen varassa elävien nuorten identiteetistä ja arjesta. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esille teidän omia kokemuksianne arkielämästä ja sitä kautta myös tuoda tietoa kuinka arki rakentuu teidän omasta näkökulmastanne. Tutkimuksen avulla pyrin saamaan nuorten oman äänen kuuluviin ja siten kehittää palveluja paremmin nuorten tarpeista vastaaviksi. Siksi osallistumisesi tutkimukseen olisi erittäin tärkeää.

Tähän tutkimukseen osallistuminen ei vaikuta tulevaan asiointiinne sosiaalitoimistossa, eikä tutkimukseen osallistuneista anneta mitään tietoa viranomaisille. Mikäli haluat olla mukana tutkimuksessani, pyydän sinua täyttämään alla oleva lomake ja lähettämään se minulle oheisella palautuskuorella.

Pyydän sinua ystävällisesti osallistumaan tutkimukseeni osallistumalla haastatteluun. Haastattelu tehdään omalla paikkakunnallasi ja voit valita itse missä haluat haastattelun tehtävän. Haastattelu kestää arviolta 1.1,5 tuntia. Haastattelu-aineisto tulee ainoastaan tutkimuskäyttöön. Tutkimus raportoidaan niin, että haastatteluun osallistuneita ei voida tunnistaa. Päiväkirjastasi tehtävä analyysi sekä haastattelun puhtaaksikirjoitus lähetetään sinulle halutessasi tarkastettavaksi. Myös lopullinen tutkimus voidaan halutessasi lähettää sinulle kiitoksesi osallistumisestasi. Tutkimukseen liittyvissä mahdollisissa kysymyksissä voitte ottaa yhteyttä minuun yhteyttä sähköpostitse tai puhelimitse.

Lämmin kiitos yhteystiedoistanne,

Ystävällisin terveisin Liisa Sorvoja, p.

Liite 7.

Haastattelurunko

Tausta kysymykset

Ikä

oma perhe

kotikunta (mistä on kotoisin)

koulutus

Arki

Nykyinen arki

- Kerrotko mitä sinun arkipäivääsi tällä hetkellä kuuluu? Mitä teet tavallisen päivän aikana?

Ihanne arki (nuorten omat odotukset)

- Kerrotko minkälainen olisi ihanne arkesi?
- Miksi toivot arkesi olevan kuten äsken kerroit?
- Miten suhtaudut koulutukseen ja työhön?

Kokemukset työstä

- Minkälaisia kokemuksia sinulla työn tekemisestä?
- Minkälainen työ olisi mielestäsi mielekästä?

Taloudellinen selviytyminen

- Mitkä ovat tulosi tällä hetkellä?
- Kuinka selviät taloudellisesti, riittävätkö saamasi etuudet menoihisi?
- Mikäli tarvitset taloudellista tukea, kenen puoleen voit kääntyä?
- Toivoisitko muutosta taloudelliseen tilanteeseesi?

Ystävät

- Kerrotko paljonko sinulla ystäviä keiden kanssa olet tekemisissä?
- Mikä merkitys heillä on sinun arkeesi?

Harrastukset

- Onko sinulla harrastuksia tai onko aiemmin ollut? Kerrotko niistä hieman?
- Mikäli harrastuksia ei ole, haluaisitko jonkin harrastuksen itsellesi? Onko harrastamiselle jotakin esteitä?

Viranomaiset

- Keiden viranomaisten kanssa olet tällä hetkellä tekemisissä?
- Minkälaisia ajatuksia sinussa herättää yhteistyö eri viranomaisten kanssa?
- Mitä mieltä olet sinulle tehdystä aktivointisuunnitelmasta? Oletko kokenut siitä olevan hyötyä? Saitko itse vaikuttaa riittävästi suunnitelman sisältöön?
- Kertoisitko omin sanoin mikä tarkoitus sinulle tehdyllä suunnitelmalla on?

Oma perhe

arki lapsuuden perheessä

- Millainen oli sinun arkesi lapsuuden perheessä?
- Miten vanhempasi suhtautuivat työhön? Entä koulutukseen?
- Minkälainen sisarustesi suhtautuminen oli edellä mainittuihin seikkoihin?
- Entä kaveripiirisi?

- Mikä suhde sinulla on tällä hetkellä lapsuuden perheeseen?
- Mikä merkitys suhteellasi lapsuuden perheeseen on sinun arkeesi?

Oma kouluhistoria

- miten peruskoulu on mennyt, miten haastateltava on itse kokenut peruskoulu ajan
- haastateltavan oma arvio miksi ei ole hakeutunut koulutukseen tai mikä on ollut syynä nykyiseen tilanteeseen

Kerrotko vielä mikä sinulle on elämässä tärkeää ja mielekästä ?

Miksi nämä asiat ovat tärkeitä?

Mikä merkitys näillä tärkeillä asioilla on sinun arkeen?